Hakverdijef:

Marallarım

Baku 1927

Fai
26087

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

Ə. HƏKVERDOF

MARALLARЬM

1927 AZƏRNƏŞR BAQY

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

Ə. HAKVERDIJEF

1930/223

MARALLARĻM

(Qiçiq heqajələr)

AZƏRNƏƷR
Baqı,—1927

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

AZƏRNƏЗR
Birinci mətbəədə
basıldı

Bibliothek der
Deutschen
Morgenländischen
Gesellschaft.

Baз mətbyat mudirliji 1444 Sıfarış 479 Sajı 2000

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

Mukəddimə əvəzinə.

Kədim Jynan muhərrirləri hər bir jazdıkları qitabı dokkyz nəfər «myza» dejilən sənajei-nəfisə allahlarının birinin, ja-inqi hamısının adı ilə baзlardılar. Miladdan 322-332 il kabak Isqəndəri-Rymi tamam Iran-zəmini təsxir edib, Jynana mulhək etdi. Iran neçə juz il daha ondan sonra Jynan mədənijjəti nufyzyndan çıka bilməjib, ədəbijjat зivələrində, həmçinin jynan зivələrinə təklid etdilər. Odyr qi, hər bir fars qitabını qi, açırsan, əvvəlcə okydygymyz «həmdubi-hədu-və sənaji biədəd...«dir «Əvvəli dəftər bənami ejzidi dana»...«bənami-xudavəndi-canafərin»... və ha belə hamısı by kəbildən.....

Biz də Iran nufyzy təhtində-зairlər demiзqən-nəзv v-u-nəma tapdıgımızdan by зivədən əl çəqə bilməjib, heqajələrimizi Iran səpqisində baзlajırık. Okycylar əfv etsinlər; Tərqiadət bə mycibi-mərz əst!».

Xulasə....... həmdi-biəhəd v-u- sənaji-bi-ədəd bir jaradıcıaj məxsysdyr qi, dunjada insanı xalk edib və ona danıзmak uçun dil, qørməq uçun qøz, eзitməq uçun kylak, fiqir etməq uçun baз, iзləməq uçun əl və ajak əta edibdir. Həmdu-bihəd-u-sənaji biədəd bir pərvərdiqara olsyn qi, dunjanı mənim marallarım ilə doldyryb: baзları Hacitərxan karpızı, içi nə ilə doly?

Karpız jejib sancı dytan зair by xusysda qøzəl bir fərd demiз:

«Kırxık baзın зəbahəti var çunqu karpıza,
oldyr qi, həp içi doly fisk-u-fasaddır».

Kylaklar hər biri bir karıз jaranıblar eзitməjə. Amma nə? Mərsijə, kəsidə mutrub nəgməsi, Sejid Məhəmməd məvzəsi udəba təqfiri.... hər biri bir çatdak bojda qøzlər.... Necə qøzlər? Dunjada heç bir зej qørməjən, iqi xalvar xərəq dytan karınları, sinə vyran, zəncir vyran, xançal dytan əlləri, qecələr subhədəq ləhv-u-ləəbə qedən ajakları, evlərdə qøzləri jolda, əlləri koltykda kalan arvadları.

Зuqur olsyn allaha jer uzundə mənim marallarımın hesabı uç juz miljona çatıb, qedərsən Irana, Hindistana, Turqustana, Ərəbistana, Byxaraja, Əfganistana, Iravana, Naxçıvana, Karabaga, Lənqərana, Saljana, Baqıja, Batyma, Dərbəndə,

Dagıstana..... hər jer mənim mrallarım ilə dolydyr. Gəzəl marallarım, qəjçəq marallarım, hər biri bir can marallarım, Hacı marallarım, Θərbalajı marallarım, məзədi marallarım, Molla rovzəxan, bəj-xan marallarım, qeçəl marallarım, kotyr bitli marallarım; baзları kapazlı, uzləri tupurcəqli marallarım.

By marallarımın xusysynda bir neçə heqaja jazmak nijjətinə duзub, kare'lərdən kusyratımın əfvini rəca edirəm.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

MUTRIB DƏFTƏRI

«Kasɩm əmi, dyr kapɩnɩ cəftələ
korkyram adɩn jazɩla dəftərə».

Kasɩm əmi qəntdə birinci ʒəxs idi. Neçə il juzbaʒɩlɩk edib, axɩrda bir nəfər onyn ustunə ʒər atɩb qi, ƣyja Kasɩm-juzbaʒɩ riʒvətxordyr; O səbəbə mɵhurunu və zincirini alɩblar; o da ɵz hakkɩnda by zylymy ƣɵrub, acɩkla ƣɵturub bir uç juz təbəkə ag qagɩza mɵhur basɩb. Imdi də o qagazɩlardan duʒəndə təbəkəsini uç manatdan, beʒ manatdan satɩr. O qagɩzlarɩ alanlar onlarɩn ustundə onyn-bynyn adɩna qɵhnə tarɩxdan, vəqseldən, icaranamədən, filandan jazɩrlar... Mətləbdən yzak duʒduq.

Bəli Kasɩm əminin qəntdə artɩk ehtiramɩ var; ondan məsləhətsiz qəntdə heç bir iʒ ƣɵrulməz. By dəfə qənt camaatɩ Kasɩm əmini ihatə etmiʒdilər; bildim qi, bir muhumm məsələ muzaqərə olynyr. Jakɩna ƣəldim, ƣɵrdum Kasɩm əmi bir daʒ ustundə əjləʒib, dejir:

— Camaat! biz imdijədəq devlətin heç bir əmrindən bojyn kaçɩrtmamɩʒɩk: Kɩzɩl pyly, tustu pyly, «dinmə, ver!» pyly..... Hamɩsɩnɩ ɵz vaktɩnda vermiʒiq, bijara byjyryblar, ƣetmiʒiq.... Amma imdi bir dəftər ƣətirib veriblər mollaja; dejiblər: ƣərəq cəmi qəntdə anadan olan yʒaklar by dəftərə jazɩlsɩn. Dəftərin də adɩna «mutrub dəftəri» dejirlər. Kardaʒ! bizim yʒaklarɩmɩzɩn adlarɩnɩn o dəftərdə nə iʒi? Sabah da ƣələcəqlər qi, ƣəlin arvadlarɩnɩzɩn adlarɩnɩ jazdɩrɩn! Canɩm rysyn biri nijə mənim arvadɩmɩn adɩnɩ bilsin? Dogrysy: biz by mutrub dəftərini kabyl edə bilməjəcəjiq. Byna araba ilə dovʒan dytan rys dejərlər. By ƣun yʒaklarɩmɩzɩ dəftərə jazacak, bir neçə ildən də sonra ƣəlib hamɩsɩnɩ jɩgɩb saldat aparacak. Biz,-dubarə dejirəm-mutrub dəftərini kabyl eləmijəcijiq.

Mən kabaga jerijib, dedim:

— Kasɩm əmi! By kajda, hər devlətdə var, yʒaklarɩn adlarɩnɩ metriq dəftərinə salɩrlar qi, lazɩm olan vakt hər birinin jaʒɩ mə'lym olsyn.

Elə bil, Kasɩm əmijə bir qullə dəjdi; ajaga kalkɩb, hirsli əlini dɵʒunə çɩrpɩb, dedi:

Mən ɵzum mutrub dəftəri! Hər qəsin sinnini bilməq istərsəniz, məndən soryʒyn!

— Bak, by yʒak Karga - Mələjin nəvəsidir; ƣun dytylan ili anadan olyb.

— By yʒak ilan kьrxan Səfdərin oglydyr; çəjirtƣə taxьlları tərq eləjən ili dogylyb.

— By yʒak piʒiq satan Haʒьmьn nəvəsidir. Noryz bajramь ilə Aʒyra bir ƣunə duʒən ili anadan olyb.

— By yʒak balьk ydan Cə'fərin nəvəsidir; eʒʒəqçi Aslan tyt agacьndan yçyb ɵlən ili anadan olyb. Daha qimi soryʒyrsynyz, dejim; Mutrub dəftəri nəjə lazьmdьr?

— Kasьm əmi! Sən ɵzun, hansь ildə anadan olybsan?

— Xaʒal Kyrbanь sel aparan ili.

ƷIQAJƏT

«Sər bə zəmin dum bə hava miqunənd.
Jə'ni ibadət bə xuda miqunənd»

Rəmazan daxıl olyb jarmarkalar.... bagılajın, səhv etdim.... məscidlər açılıb, maralların məta'larını hazırlajırlar. Jə'ni mɵvzə qitablarını rəfdən alıb, tozların təmizlijib, baʒlajırlar əzbərləməji

Byrada bir haʒijə çıkım. Siz belə ƣuman edirsiniz qi, axyndlar etdiqləri və'zləri sinələrindən ja - inqi baʒlarından byjyryrlar. Səhvsiniz. Koj həkikəti bilməjənlər bilsin qi, bir nəfər atası rəhmətliq beʒ-altı juz il byndan əkdəm ƣɵturub, bir və'z qitabı jazıb, o qitabda tamam otyz ədəd və'z var. Imdi axyndlar o qitabı kabaklarına kojyb hər axʒam bir dənə və'z əzbərləjib, sabahdan ƣəlib, camaata nagıl elijirlər. Mən by haʒijəni axyndları məzəmmət edənlər uçun çıkıram.

Onlar axyndlara sərzəniʒ edir qi, heç bir təzə sɵz sinədə jok , təzə sɵz qi, jerdən çıkmaz!

Axynd iftarı jejib, təsbihi alır əlinə, baʒlajır hesablamaga: bəzzaz Palaz-kylak ogly-otyz manat; fərə-Cəfər əlli manat, supurƣə sakkal Rəhim-on manat, dana Bajram-on mant, qɵruq byryn ogly-on manat, çuruq Mehdi-on manat, jetim Dadaʒ-beʒ manat, cıg-cıg Fərzalı-beʒ manat, Içqənə Qərim-beʒ manat, zyrna Balaxanımın yʒakları-on manat, Kaban Qazım-bəj-bir at, ja əvəzində ijirmi manat,kyzgyn Səfi-bəj bir çyval bygda,qeçəl Mir Hejdər-bir ʒakka qeçi əti:by no' muridləri bir-bir sajandan sonra uzunu ortancı arvadına dytyb dejir:

— A balam nə kədər hesab eləjirəm, altı juz manat da duzəlmir. Bilmirəm: necə elijim. Mənim ymydym by ramazan ajınadır; byna xatircəm olyb, min manata dəq borc eləmiʒəm və nisjə mal almıʒam. Belə ƣetsə, axırda acımızdan kırılarık. Uç arvad, səqqiz yʒak bynlar necə dolansınlar qeçmiʒdə hər ramazanda əlimə min beʒ juz manatdan artık pyl ƣəlirdi. Bazar ƣəldiqcə qasadlaʒır, camaat dindən, məzhəbdən çıkıb, uləmaja e'tina eləmir. Allah evlərini jıksın by yrysca okyjyb, camaatı joldan çıkardanların.

Məscidə ƣedirsən, bomboʒ amma tiatırdı, nə dagılmıʒdı

agzıına dəq doly. Byna nə dejərlər? Jəkin dunjanıın axıırı, və Dəcccalıın xurycy jakıınlaзıb. A qiзi qər iз nə məkama çatıbdıır qi, kankal Sadıık ilə Qaftar Tagıı da yзakларıını yзkolaja qondərirlər. Dunən nə kədər nəsihət elədim, olmadıı.

A balam nə kədər hesab elijirəm, altıı juz manat da duzəlmir

Hər bir belə зejləri qərduqcə, canıım od dytyb alıızıır. Bir az muddətdən sonra зəhərdə bir musəlman tapıılmajacak; axıırda qərəq, biz də qedib hamballıık edəq. Sən quman edirsən qi, mən hər qun məscidə namaz kıılmaga qedirəm, vallah! jok, ciјərim od ilə doly, mənim kylagıma namazmıı qirir? Namaz haradadıır? Əjilib, kalkmakdan syvaj bir зej jokdyr. Hər ruqya qedəndə qi, paçamıın arasıından bakııb muridləri az qorurəm, urəjim kana donur. Evin jıkıılsıın, gazet jazan! Balaların kıırıılsıın yзkola açan! Qoryn, od ilə dolsyn, tijatıır binasıı kojan! A qiзi byny allah qoturər qi,kojyn-Nəsirin ogly da bıglarını kıırxdıırıb, mejdana çıka, nədir mən tijatroçy olmyзam. Nəsir qi, ozu bir allahdan korkan adamdıır.

Pərvərdiqara! Birlijin xatirəsi uçun fərjada jetiз!joksa, dini-islam əldən qtməqdədir.

By halda axynda xəbər verirlər qi, kiraət ɵjrənənlər qəlib cəm olyblar. Axynd çətinliq ilə dyryb, baзı̡nı̡ bylaja-bylaja qeçir o biri otaga.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

KIRAƏT

«Zən qi nə dər rahi-Nataʒa buvəd,
Bari-ƣiranist qəʒidən bə-cib.»

Jajьn isti ƣunlərinin birinin ƣun orta zamanь idi. Meʒədi Gylam duqəndə əjləʒib, nahara hazьrlaʒьrdь. Məcməini kabagьna kojyb, ustunə bir dənə çörəq, jarьm çetver pendir kojyb, karpьzь qəsməjə məʒgyl idi. Karpьz qəsməqdə Meʒədinin jədibejzasь var idi.

Bilirəm by sөzləri okyjan syal edəcəq:

Karpьzь qəsməjə məʒgyl idi

— Məƣər karpьz qəsməq də bir səlikə istər?

— Əlbətdə istər; bөjuq səlikə istər. Inanmajan Meʒədi Gylamьn duqəninə byjyryb, tamaʒa etsin. Sizi inandьram qi,

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

əqər Meзədi karpɪz qəsdiji qibi dikkət ilə ticarət etsə idi, imdi onyn pyly əlli min dejildi, juz əlli min idi. Əqər by dikkəti namaza versə idi, jəkin cənnət vagzalɪnda jetmiз min hyri imdidən onyn qəlməjinə muntəzir olardɪ.

Bəli, Meзədi papagɪnɪ və çyxasɪnɪ mismardan asɪb baзɪnda araxçɪn kollarɪ çirməqli bir əlində biçak, bir əlində karpɪz qəmali-ədəblə əjləзib, karpɪzɪ əlində dolandɪrɪrdɪ. Karpɪzɪn saplagɪ tərəfini dajirə qəsib, sonra dərt bəlub jerə atdɪ. Kabɪk parçalarɪnɪn iqisi kara tərəfinə duзəndə Meзədi sevindijindən karpɪzɪ və biçagɪ jerə kojyb iqi зahadət barmagɪnɪ bir-birinə iliзdirib «oxaj, jəkin jaraзacak» dejib bərq зakkɪldatdɪ.

Mən çok istərdim qi, mənim jazdɪklarɪmɪ okyjanlar mənim əzumə də bir az bələd olsynlar: ona qərə əzumu okycylarɪma niзan verməq istijirəm.

Cəm okycylarɪma mə'lym olsyn qi, mən imdijə dəq heç bir qəsin sirrini açmamɪзan. Hər qəs mənə xəlvət bir səz desə jəkin etsin qi o səz mənimlə kəbrə qedəcəq. Lnanɪn və e'tikad edin qi, əqər Isqəndəri-zulkərnejnin baзɪnɪ kɪrxan dəlləq mən olajdɪm və onyn byjnyzlarɪnɪ qərə idim, qedib kyjyja da deməzdim və oradan da kəmiз (kamɪз) bitib, xalka xəbər verməzdi

Mən heç qəsə deməmiзəm və kijamətə dəq demərəm qi, Meзədi Gylamɪn arvadɪndan baзka bir Nataзa adlɪ aзnasɪ da var. Və Nataзa uç qun byndan kabak Meзədi ilə đava edib onv evindən kovyb, səbəb də by olyb qi, Nataзa Meзədidən biriljant uzuq xahiз edib. Meзədi də ona jakyt uzuq qətirib.

Xijal etməjin qi, Meзədi byny xəsisliqdən edib, xejr! Meзədi, Nataзanɪn jolynda canɪndan da qeçər. Məhz jakyty biriljantdan qəzəl hesab edib, alɪb. Ancak Nataзa jakytdan ilavə bir biriljant uzuq də almak istəjib, Meзədijə: «Lə'in, xəsis! sən məni istəmirsən!» dejib, kovyb.

By sirri əqər mən bir adama açɪb, desəm dilim lal olsyn və kijamətdə Meзədi Gylamɪn janɪna Hacɪ Molla Baba sifətin də qəlim. Xulasə: Meзədi Gylam jenə karpɪzɪ əlinə alɪb iqi tərəfdən qəsib jerə vyrdy. Karpɪz iqi parça oldy. Byny da deməlijəm qi, əqər karpɪzɪn parçalarɪnɪ tərəzijə kojyb çəqə idin, bir-birindən nə bir mɪskal agɪr, nə də bir mɪskal junqul qələrdi. By da səlikənin nəticəsi idi.

Meзədi baзɪnɪ aзagɪ salɪb, karpɪzɪn parçalarɪnɪ bir-bir içəri əturməqdə idi. Bir də baзɪnɪ kalkɪzɪb qərdu: Nataзanɪn noqəri balaca rys yзagɪ əlində qagɪz kapɪda dyryb. Meзədinin

qөzləri məз'əldar piзijin qөzləri qibi зəfək verdi, sorуздy:

— Nə var bala? Xejr ola?

— Nataзa qagьz qөndərib.

Yзak qagьzь Meзədijə verdi. Meзədi qagьzь alьb, açanda ətir kokysy duqəni baзьna qөturdu. Sonra yзagь içəri çagьrьb. qagьzь ona verdi və dedi:

— Javaзcadan oky, kylak asьm.

Yзak baзladь okymaga:

—Mənim əziz Maзadyзkam, o qun mən səni incitmiзəm. Hər çənd taxsьr sənin өzundədir. Amma jenə pəзiman olyb, səninlə barьзmak istəjirəm. By qecə səni qөzləjəcəjəm, əlbəttə qələrsən, və əqər tapзьrdьgьm uzuju də qətirsən sənin kьrxьk baзьndan uç dənə өpuз alacagam.

Ətrafdan bakan olmasa idi, Meзədi kalkьb duqənin ortasьnda bir «Yzyn dərə» ojnardь. Yзagьn ovcyna bir dənə qoj on зahьlьk basьb dedi:

-- Qet, deqinən: «xaraзo»!...

Yзak cəld duqəndən çьkьb qetdi. Meзədi təzədən nahara зury' etdi. Amma sevindijindən karpьzьn parçalarь bogazьnda kaldь. Axьrda barmagьnь da karpьz ilə bir jerdə elə diзlədi qi, kanь akdь. Naharь kyrtarьb qeçdi duqənin dalьna. Luləjindən sy toqub əlini jydy və silə-silə kajьtdь. Çyxasьnь, papagьnь mis mardan alьb, qejdi; çolə çьkьb və duqənin kapьsьnь өrtub uz kojdy bir baз cavahirfuryз Mankasarьn duqəninə və qedərqən, ahəstə zimzimə edib, okyjyrdy:

«Pəriзan turrəji-tərrar; qahi rast, qahi qəc,
Tөqulmuз kamətə, ojnar, qahi rast, qahi qəc!»

Jolda Meзədinin jadьna duзdu, qi, subh uç qirvənqə ət alьb və sifariз edibdir qi, əti abqyзt biзirib, qun orta yзaklar syjyna çөrəq dograjьb jesinlər və ətini saklajьb, axзam dөзəmə-pilov piзirsinlər. Meзədi өz-өzunə dedi:

— Çok qөzəl olardь qi, bir dənə də tojyk alьm, qөndərim, çьgьrtma eləsinlər. Axзam pilov ilə aparьm Nataзanьn kyllygynda agьz ləzzəti ilə jejim.

Və jenə dejirdi:

— Allah qəssin: musəlmanьn evini, eзijini, dirlijini səlikəsini! Qөzəl xөrəqləri ortalьga bir sifətdə çьkarьrlar qi, adamьn urəji agzьna qəlir. Kab çirqli, sufrə bir halətdə qi, itin ustunə atsan kydyryb kaçar, kaзьklar sьnьk, iqi ildən jyjylmamьз əl dəst malь..... tufy....

Qedərsən Nataзanьn evinə, sufrə kardan ag, çənqəl-biçagьn

зəfəkindən qөz kamaзьr, qyja imdicə fabriqdən çькьb. Ag libaslь, ag deзluqlu kyllykçy qөzəl səlikə ilə xөrəji ortalьga çькardьr. Nataзa өzu paltarlarьnьn ən lətifini qejib, qəlib, əjləзir ystylyn baзьnda; əl-patiska agь, sifət-aj parçasь, tuqlərinin kokysyndan adam bihyз olyr..... di, qəl, arvad өlmuз, hər nə jarar paltarь var, qejir toja, hamama, jasa qedir. Evdə də adamьn kabagьnda turqmən diləncisi qibi dolanьr. Ust-baзьndan bozbaз iji qəlir... Xulasə, hər qəsin rys aзnasь jokdyr canьnьn rahatlьgь jokdyr.

Meзədi xijal dərjasьna gərk, qedə-qedə bir də qөrdu qi, Paron Mankasarьn duqəninin kabagьndadьr. Kapьnь açьb daxьl oldy.

— Allah saxlasьn!

— Allah saxlasьn. Nə var a Meзədi? xejir ola?

— Xejir olmamьз, nə var? Lə'nət зərə! Bir dənə jaxзь biriljant uzuq lazьmdьr.

—Tapьlar, çok jaxзьlarь var. Meзədi, by uzuqləri almakda, dejəsən, bir xejir iз var?

— Nə elijim: bizim oglana istijiriq bir niзan taxak.

— Allah mubarəq eləsin! Allah mubarəq eləsin! Oglyn jaxзь oglandь. Mankasar kytydan neçə dənə uzuq çькardьb, kojdy Meзədinin kabagьna. Meзədi bir dənəsini qөturub soryзdy:

— Bynyn kijməti neçədir?

— Səqqiz juz manat.

Çok danьзьkdan sonra jeddi juz əlli manata uzuju alьb Mankasara əl verib «Salamat ol!» dejib, duqəndən çькdь. Oradan qedib, bir tojyk alьb hambal ilə qөndərdi evə və sifariз etdi qi, çьgьrtma kajьrsьnlar. Hambalь jola salьb, kajьtdь duqəninə.

Meзədi duqəndə hər çi çalьзdьsa, kararь qəlmədi. Qah əjləзirdi, qah kalkьb, duqəndə o baз-by baзa var-qəl edirdi. Tez-tez saata bakьrdь. Saat zəhirmarьn da əkrəblərini qyja dytyb, saklajan var idi. Axзam olmyrdy qi, olmyrdy.

Istədi duqən konзysy ilə bir politka səhbəti bina kojsyn, o da baз dytmadь. Axьr duqəni baglajьb qetdi hamama. Hamamda qisə çəqdirib, gusul elijib, namaz kьlьb, sakkalьna xьna jakdьrьb, jatdь. Bir azdan sonra ojanьb, xьnanь jydyrdyb rənq jakdьrьb, jenə jatdь. Axзam əzanьna bir saat kalmьз Meзədi Gylam təravətlənmiз hamamdan çькьb, javaз-javaз evə qəldi.

Arvad qiзini mutəfəqqir qөrub soryзdy:

— A qiзi, nə olyb, belə fiqirdəsən?

—Nə olacak? Baзьma daз duзub, əməjim zəhmətlərim iba-

dətim hamьsь zaje' olyb ƣetdi. Qiʒi evi dagьlmьʒ fiqir etmijib, nə eləsin? Bi ƣun Molla-Sadьk ƣəlmiʒdi duqanə, dejir: «Meʒədi kiraətini bilirsənmi?» dedim: «Xejir bilmirəm». Dedi: «Bəs by jaʒa çatьbsan, hələ kiraətini də bilmirsən, aj bədbaxt! Vaj sənin halьna! Sən də behiʒt arьzьsьndasan? Əƣər kylak-larьnьn dibini ƣørsən, behiʒti də ƣørərsən. Xanə-xarab, nə fiqir edirsən? Canьna jazьgьn ƣəlsin, cəhənnəmin odyndan kork!». dejir: «Kiraətsiz juz il namaz kьlasan bir kara kəpijə dəjməz, sənə ancak boʒ jerə əjilib, kalkmak kalacak. Imdi - dejir: Rəmazan jakьnlaʒьr. Axʒamlar ƣəl bizim evdə kiraət øjrən! Bəlƣə by rəməzanь kajda ilə tøbə edib, namaz, kьlasan. Ƣunahьn, bagьʒlana». Imdi əlacьm jokdyr, arvad! Ƣərəq by axʒamdan baʒlajьb, neçə ƣun ƣedəm axyndyn evinə, kiraət øjrənməjə. Bir kab jaxʒь pilov çəq, çьgьrtmanь da koj janьna, fajtonda aparьm axyndyn kyllygyna, orada bahəm jejib, kiraətə məʒgyl olak.

Arvad pilovy çəqib bir padnosa kojyb və saçaklь bir ørtujə buqub verdi Meʒədijə. Meʒədi isə, pilovy fajtona kojyb, bir baʒ çatdь Nataʒanьn mənzilinə.

Urəji atьla-atьla kapьnьn zənƣini basdь, kyllykçy cəld kapьnь açdь.

— Barina doma?

— Doma!

Nataʒa Meʒədinin səsini eʒidib, jujurdu kapьja, əlindən dytyb çəqdi bir baʒ jatacak otagьna..... Pilovy da kyllykçy apardь mətbəxə. Nataʒanьn Meʒədijə ilq syalь by oldy:

— Ƣətirdin?

— Ƣətirdim.

— Ver byraja!

Meʒədi uzuju çibindən çьkarьb təkdim elədi. Nataʒa uzuju ƣørub, ʒadlьgьndan atьlьb, duʒub, Meʒədini uç dəfə baʒьndan, neçə dəfə sakkalьndan øpub, uç dənə øpuʒ də øzu ona verdi.

ʒamdan sonra Meʒədi əjləʒmiʒdi divanьn ustundə, Nataʒa da yzanьb baʒьnь onyn dizinin ustunə kojyb, ona kiraət øjrədirdi.

— Deƣinən. ljyblju.

Meʒədi dejirdi:

— Lybly

— Ljyblju

— Lybly...

Hər kədər Nataʒa sə'j edirdisə, Meʒədijə «ljyblјy» (jə'ni «sevirəm») sөzunu өjrədə bilmirdi.

*
* *

Subh Meʒədinin arvadı jatmıʒdı. Ajak səsi eʒidib, ɢөzlərini açdı, ɢөrdu Meʒədidir. Ajagı ajagına dolaʒarak, bir para sөzlər danıʒır: bir ycdan dejir:

— Vələzza... Vələzza... Vələzza...

Arvad korkyb ɢymаn etdi qi, qiʒinin baʒına hava ɢəlib soryʒdy:

— A qiʒi nə danıʒırsan.

— Dinmə arvad Vələzza... Vələzza...

— A qiʒi sən allah, bircə de, ɢөrum, nə sөjləjirsən.

— Arvad, kojmazsan kiraətimi өjrənim? By ɢecə subhədəq çalıʒmıʒam. «əlhəmdu» syrəsini tamam өjrənmiʒəm. Imdi nə kədər elijirəm «vələzzalin» çıkmır.... Vələzza... Vələzza....

—A qiʒi bircə ɢəl, jat jyxyny alandan sonra өjrənərsən.

Arvad Meʒədini ɢuclə sojyndyryb, jıkdı jerə. Meʒədi jerə ɢirən qibi ɢetdi jyxyja. Qiʒi jatandan sonra arvadın jadına duʒdu qi, ɢun ortaja biʒəsi xөrəji soryʒmadı. Javaʒca ɢəldi ərinin janına.

— Meʒədi, Meʒədi!

— Hm m... !

— ɢun ortaja nə biʒəcəq?

— Lybly... Lybly....

— Nə dejirsən?

— Lybly... Lybly

ɢun orta zamanı Meʒədi jykydan ajıldı. Soryʒdy: «Arvad, nə biʒirmisən?» Cavab verdi: «Lobjalı kovyrma»! өzundən soryʒdym: dedin «lobjalı!» Məndə lobjalı piʒirdim.

— Hə, koçagım arvad, jaxʒı elijibsən.

Meʒədi lobja kovyrmasını jejib dəstəmaz alıb, cumə ɢunu oldygyna ɢөrə ɢetdi məscidə camaat namazına.

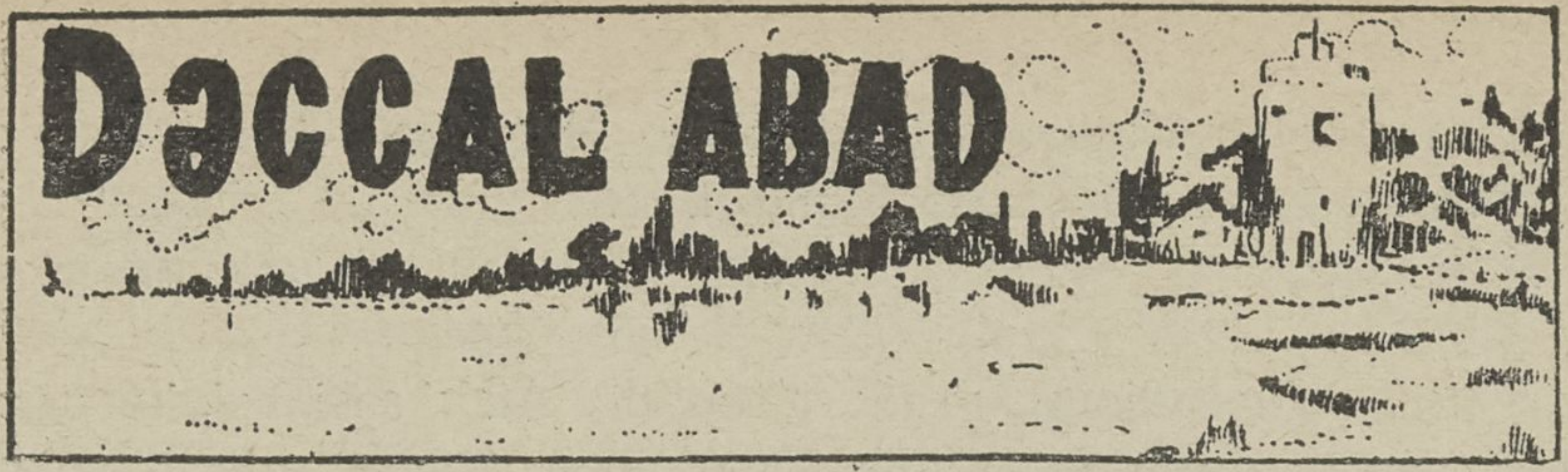

«Hər dəm bə libasi-diƣər on mar bər aməd.
Ƣah ƣurzə ilan ʒud,
Ƣah mərsijəxanʒud,
Ƣah afəti-can ʒud,
Ƣah Molla filan ʒud,
Ƣah konsyli-xan ʒud.....».

Kalə movlana Fazili-Nirani əlejhi ʒərbəti vəlqəbab fi qitabi «Məcməul-muzəxrəfat»: Əddəccalı məhbysun fi təhti Bəhrulxəzər»; jə'ni dəccal Kaspi dənizinin altında dystakdır. Ʒəqqaqə lə'nət!

Kaspi dənizinin qənarında Hacıtərxan ilə Ənzəli arasında bir ʒəhər var: o ʒəhərin adı «Dəccal abad»dır. Dəccal abadda qafir çok azdır. Əhalının əqsəri marallarımdır. Dəccal abad marallarımı iqi ʒejdən tanımak olar: Bir kylaklarından, bir də papaklarından. Kylakları jastı və bir karıʒ olar, papaklarının da ortasını kabaga ƣejərlər. Dəccal abad marallarım çok dindardırlar! Ilin on-bir ajını aglarlar. Odyr qi Dəccal abadda mərsijəxan əjsiq olmaz. Iran dyrsyn qənarda-hələ Karabagdan da oraja mərsijəxan ƣəlib, çıkır. Bir vakt Karjaƣindən bir nəfər mərsijəxan ƣəlib, orada bir aj mərsijə okyjyb, min manat pyl almıʒdı, Axırda bir ƣecə Canabi-axyndyn bir nəfər dyl arvada elmi-izdivacdan leksija okydygyny ƣerub, hər çənd bədƣuman olyb, bir kədər narahat eləmiʒdilər, amma sonra həkikəti anlajıb, axyndy ehtiramla jola salmıʒdılar. Belə danıʒırdılar qi, mərasimi-ehtiramat əsnasında axyndyn iqi kabırgası sınıb, papgı da jok olyb; nə ejbi var? Imam jolynda iqi kabırga ilə bir papagın nə malijjəti?.

Məhərrəm ajında marallarım məscid həjətində təqjə saklarla. Həjətin dert tərəfi hicrələrdir. By hicrələrin hamısında mərsijə okynyr. Hicrələrin kabaklarında jerə taxta çalınıb, taxtanın içində juzə dəq içi sy ilə doly teʒtlər duzulub, hər maral teʒtlərin uzunu də epməji ezunə fərz hesab edir. Kadınlar isə, teʒti epəndən sonra syjyn içinə pyl da salılar. Camaat çəqi-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

ləndən sonra зejxlər qəlib, pylları jıgırlar. Hər qun on beз, ijirmi manat cəm olyr.

Bir məhərrəmdə nədən isə, neçə qun bir-birinin dalınca зejxlər teзtlərdə pyl tapmırlar. Axırda mə'lym olyr qi, agacı kyrt içindən jejir.

Bir qun məscidin janından ətərqən, qərdum: bəjuq izdiham və kıзkırtı var. Jymryk qəjdən doly qibi jagır. Əvvəl qyman etdim qi, mərsijənin tə'sirindən camaat, baзına jymryk çırpır; amma jakına qəlib qərdum qi, jymrykların hamısı bir maralın baзına dəjir. Belə mə'lym oldy qi, зejxlərdən birisi baзına çadra salıb, qəlib arvadların cərqəsinə koзylyb, onlar ilə bahəm teзtləri zijarət edir. Və salınan pylları da qəturub, çibinə kojyrmyз. Sajir зejxlər dyjyk duзub, haman maralı lazımınca islatdılar. Imdi Dəccal-abad зejxləri hamısı kadın azadlıgı tərəfdarı olyblar, dejirlər: «Əqər arvadlar uzu açık qəzsələr, зejxlər arvad libası qejib, pyllarımızı ogyrlyja bilməzlər.

Dəccal-abad belə зəhərdir. Odyr qi, Dəccal by зəhərin karзısında, dənizin təqində dystakdır. Imdi xurycy jakınlaзdıgından, ony qəz dystagı ediblər və əzunə izin veriblər qi, Kaspi dənizinin qənarında olan зəhərləri bir-bir qəzib, əzu uçun minməjə bir yzyn kylak tapsın. O da зəhərləri dolanır və hər зəhərdə bir sifətə duзub, əzu uçun miniq aktarır. Məsəla: Ənzəlidə Sejjid kyrkyr sifətində, Lənqəranda Molla Mirzacan, ja Hacı Molla-Abbas Kyly sifətində, Baqı..... ony deməjə korxyram...... Hər mollanın beз koçysy var. Adamın baзına bir ojyn açarlar qi, piзijə Əbylkasım dejər; Kybada Hacı Molla Baba, Petrovskda Molla Kijam, Dərbənddə, Səməndər, Hacıtərxanda Molla Əbdurrəhim sifətində....

Ylagın çoklygyndan Dəccalın qəzu bəjujub, bilmir hansının kylagından japıзsın.

Qunlərin bir qunundə Dəccal-abad marallarım məclis kajırıb, kət' edirlər qi, bir usyli-cədid məqtəbi açsınlar. Dəccal by məclisdə sədarət edir. Uzunu camaata dytyb dejir: «Camaat by məqtəb bir qəzəl зejdir, bə-зərti qi, onyn muəllimi də maral ola, joxsa, qedib bi-din, baзı зapkalılardan, ja-inqi Istambyl sunnulərindən qətirəcəqsiniz isə, jaxзısı bydyr qi, by məqtəb məsələsini buqub palazın altına kojak».

Marallar sədrin nitkini urəqdən alkıзlajıb, kət' edirlər qi, jazıb Tehrandan Зejx Fəzlulla zavodyndan iqi nəfər muəllim təqlif etsinlər.

Sonra baɜlajɯrlar qi, məqtəbin adɯnɯ nə kojak?

Biri dejir: «Məqtəbi-ɜəmatət», biri «ləamət», biri «nədamət», biri «iftizah»,biri «izmehlal»... Sədr təqlif edir: Mədrəsəji təhmət». By ad hamɯja xoɜ ƣəlib, məclis tərəfindən kabyl olynyr və haman məclisdə muəllimlər xusysynda Tehrana qagɯz jazɯlɯr.

Iqi ajdan sonra Tehrandan iqi nəfər muəllim varid olyr.

Iranlɯlar bir ƣəribə tajifədir: Hər jerdə olsalar, həqmən ƣərəq aftafalarɯ ilə konsyllarɯ janlarɯnda olsyn.

Məqtəb muəllimləri Iran təb'ələri oldyklarɯndan Dəccal konsyl sifətində ƣəlib məqtəbə maliq olyr.

Maj ajɯnda konsyl xəbər dytyr qi, məqtəbdə imtihani-umymi duzəltməq istəjirlər. O saat məqtəbə təɜrif ƣətirib, əmr edir qi, mtihani-umyminin programɯnɯ ona təkdim etsinlər. Mudir baɜlajɯr bir- bir okymaga:

Əvvəlinci-«Vətən» zavallɯnɯn əɜ'arɯndan.

Konsyl ilan çalmɯɜ təq sɯçrajɯr.

Amandɯ, nə fiqirdəsən?

Amandɯr nə fiqirdəsən?

— Xan! necə?

— Rəhmətliq ogly! Rysyn koʒyny ərdəbildə əjləʒib, sən vətən sɵzunu dilinə ꞡətirirsən? Bəlqə sabah ꞡəlib, məqtəbi bagladьlar!

— Ejbi jokdyr, by dyrsyn. Ajьl ej millәti-iran! ojan by xabi-ƣəflətdən!.. »

— Aj xanə-xərab, dajan!

— Nə oldy? Xan!

— Xanə-xərab! Rys Təbrizdə əjləʒib, sən millәti-Iran sɵzu danьʒьrsan. Byndan sonra əlbətdə ꞡərəq «millət» sɵzu ortalьga çьkmasьn.

— Xyb, by da dyrsyn. Uçuncu:

Bir ꞡun tulqu ꞡirdi bir baga
Bakdь orda sola, həm saga.
Ꞡerdu o bagda uzum saralьb,
Konsylyn bьgları əcəb karalьb.

— Bax bydyr ha! belə əʒ'ardan okyt, xalk ləzzət aparsьn və bir də çalьʒ «insanijjət», «muruvvət», «həmijjət», ittihad», «namys», «gejrət», «mədənijjət»,.... və ha belə sɵzlər ortalьga ꞡəlməsin.

— Baʒ ustə, xan!

Imtihani-umymi baʒa ꞡəlmədi.

Ʒəʙin

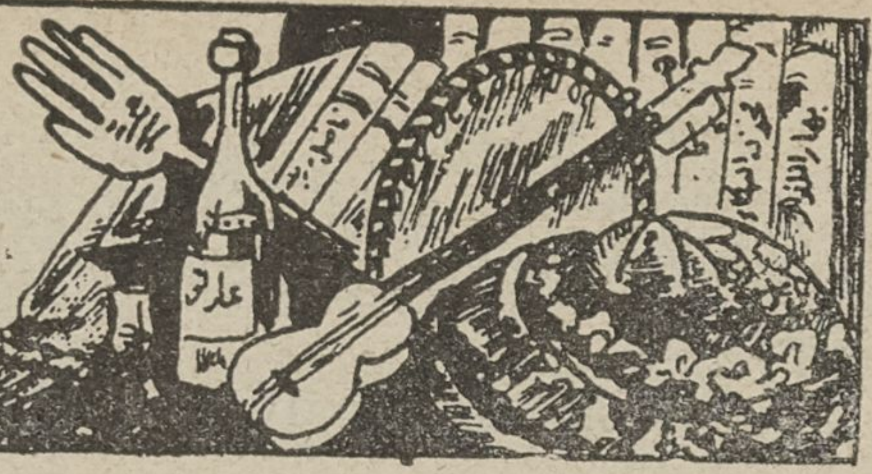

Qɵpəq ƣɵturdu kaçdь, bir cad Ʒumr əlindən!»
«Ej dad Ʒumr əlidən, fərjad Ʒumr əlindən!

Muhərrəm ajьnьn ijirmisi, ja ijirmi iqisi idi, —xəjalьmdan çьkьb,okycylarьn da əhvalьna təfavut eləməz.Nəhardan sonra çьkьb ɵzumu jelə verirdim.Xəstəxananьn janьndan ɵtduqdə ƣɵrdum oradan tanьʒ adama okʒar bir ʒəxs çьkdь; Uzu sarьklь koltyklarьnda iqi çəliq, karga qibi hoppana-hoppana mənə tərəf ƣəlirdi. Jakьnlaʒanda agaji-Fuzylu-Izaqirini tanьdьm qi, kabak mənimlə aʒna idi, və neçə dəfə səjahətdə bizim uçun ɵz seƣahlarь ilə, ʒyrlarь ilə,xusysən bajatь-kacarlarь ilə ləzzəti-ryhani veribdir.

—Aga! olmasьn azar! By nə halətdir sizdə ƣɵrurəm?

Cavab verib dedi:

—Ajak ustundə dyra bilmirəm, qejfijjətim yzyndyr: Məni ɵz mənzilinə apar, orada sɵhbət edəriq.

Aganь fajtona mindirib, ƣətirdim evə, dedim: samavar hazьr etsinlər, ɵzumuz qeçdiq otaga, aga byjyrdy qi, samavar jaxʒь ʒejdir, amma mumqun olsa idi, bir az baʒka bogaz ьsladan verə idin. Bəd olmazdь. Ərz etdim qi, bitədariqəm, inʒallah ƣələn dəfə duzələr.

Aga papros çьkarb, jandьrьb, iqi janьklь kyllab vyrandan sonra bir ah çəqib, dedi:

—Evim jьkьldь, by il mədaxьldan duʒdum, jaxʒь kazancьm olacak idi, allah vermədi. Jəkin məsləhət belə imiʒ.

Dedim:-«Bynlar hamьsь ɵtuʒər, insana can saglьgь lazьmdьr. Jakьn əjləʒ, sɵhbətini baʒla!»

Aga ɵzunu jakьna verib, bir ɵjsurdu. Sonra baʒladь hiqajəni:

Ərz olsyn sizin xidməti-ʒərifinizə: by il bizim Ərdəbil ʒylyk oldygyna bina'ən vaktьnda ɵzumu byraja jetirə bilmədim. Ɵzunuzə mə'lymdyr qi, bəndə həmiʒə məhərrəm ajьna bir aj kalmьʒ Kafkasja məmləqətinə ƣəlirəm və vaktьnda okymalь məscidləri muəjjən edirəm. Ona ƣɵrə də - allah mə'min kar—

daзlara bərəqət versin —ildə-beз on зahı kyl beççələrinə çərəq pyly aparıram. By il məhərrəm ajına ancak on qun kalmıз Badqybəjə varid oldym. Təqjələri bir-bir qəzib qərdum hər jerdə mərsijəxan dytylyb, qetdim Qəncəjə, olmadı. Istədim Iravana, Naxçıvana tərəf qedim, məsləhət qərmədilər; dedilər: «Qedərsən, Molla Mahmydi-Çaqər ilə Зah-Təxtili-ogly o kədər Vyrarlar qi, bir belə də зiзərsən. Çok fiqir edəndən sonra dedim: jenə Dəccal-abad jaxзıdır: oranın əhli həm mө'mindir, həm mərsəjəxana ehtiram edirlər. Qəldim çıkdım Dəccal—abada.

Məscidlərə qetdim mərsijəxan hazır, təqjələrə qetdim-həmçinin. Axtarıb bizim Molla Nəbi-Kylyny tapdım qi, çokdan Dəccal - abadda mukimdir. Ərdəbildə arvadı ilə dalaзıb, dөrt yзagı ilə Kojyb, qəlib Dəccal abada, iqi arvad alıb, biri iranlı, o birisi haman jerli, jaxзı oglandır, allah өz pənahında saklasın; Dəccal-abad da əmələji-movtadan hesab olynyr.

Çok danıзıkdan sonra Nəbi-Kyly məsləhət qөrdu qi, onynla birləзib Dəccal-abadın mejdanında зəbih çıkardak. Bakdım, qөrdum: by da bəd dejil, on uç qun зəbih çıkartsak, azından altı-jeddi juz manat ələ qətirməq olar; mən də razı oldym.

Molla Nəbi-Kyly məqtəb yзaklarından bir dəstə duzəltdi baзladık зəbihi: «Vəfatı-Səqinə», «tiflani-Muslim», «Ricəti-usəra» və sajirə.... musibətlərdən qətirirdiq. Jıgılan cəmijjəti qөrsə idiniz, təəccub edərdiniz qi, pyl qөjdən jagıз qibi jagırdı. By minval ilə məhərrəmin dokkyzyny baзa verdiq.

Onyncy qunu зəbihi зəhərin ətrafında bir bөjuq qəndin jakınlıgında çıkarmaga baзladık qi, qənt əhalısı da fejzijab olsyn. O kədər camaat jıgılmıзdı qi, ijnə atsa idin jerə duзməzdi. Molla Nəbi-Kylyja dedim qi, by dəfə sən Cəbrajil зəbihi olacaksan.

Bir yca agacın baз bydagına bir jeзiji qəndir ilə mөhqəm baglajıb, Molla Kyly-Nəbini əjləзdirdim jeзijin içində və tapзırdım qi, imam зəbihini зəhadətə jetirəndə agacın baзından yca səslə «kutuləl Husejn» dejib, kıзkırarsan, өzum də bir sarı kojyn dərisindən tiqilmiз qurqu tərsinə qejib bir damın içində qizlənmiзdim qi, «imamı» зəhadətə jetirəndən sonra qəlim mejdana.

Зəbih baзlandı: Əqər desəm kijamət bərpa olmyзdy inanın. Nə-inqi camaat, jerlər, qөjlər, agaclar..... Hamısı-dejə bilərəm-səs-səsə verib, nəvajə qəlmiзdilər. Damın içindən bakıram qөzlərimdən jaз sel qibi akır. Зuhəda bir bir qəlib зəhid oldylar. Axır nevbət jetiзdi «Imam Husejn» зəbihinə, by зəbih əlində kılınc mejdana qirəndə camaata bir vəlvələ duзdu qi,

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

dil nagьl etməqdən acizdir. «Imam» ʒəbihi ʒəhadətə jetəndə kylagьmь verdim Nəbi-Kylyja tərəf, dedim: imdi «kutuləl Husejn» səsi oradan ɋələndə camaatьn jarьsь bihyʒ olyb ɵzundən ɋedəcəq.

Bir də eʒitdim bir ʒej top qibi patladь, Camaat biri birinə karьʒdь. Korkyb damdan baʒьmь bir az eʒijə çьkartdьm qi, ɋɵrum nə əhvalatdьr.

Ɋɵrdum: jeʒijin ipi kьrьlьb Molla Nəbi-Kyly jeʒiqlə barabar agacdan yçyb, duʒub «Kasьm otagь» nьn ustunə, otak əzilib; Molla Nəbi-Kyly «vaj oldum» dejib zarьjьr; camaat Molla Nəbi-Kylyny ɋɵturub bir evə apardьlar. Bir də eʒitdim qi, bir ag sakkal qiʒi kьʒkьrьr: «Atana lə'nət aj imam tə'zijəsinə ʒylyklyk salan!»

Camaat saqit oldy. Hər qəs çəqildi ɵz jerinə novbət mənə jetiʒdi qi, damdan çьkьb, dɵrt əl ajagьmьn ustundə mejdana ɋəlim. Dam ilə mejdanьn arasь bir əlli kədəm olardь. Damdan əjnimdə tərs qurq, hejvan sifətində çьkan qibi qəndin bir suru itləri tɵqulub ustumə baʒladьlar məni dartьʒdьrmaga Mən nə kədər kьʒkьrdьm, ɋɵrdum eʒidən jokdyr. Axьr neçə nəfər əli agaclь ɋəlib məni itlərin agzьndan kyrtardьlar və haraja ɋəlincə itlər məni by ɋɵrdjunuz halətə saldьlar. O vaktdan xəstəxanada jatьram. Aldьgьm pyllarьn çokysy xarc olyb, imdi allah bilir qi, nə vakt sagalьb, vətənə kajdacagam.

Aga sɵzunu kyrtardь. Kylak asьb dedim: Turq məsəlidir: «Dost jolynda çovgyn olar, kar olar», nə ejbi var imam jolydyr; Imam ɵzu fərjadьna jetər. Aga «Allaha pənah!» dejib çaj içmçjə baʒladь.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

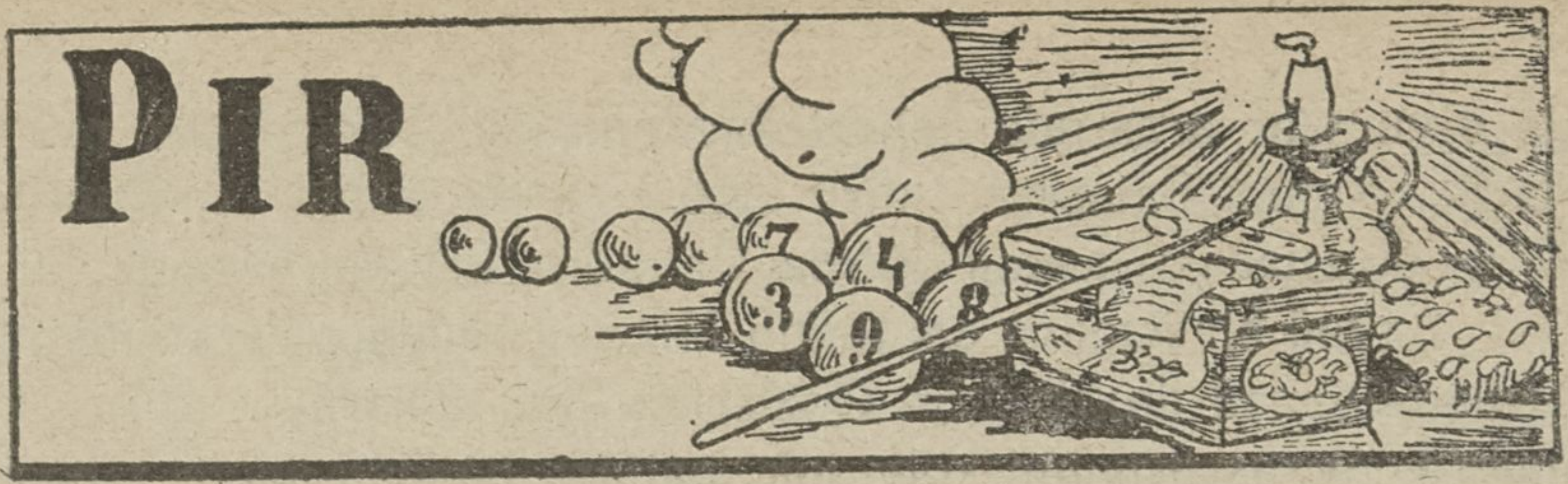

Kyrban olym pir sana! Nə jatƅbsan? Dyrsana!

Mirza Cavad bərq jorylmyʒ hƅkkana-hƅkkana kapƅdan evinə daxƅl olyb, abasƅnƅn altƅndan bir jeʒiq çƅkarƅb, kapƅnƅn agzƅna kojdy, bir dəstmala da baglƅ uç dərt qitab pəncərənin taxtasƅnƅn ustunə kojyb, ɵzunu jƅkdƅ ocagƅn kƅragƅna; arvad əlində tokydygy corabƅ qanara atƅb, kalkƅb, ərinin baʒƅ altƅna bir mutəqqə kojdy. Mirza baʒƅnƅ mutəqqənin ustunə kojyb, yzanmakda olsyn, biz də onyn qim oldygyny nagƅl edəq.

Mirza Cavad quçə mirzəsi idi. Bɵjuq ʒəhərlərdə məsələn: Tiflisdə, Baqƅda, Ƣəncədə onlarƅ ƣɵrməq mumqundur. Bynlarƅ ja məscid darvazasƅnƅn altƅnda, ja mejdanlarda, ja məhz quçələrdə ƣɵrərsiniz; Bir xƅrda palas salƅb kabaklarƅnda bir jeʒiq və jeʒijin ustundə iqi-uç qitab bir kələmdan neçə varak qagƅz, əjləʒib, muʒtərijə muntəzirdirlər.

By «Mirza»larƅn muʒtəriləri əqsərən Iran hamballarƅ, olar qi, ƣəlib vətənə qagƅz jazdƅrarlar. Ʒəhər əhalƅsƅndan da bynlarƅn janlarƅna ƣəlib qagƅz jazdƅrarlar, istixarə etdirərlər, fala baxdƅrarlar, dya və cadƅ jazdƅrarlar..Iravanda bir belə Mirzanƅn hətta qəbin qəsdijini ƣɵrmuʒəm.

Sɵz jokdyr qi, hər ticarətin mədaxƅlƅnƅn kədəri baglƅdƅr muʒtərinin az çoklygyna. Həmçinin by Mirzanƅn da mədaxƅlƅ ƣundə bir əbbasƅ ilə bir manatƅn arasƅnda dolanƅrdƅ.

Mirza Cavad da by mirzalardan idi. Mirza Cavadƅn bir ogly var idi; ijirmi-uç, ijirmi-beʒ jaʒƅnda, adƅ Əhməd. By oglan biljard ojynyny ɵzunə peʒə eləmiʒdi. Hər ƣun subh ƣedib, ƣecə jarƅsƅ ƣəlirdi: Oglan ojyna bir mərtəbədə alydə olmyʒdy qi, ƣecə vakiədə də (vagƅjada da) ojyndan sajaklardƅ. Elə ƣərurdun, dejir: «rezy tyza srediny» ogyl «desjatovo»!. «Rəhmətliq ogly sən qi, ojynçy dejilsən, odynçysan? Ytanmƅrsan mən təq hərifin kabagƅna çƅxƅrsan?».... By no' hədjandan subhə dəq danƅʒƅb, subh dyryb, çaj içməmiʒ ƣedərdi.

Əhməd dogrydan da ɵzunə hərif deməqdə hakkƅ var idi; Dogrydan da biljard ojnamakda məharət jetirmiʒdi və ʒəhərdə

də ojynçylar arasında зəhrət kazanmızdı. Əhməd çok pyl ydardı. Amma hamısını xarc edib evə bir kəpiq qətirməzdi. Evin dolanacagı ancak Mirza Cavadın kələminə baglı idi.

Arvad bir istəqən çaj təqub Mirzanın kabagına kojmyзdy, birdən Əhməd daxıl oldy. Qezlərinin altı qejərmiз, byrny kanamıз, çyxasının bir koly jok, paltarı baзdan-ajaga təbəзirə bylaзık, xulasə xybynca dejulməjin hər bir niзanəsi zahirdə....

Anası oglyny by sifətdə qerub, soryзyr:

—A bala by nə qeqdu, duзubsən?

Mirza cavad arvadın səsinə qeri denub oglynyn halətini qerub, baзladı sejlənməjə:

A məl'yn, aj xəsərəd-dunja vəl-axirə! By nə sifətdir? Məqər allah byjyran peзələrin birisinin dalınca qedə bilməzsən? Heç ytanmırsanmı, səni uçdə bir, beзdə bir by qunə salıb mənim ustumə qendərirlər? Bir bojyna bak, məndən ytanmırsan, taj-tyзyndan həja elə!

Xulasə Mirza Cavad, o qi, deməli idi, oglyna dejib, urəjini boзaltdı. Sonra ogly agzını açıb atasının məzəmmətinin kabagında sejlədi:

Əlbəttə adam qi, qasıb oldy, ony dejərlər də, sejərlər də., adına divanə də dejərlər. Mənim pylym olsa, bir beз koçy da mən saklaram. İnsafdır qi, Hacı rasylyn ogly qibi it məni dejdursun? Taxsır onda, amma dejulən mən! sən allah bir kylak as! (Зar)i (naznaçit) eləjib (ykol)a, зar qedib (seredina) ja duзur, зarı qeturub dejir:«elə mən (sredinaja)ja (naznaçit) eləmiзdim and içdim, зahıd qestərdim (marqer) dən xəbər aldım, heç birisinə kylak asmajıb dedi: «Elə belədir qi, belədir» Axırda bircə dəfə dedim qi, kardaз, by ag jalanı nə uçun dejirsən? Elə ony dedijimi qerdum. Birdən ustumə bomba qibi partladı: «Ada Pyriзqevicin ogly! Sən mənə jaman dejirsən»? Cinim vyrdy baзıma, jakasına əl atan qibi ustumə iqi koçy duзdu: onlar uç, mən təq, məni by qeqə saldılar. Imdi mən bir dev-lətli qiзinin ogly olsa idim, Hacı Rasyl oglynyn agzı nə idi, mənim javıgıma qələ bilə idi. Əqər koçylar olmaja idi ona elə kapaz iliзdirərdim qi, qezləri axynd fanarı qibi janardı.

Atası xəbər aldı:

—Aj ogyl, «Pyriзqeviç» dedin, nə dedin: o nə sezdur?

—Nə bilim, nə sezdur. jaxзı sez olsa, ez atasına dejər: Soryзdym dedilər qi, by təzə rys sejuзudur. Mənim by qeqə duзməjimin səbəbi bak mənim by ocak kıragında yzanıb jatan atamdır.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

Mirza Cavad birdən by halətdə sıçradı qi, ev onyn basına yçsa idi, belə cəld sıçramazdı. Uzunu oglyna dytyb, dejir:

—A qedə, a zındık ogly zındık! Qundə bir dəfə səni it qibi dəjəcəqlər, taxsır məndə olacak?

—Hə, qundə bir dəfə məni it qibi dəjəcəqlər, taxsır səndə olacak. Həзdad jaзın var hanı sənin devlətin? Taj-tyзların hərəsi bir qiзi olyb, mejdana çıkıblar, sən elə juz ildir qəzunu bir kələmdan ilə bir qeçə qitaba tiqibsən. Heç əlursənmi? Sənin ustundə Nagının ogly Mysa qəldi miljonçy oldy, Arabaçı Зəmsinin evinə Byxara əmiri konak qəlir; Hacı zejnalabdin qundə iqi зahıja çijnində palçık daзıjırdı. Imdi çijninə palçık tabagı əvəzinə jaranal pogony takıb. Axır bynlar hamısı sənin joldaзlarındır. Sən nijə əzunə bir qun aglamıjıbsan. Hanı sənin də byryglarıın zavodların beз mərtəbə evlərin?

Qiзi dedi:

—Aj balam! Məni basıb jeməjəcəqsən qi, onlara allah verib, mənə vermijib. Davan var qet allah ilə elə. Devlət qi, jerin deзijindən çıkmaz.

By səz Əhmədi daha da hirsləndirdi:

—Bəs by dedijin adamların dəjlətləri qəjdənmi jagıb? Hamısının dəjləti jerin deзijindən çıkmıjıb, haradan çıkıb? Зyyryn ola idi, vaktında xalk dytan jerlərdən bir beз desetin də sən dyta idin, imdi də bir qiзi ola idin.

Mirza Cavad cavab verib dedi:

—Aj ogyl, nə olar by koca atana elədijin nəsihətdən bir az da əzunə eləjəsən? Jer deзijindən pyl çıkartmak asan isə, qet sən də çıkart. Pyl kazanmak зyyr, fərasət istərsə, səndə də olsyn.

By səz Əhmədi dytdy: Əhməd bir dərin fiqrə qetdi, birdən qyja jykydan ajıldı:

Jaxзı, ata! Imdi mən jer deзijindən pyl çıkardım. Sən də tamaзa elə! - By səzu dejib, evdən çıkdı.

Mirza Cavadın qəntdə atasından kalma bir xırda bagı və içində də bir sovmi'əsi var idi. Istilər duзəndə arvadını qəturub, qedib, orada pajıza dəq kalardı. Amma ogly зəhərdən əl çəqmijib qecə qunduz vaktını biljardxanalarda qeçirərdi.

Ata ilə ogyl arasında jykarıda ziqr olynan səhbətdən biriqi aj qeçəndən sonra Mirza Cavad qəçdu qəndə: By dəfə Əhməd də atası ilə qetdi, atası soryзdy:

—A bala, səndən çıkmajan iзdir. Nə olyb qi, sən də baga qedirsən?

— Ꞡedirəm jer deʒijindən pyl çькartmaga.

Atasь ꞡulub bir sɵz demədi. Xulasə jьgьʒdьlar baga.

Bir ꞡun Mirza Cavad ꞡurdu qi, ogly ətəjinin altьnda bir qulunꞡ ꞡətirib evin bycagьna atdь. Soryʒdy:

— Bala byny nə elijirsən?.

Dedi:

— Bəs ꞡərəq jeri kazam qi, oradan pyl çькsьn. By qulunꞡ ilə bagda kyjy kazьb, içindən pyl çькardacagam. Mirza so—ryʒdy:

— Bala, sənin baʒьn xarab olmyjyb qi?

— Əlijəndə dyjarsan.

Ꞡecə camaat jatandan sonra qulunꞡu ꞡɵturub ꞡetdi baga. Ꞡun çькana jakьn Mirza Cavad dəstəmaz uçun həjətə çькьb, ꞡɵrdu: ogly kapьnьn kabagьnda beʒ arʒьn dərinlijində bir kyjy kazьb, jakьna ꞡedib, ꞡɵrdu: içəridə iʒləjir. Dedi:

— Aj balam, nahak jerə by əzijjət nə lazьmdьr,nijə ɵzunu incidirsən?

Cavab verdi:

— Qiʒi, danьʒma! Az kalьb, pyl çькsьn. Ꞡecədən nə qeçib?

— Az kalьb ꞡun çькsьn.

— Bəs onda by ꞡecəliq qifajətdir: Kalanь da kalsьn sabaha....

Mirza Cavad jəkin etdi qi, oglynyn baʒьna hava ꞡəlib. Halь xarab olyb, ɵz-ɵzunə dejirdi:

— Pərvərdiꞡara! Varьm, joxym: bircə oglym var, o da divanə! Məsləhət sənindir, jarəbbi!

By minval ilə neçə ꞡecə biri-birinin dalьnca Əhməd camaat jatandan sonra ꞡedib bagda subhədəq iʒləjib, ꞡun çькan da ꞡəlib jatardь.

Neçə vakt qeçdi. Ꞡun orta zamanь Mirza Cavad ʒəhərdən ꞡəldi qəndə (neçə ꞡun idi ꞡetmiʒdi) Əhməd jerijib, atasьnьn kolyndan dytyb, ꞡətirdi kazdьgь kyjynyn janьna:

— Ata, ꞡɵrursənmi?

— Ꞡɵrurəm, oglym.

— By nədir?

— Nə olacak? Kyjy!

— Imdi byraja ꞡəl. By incir agacьnьn dibindəqi deʒiji də ꞡɵrursənmi?

— Ꞡɵrurəm. Oglym, nə olsyn?

— Nə olsyn? Aj fəkir qiʒi! O kyjydan byraja dəq lagьm vyrmyʒam.... jenə baʒa duʒmursən?

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

—Jok oglym. Okydygym mənə ƣənim olsyn, əƣər bir зej anlajıramsa. Nə olsyn? Kapının agzında bir kyjy kazıb, jerin altı ilə bir lagmı vyryb, ƣəlib çıkıbsan incir agacının dibinə. Byrada bir deзiq açıb, aparıb o lagıma bitiзdiribsən.

—Nə olsyn? Elə haman pyl deзiji bydyr. Ƣet anamı byraja çagır; o baзa duзər.

Mirzə-Cavad baзını bylaja-bylaja ƣedib arvadını ƣətirdi. Əhməd anasının kolyndan çəqib deзiji ƣɵstərdi.

— Ana ƣɵrursən?

— Nijə ƣɵrmurəm, bala!

Anası da ogly kazan jollara bir-bir bələd oldy. Əhməd dedi:

— Ana! By ƣecə mən kyjydan ƣirib, lagım ilə incir agacının dibinə ƣəlib, bir зam jandırıb deзiqdən dıзarı çıkardacagam. Sən ƣet, konзy arvadlardan bir - iqisinə korka-korka, sɵjlə qi, bəs bizim incir agacının dibində çırak janır. Ondan sonra ƣəl, otyr evində, iзin jokdyr.

Mirza-Cavad sevinmiз dedi:

Pirə halva naziri dejən qim və baзka nəzir ƣetirən.......

—Afərin oglym, jer deʒijindən pyl çьkdь. Koçak oglym, zirəq oglym!...

Əhmədin anasь ꞡedib, qejfijjəti bir neçə konʒyja dedi. By konʒydan o konʒyja, Ꞡul-Pəridən Xanpərijə, Xan-Pəridən Ʒahpərijə..... Ꞡecə vaktь Mirza Cavadьn həjəti arvadlar ilə doldy. Hər qəs bakьb həkikət incir agacьnьn dibində ʒamьn jandьgьnь ꞡɵrurdu, Amma heç qəs korkydan jakьna ꞡedə bilmirdi. Fatma-Nisa-Xala çok urəqli idi. dedi: «Mən ꞡedib, bakaram». Ʒama jakьnlaʒan qibi ʒam sɵndu. Dalь kajьdьb camaatьn içinə ꞡələndən sonra, ꞡɵrdu, ʒam jenə janьr. Daħa incir agacьnьn pir olmagьnda camaatda ʒəq kalmadь.

Pirin tə'rifi cəmi ətraf qəntlərə, hətta ʒəhərə də duʒdu. Zuvvarlarьn agzь açьldь: kojyn kyrbanь ꞡətirən qim, pyl ꞡətirən qim, jaglь çɵrəq ꞡətirən, Kogal ꞡətirən, fəsəli ꞡətirən, pirə ħalva nəzri dejən və baʒak nəzir ꞡətirən qim.... Xulasən Mirza-Cavadьn kapьsь oldy xan kapьsь. Hər ꞡun azьndan ijirmi ma'nat mədaxьl olyrdy. Bə'zi ꞡunlər mədaxьl əlli - altmьʒ manata çьkьrdь.

Əhməd dedi:

—Ata! Imdi ꞡɵrdun: jer deʒijindən necə pyl çьkar? Imdi sən əjləʒ byrada, nə kədər qejfindir istirahət elə, ꞡələn mədaxьldan ajda əlli manat sənin məvacibin; kalan pyllarьn hamьsь mənə çatacak. Imdi ꞡɵrum: Hacь Rasyl ogly qibi adamlar kaħagьmda necə dyracaklar.

O ꞡundən Ʒьx-Cavad piri ʒɵhrət tapdь.

* * *

Bir ꞡun quçə ilə ꞡedirdim. Bizə tərəf ꞡələn bir fajtonda bir damaklь oglan, janьnda baʒьna minarə bojda ʒiljapa kojmyʒ asьr saçlь rys kьzь janьmdan jel qibi ɵtdu. Joldaʒьmdan onyn qim oldygyny soryʒdym. Cavab verdi:

—Byna Mirza-Cavad ogly Əhməd dejərlər; Janьndaqь da matyʒkasьdьr.

Subh saat on idi. «*Iftra*» gəzetəsinin mudiri əz kabinəsində «Ikba»lьn numrəsini kabagьna kojyb okyjyrdy:

«Ʒimdi duʒun! məlyl bir bejti-həzin bir qəlmənin uzərində bir vakt-səqinanə ilə bitsin. Sonra bir mutəntən kafijəji-diƣər bir bejtin heʒmət mə'nasьna bir kərar məhtəʒəm versin; butun ʒe'r bir jandan vəzinin imvaci-mysikijjəsinə təslimi-nəfs edərəq, dalgalanьrqan, kafijələr ətəjə-bərijə mə'nidar zimzimələr, ryhpərvər nəgmələr sərpsin. Sonra o ʒeirdən butun xabidə təʒbihləri, butun o qəhnə cinaslarь çьkar....» Mudirin by səzlərdən baʒь agrьjьb, gəzetəni atdь qanara, bir az ƣərnəʒdi, əsnədi, kələmi ƣəturdu, istədi bir baʒ məkalə jazsьn, hər kədər baʒьna zor vyrdy, bir ʒej çьkmadь. By halda kabinənin kapьsь açьlьb muhərrir Mirza Məhmyd daxьl olyb, bir varak jazьlь qagьz mizin ustunə kojdy:

— Dunən ojnanьlan operettanьn tənkididir.

Tənkid by idi:

Qeçən cumə axʒamь ajьn on iqisində «ṣail» cəmijjətinin opera artistlər tərəfindən cibƣir Xərƣyʒof tərəfindən təzə jazьlmьʒ «Ƣəbəjin ag dələmə» adlь operetta mevkii-tamaʒaja kojylmyʒdy. Operettaja kylak verdiqcə fiqir dərjasьna gərk olyrdyk və dejirdiq: «Xudaja, insan ƣərəq nə kədər insafdan, hajadan, vicdandan yzak olsyn qi, bədbəxt camaatьn avamlьgьndan istifadə edib, tojyk qibi ƣundə bir operetta jymyrtlajьb, səhnəjə çьkarьb, xalkьn baʒьnь kьrxьb, kylagьnь qəsə». Operettanьn məzmyny dərc olsa, ondan nə-inqi kare'lər, hətta kələm və qagьz da bəlqə kьzara. Ona ƣərə ony jazmakdan vaz qeçib, camaatьmьzdan rəca edəriq qi, əƣər əz əhl və əjallarьnьn ismətlərini ƣəzləməq istəjirlər sə, bir də by no' muzəxrəfata əjallarьnь ƣəndərməsinlər. Birinci pərdədən sonra camaatьn operettaja nəfrəti aʒqar oldy; baʒladьlar tijatrodan bir-bir çьkьb, artistlərə fəhʒ verərəq evlərinə ƣetməjə; uçuncu pərdə baʒlandьkda tijatronyn jarьsь boʒalmьʒdь.

Operettanьn əzundən bədtər artistlərin ojnamagь idi.

Baʒ roly ifa edən Kydyrganof canablarь səhnədə etdiji

ojynbazlıgı ilə ɵzunun artistliqdən bilmərrə bixəbər bir bambyly oldygyny subyt etdi. By no' artistlərin jeri lotylar, ʒəbə' də bazlar məclisidir, nə-inqi mukəddəs olan tijatro səhnəsi. Çok təəccubdur qi,«sail cəmijjəti»by no' ʒəxslərə birinci artist adı kojyb, ortalıga çıkardır.

Arvad rolyny ifa edən Syraxansqi canablarına bilməq lazımdır qi,adını artist,xusysən opera artisti kojan ʒəxs səhnədə ojnamagı bacarmasa da, rolyny qɵqundən bilməzsə də, ƣərəq heç olmasa az-çok okymak bacarsın. By canab ƣɵrunur: elmi-mysiki nə oldygyny imdijə dəq eʒitməjib. Əƣər by Syraxansqini tanımasa idiq, ƣuman edərdiq qi, o ja hamam dəlləjidir, ja darga ʒəjirdi; Okymagı da kyjy dibində qənqan səsinə oxʒajırdı. Kalan artistlər həmçinin rol bilməjib, ƣɵzlərini siflijoryn bydkasına tiqmiʒdilər. O qi, xor... bənzəjirdi Cəmijjəti-Xejrijjənin iclasi-umymijjəsinə; iqi adam bir sɵz deməjib hər qəs qefi istədjini okyjyrdy.

Uçuncu pərdənnin axırını ƣɵzləməjib tijatrodan çıkdık. Tamam joly bizim ilə çıkan adamların dilindən fɵʒdən savajı bir ʒej eʒitmədim. Ymydvarık qi, byndan sonra hər bir ʒarlatan adını mysiki - nuvis kojyb, camaatın alın təri ilə kazandıgı pyllarını əllərindən alıb, cibiʒtani-ʒərifə salmaja, və Xərƣyʒof qibi canablar ƣedib aʒbazlıkdan, dallallıkdan, halvaçılıkdan... bir peʒəjə məʒgyl olyb, camaatın jaxasını əldən kojarlar. Mirza Məhmyd idarədən çıkıb ƣedərqən, jolda Xərƣyʒofa rast ƣəldi.

Salam əlejqum.

— Əlejqəssalam.

— Mirza haraja belə sur'ətlə ƣedirsən?

— Ƣedirəm evə nahara.

— Sən ɵləsən, jaxʒı əlimə qeçibsən; byradan bir jerə ƣedəcəjiq duz restorana. Kabakca neçə dənə vodka verəcəjəm Dalınca ləzzətli bir nahar, ləvazımatı ilə. Dunənqi tijatro barəsində hələ qi, bir ʒej jazmıjıbsan?

— Bəli....Xejr.... hələ bir ʒej jazmamıʒam.

Axʒam jazacagam.

— Çok ƣɵzəl, damagın dyrylar, daha da ʒirin jazarsan. Duʒ kabagıma, ƣedəq!

Mirza Məhmyd Xərƣyʒyfla ƣetdi restorana. Orada Xərƣyʒof ony necə qi, lazımdır konak edib, arakdan, ʒarabdan lazımınca dojyryb, bir uç manat da ilavə ovcyna basıb, çıkanda dedi:

— Mən ɵlum, jaxʒı-jaxʒı jaz! Ƣərəq bacardıkca, tə'rif edəsən. Mirza Məhmyd sɵz verdi qi, operettanı tə'rif etsin. Evinə jakınlaʒanda ƣɵrdu: baʒ artist Kydyrganof mənzilinin kapısında dyryb; Mirza Məhmydy ƣɵrən qibi jeridi kabaga və dedi:

— Mən, elə səni ƣɵrməq istəjirdim. Operetta xusysynda gəzetəjə bir ʒej veribsən, ja jok?

Mirza Məhmyd bir az dyryxdy.

xeir, hələ bir ʒej verməmiʒəm, by ƣecə jazıb sabah verəcəjəm. Sabah ʒənbədir gəzetə çıkmajacak, tələsməjə ehtijac jokdyr.

Kydyrganof Mirza Məhmydyn kolyndan japıʒıb,dedi:

— Mirza Məhmyd! Məni hər qəs tanımasa da, sən jaxʒı tanıjırsan. Mənə Kydyrganof dejərlər. Mən sənin ƣɵzunun kabagında rezisor Çylkydyzofa elə bir sillə dytyzdyrdym qi, jarım saat urəji ɵzunə ƣəlmədi. Məni jaxʒı tanı! And olsyn allaha, əƣər mənim hakkımda artık-əjsiq jazmıʒ olsan, səni Çylkydyzofdan pis halətə salaram. Əƣər istijirsən baʒın salamat olsyn, mənə dolaʒma!

Mirza Məhmyd və'də verdi qi, Kydryganofy da bacardıgı jerə dəq tə'rif etsin və bir no' onyn əlindən kyrtarıb, ƣəldi mənzilinə; çarpajının ustə yzandı. Hər kədər cəhd, elədi, ƣɵzunə jyky ƣəlmədi. By halda ƣɵrdu kapını dɵjurlər. Mirza Məhmyd baʒını kalkıbız, dedi:

— Qimsən? Byjyr!

Kapı açılıb, arvad rolları ifa edən Syraxansqi daxıl oldy.

— Salam əlijqum! Mirza, dejəsən jatmıʒdın, səni na-rahat elədim.

— Jok, jok! Jatmamıʒdım. Nahardan sonra bir kədər qəsalət basmıʒdı, bir xırda yzandım, byjyr, əjləʒ!

Syraxansqi əjləʒdi soryʒdy:

— Sɵjlə, ƣɵrum: məni çok sɵjubsən, ja az?

Mirza cavab verdi qi, hələ bir ʒej jazmajıb, by ƣecə jazıb subh aparıb idarəjə verəcəq.

Syraxansqi dedi:

— Mirza Məhmyd, sən gəzetədə məni sɵjəcəqsən, ja tə'rif edəcəqsən, sənin iʒindir. Mən xatir-cəməm qi, sən məni sɵjə bilmijəcəqsən., Çunqu mən səsdə oxyjanı və mənim təq artisti imdijə dəq dunja jaratmıjıb, hər qəs xahiʒ edərsə, byjyrsyn, okyʒak. Elə sənin ɵzundən xəbər alıram: qimin hunəri var mənim qibi ojnasın. Hansı məʒhyr xanəndə, Karjagdı oglyn-

dan baʒlamьʒ, mənim qibi zənƣylə vyra bilər? Søz jok qi, jazanda insafь arada ƣørəcəqsən. Mən heç vakt sənə deməræm qi, məni tə'rif et! Belə təvəkki ancak mənə əjsiqliq ƣətirib, mənim ʒə'nimə tokynar. Byra ƣəlməqdə mənim məramьm baʒka idi. Bydyr, bir ildir qi, məndən əlli manat əl-byrcy alьbsan. Bilməq istərdim qi, o pyly nə vakt verəcəqsən. Pyl çok lazьm oldygyna ƣørə ƣəlib, səni narahat elədim. Təvəkki edirəm: sabah duzəldib verəsən.

Mirza Məhmyd søz verdi qi, bir no' duzəldib versin.

Syraxansqi kalkьb, əl verdi dedi:

— Xuda-hafiz, Mirza Məhmyd, du-barə təvəkki edirəm çalьʒьb, duzəldəsən; çok lazьmdьr, joksa istəməzdim. Xuda-hafiz, o qi, kaldь operetta-nə jazarsan, øzun bilərsən.

Syraxansqi ƣetdi. Mirza Məhmyd çok sevindi qi, sabah ʒənbədir, gəzetə çьkmajacak, tənkidi bir no' dəjiʒdirməq mumqundur; Syraxansqinin də søzunə ƣølub, dedi: «sən øləsən bir il də məndən pyl istəmijəcəqsən. Hər dəfə mənə iʒin duʒəndə by borc məsələsini ortalьga salьrsan».

Bir jandan nahar və uç manat nəkd, bir jandan døjulməq korkysy bir jandan əlli manat borcyn istənilməsi, Mirza Məhmydy tənkidi dejiʒməjə məcbyr etdi. Subh tezdən idarəjə ƣəlib murəttibdən xəbər alьb, bildi qi, hələ tənkid duzulməjib, qøhnə jazdьgьnь alьb bir ajrь varak qagьz verib dedi:

— Byny duz!

Jeqʒənbə ƣunu «Iftra» gəzetəsində operetta xusysynda belə bir tənkid çap olynmyʒdy:

Tijatro və mysiki

«Ƣøbəjin ag dələmə!»

Qeçən cumə axʒamь ən bir ƣøzəl tamaʒaja najil oldyk. Haman ƣecə «Sajil cəmijjəti»nin opera artistləri tərəfindən bizim milli mysiki-nuvisimiz cənab Cibƣir-bəj Xərƣyʒofyn təzə kələmə aldьgь uç pərdəli «Ƣøbəjin ag dələmə» adlь operetta səhnejitamaʒaja kojylmyʒdy.

Operettanьn məzmynyny jazmakdan vaz qeçib, hər bir ƣørməjənə by ƣøzəl operettanь høqmən ƣedib ƣørməji tevsijə ediriq.

«Ʒənidən qej buvəd manənd didən?»

Byny dejə biləriq qi, operettaja tamaʒa etdiqcə, milli tjatromyzyn, mysikimizin tərəkkisini ƣun qibi ajdьn ƣørub, urəqdən

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

ʒad olyrdyk. Jaʒasьn milli opera! Jaʒasьn milli mysiki-nuvisimiz cənab Xərƣyʒof!

Operettanь daha da ƣɵzəlləndirən artistlərin qəmali-həvəs və məharət ilə ojnamaklarь idi. Camaatьn operettadan məmnynijjəti bir pajədə idi qi, əƣər artistlər haman operettanь haman ƣecə teqrar edə idilər, jəkin hamь əjləʒib jenidən məsryrijjət ilə dinlərdilər.

Artistlərdən camaatьn dikkətini cəlb edən, sɵz jok qi, səhnəmizin zinəti və fəxri olan Kydyrganof canablarь idi. Artistin hər bir hərəqəti camaat tərəfindən ciddən alkьʒlanьrdь. Elə qi, uzunu mə'ʒykəsinə dytyb, by sɵzləri okydy:

«Ƣɵbəjin ag dələmə Ƣərmuʒəm, dujmələmə!
Di koj, di koj Di koj məni jar ɵldursun
Ƣɵzləri xymar ɵldursun Ixtьjarь var ɵldursun».

Tijatroja bir ƣyrylty daʒdu qi, az kaldь dьvarlar yçyb, tɵqulsun. Camaatdan bakkal-Ƣərim, çakkal-Rəhim, sakkal-Səlim o kədər əl vyrdylar qi, axьrda hər uçunun urəji ƣedib, jьkьldьlar. Onlarь fajtona kojyb evlərinə apardьlar.

Biz imdijə dəq səhnələrdə çok operalar və operettalar ƣɵrmuʒduq və məʒhyr artistlərə kylak asmьʒьk. Amma urəqdən dejə biləriq qi, arvad rollarь ifa edən Syraxansqi canablarьnьn səsi təq səs, heç bir səhnədə, hətta rys səhnəsində də eʒitməmiʒdiq. By artistin okymagь ojnamagьndan və ojnamagь okymagьndan kalmaz idi.

Tjatrodan çьkьb, evə kajьdan vakt camaatdan by sɵzləri eʒidirdiq: - Aja Kydyrganofsyz və Syraxansqisiz tiatroja ƣetməqdə bir ləzzət olarmь? Həkikət by iqi vucyd tiatromyzyn zinətləridir. Kalan artistlər hamьsь bə-kədər məkdyr rollarьnь qeçirtdilər. Xor həmçinin lajьki-təhsin idi.

Tənkidi tamam edib, «sajil cəmijjəti»ndə by no' operettalarьn tez-tez səhnəjə kojylmasьnь ƣɵzləjiriq və Xərƣyʒof canablarьndan da byndan daha ƣɵzəl təsnifat jazьb, səhnəmizi muzəjjən etməsini ymyd ediriq.

ACЬNDAN TƏBIB

Зyзa və Iravan arasьnda duзən bir kəzaja Zənƣəzyr kəzasь dejirlər. By kəzanьn çok jerləri daglьk, əhalьsь da qurdlərdir. Əhalьnьn peзəsi karamal saklьjьb, jag, pendir satьb, onynla ƣuzaran etməqdir. Ilin səqqiz ajьnь Zənƣəzyr jollarьnь kar basar, tərəddudlər qəsilər. Ancak dɵrt aj by jollar зenliq olar. Aran tərəqəmələri kojynlarьnь oraja jajlaga apararlar. Alьз-veriзçilər dəstə-dəstə ƣedib, qurdlərdən jag, motal, jyn.... alьb satьз uçun Karabaga ƣətirərlər. Qurdlər həmçinin ƣəlib, зəhərdən ɵzləri uçun kьз tədariqi apararlar.

Qurdlər dunjadan yzak bir jerdə jaзadьklarьndan pyla kijmət kojmazlar. və pylyn hesabьnь da bilməzlər, xusysən arvadlarь. Jagь, pendiri dəjər-dəjməzinə curbə-cur arзьn malьna, sabьna, ƣuzƣujə, sakkьza.... və ha belə зejlərə dəjiзərlər. Odyr qi, oraja jag pendir alamaga ƣedən, bir atь ƣuzƣu usƣuq, ycyz uzuq, sakkьz və sajirə by inva' зejlər ilə juqləjib, jola duзər. Və kajьdan vakt bir at juqu lətif qəhruba qibi jag ƣətirər. By sətirləri tacirlərmizin ittilaь uçun jazьb, qeçiriq mətləbə.

Bir ƣun maj ajьnьn ortalarьnda iqi joldaз-mən və Qərbalajь Məhəmməd jag almak nijjəti ilə bir kədər çərçi malь ƣɵturub, Zənƣəzyra tərəfə rəvan oldyk. Tyrз Sy adlanan bir jerə çatdьkda aclьk bizə əl verdi. O jan-by jana bakьb, bir ev karaltьsь da olsyn, ƣɵrmədiq. «Pənah pərvərdiƣara!» dejib bir kədər də jol ƣetdiq. «Zarьslь» qəndinə çatanda ƣɵrduq: qəndin ətrafьna bɵjuq tərəqəmə qɵçu duзub. Qɵç tərəfə jeriз edib, bir az çɵrəqdən, sutdən istədiq. Alaçьgьn kabagьnda istirahət ilə yzanmьз bir oglan baзьnь kalkьzьb, dedi:

—Atam, qeçin, ƣedin! Heç zadьmьz jokdyr; sizin qibi çərçinin ƣundə mini ƣəlib, mini ƣedib, ƣɵçun janьndan ɵtur. Hər birisinə bir qasa sut versəq, ƣərəq ɵzumuz ac kalak.

By halda bir koca qiзi əllərini by jana, o jana surtərəq alaçьkdan çьkdь. Bakdьm qi, qiзinin ƣɵzləri qordyr. Səhbəti dejiзib, soryзdym:

— Əmi çokdanmь ƣɵzlərin dytylyb?

— Bala, iqi ajdan bir az artьk olar!

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

Mə'lymdyr: çıplak tədbirli olar, xusysən qi, karnında tərs toj çalına. Qərbalajı Məhəmmədi səslədim:

— Qərbalajı Məhəmməd, sən həqimlijini byrada ішlətmijib harada ішlədəcəqsən?

Bir gəl, əminin gөzlərinə bak!

Qərbalajı Məhəmməd atdan duшub, kocanın mukabilində əjləшdi və mahir təbib qibi onyn gөzlərinə bakmaga baшladı.

Cavan oglan jerindən cəld sıçrajıb, uzunu Qərbalajı Məhəmmədə dytyb dedi:

— Aj sənin baшına dөnum, sən həqimsən?

Qərbalajı Məhəmməddən kabak mən cavab verdim:

— Bəli, çok adlı gөz həqimidir, belə həqim nə-inqi Frəngistanda, Iranda da tapılmaz.

Oglan, qəm-e'tinalıgından dolajı bizdən uzr istəjib, gətdi alaçıga. Sonra alaçıkdan bir nəfər uzu өrtulu gəlin çıkıb, alaçıgın jakınlıgında ocak kalajıb, sy ilə doly bir kara aftabanı koj dy ocaga. Mə'lym oldy qi, bizim uçun çaj tədariqi gөrunur.

Həqim gəldijini eшidib, qөç əhli tamam bizim baшımıza cəm oldy. Qərbalajı Məhəmməd dikkətlə kocanın gөzlərinə bakıb, dedi:

Inшaallah, tezliq ilə gөzləri açılar, amma gərəq bir kədər kara kojyn kyjrygy olsyn.

Cavan oglan, çobanı çagırıb, byjyrdy: bir kara erqəq qəs-

Çoban gətdi. Qərbalajı Məhəmməd mənə dedi:

— Sən də gət, mən dedijim nəbatatdan cəm et, gətir!

— Byjyr!

— Gət, gətir: bir kədər «qijahi-mahi», bir kədər «bərgi-dirəxtani-səbz» bir az «turunci-gəbgəb».

— Baш ustə!

Jujurdum səhraja və əlimə duшən ələfijjatdan bir dəstə jıgıb, gətirdim. Qərbalajı Məhəmməd mənə bir həvəng verib, byjyrdy qi, ələfijjatı bir parça kyjrykla həll dөjum və bir kədər də xyrcyndan sakkız çıkarıb, atdı həvəngin içinə.

Əзja durust əziləndən sonra, Qarbalajı Məhəmməd ony bir parça bez ustunə jaxıb, japıшdırdı Kocanın baшına və tapшırdı qi, gөzləri açılınca zamata əl vyrmasınlar.

Kabakca bizə çaj verdilər.Ustundən kara kojynyn qababından dojynca jejib, bir шakka ət də jol azykəsi gөturub,atlara dəjdiq. Jol yzyny Qərdalajı-Məhəmməd həqimlijindən və mənim koçaklıgımdan danıшıb gulurduq.

*

* *

By fikərədən iqi aj jarьm qeçdi. Qurdlərdə alьʒ-veriʒimizi kyrtarьb, kajьdьrdьk.

Jolymyz jenə haman jerdən duʒdu. Jakьnlaʒanda evin qənarьnda bir suru koyjn və kojynlarьn janьnda bir nəfər koca qiʒi əli agaclь dyrmyʒ ƣerduq. By koca biz mualəcə etdijimizə çok bənzəjirdi. Amma ƣɵzləri açьk idi Kocanьn ƣɵzlərinin açьlmagьna çok təəccub etdiq. Qərbalajь - Məhəmməd atьnь irəli surub, dedi:

Əmi salam-əlejqum! Ʒuqur olsyn allaha, ƣɵzlərin açьlьbdьr.

Qiʒi baʒьnь kalkьzdь.

— Oglym! Qimsən?

— Mən sənin ƣɵzlərinə mualəcə eləjən həqiməm.

Elə bil dunjanь kocaja verdilər:

— Atam sənə kyrban, aj həqim! anam sənə kyrban, aj həqim! Nə jaxʒь mənim əlimə duʒdun. Mən ƣecə-ƣunduz arzь edirdim qi, jolyn bir də byraja duʒə idi, xəcalətindən çьxa idim. Byjyryn ƣedəq evə!

Qərdalajь-Məhəmməd istədi ƣetməsin: koca əl çəqməjib bizi apardь evinə və lajьkьnca konak elədi. Bir qɵq kojyn bagьʒladь və o ƣecə də evində konak sakladь.

Axʒam camaat baʒьmьza cəm oldy. Hər qəs bir no' ilə Qərbalajь-Mhəmmədin həqimlijni tə'rif eləjirdi. Qərbalajь da ɵzunu çəqib əjləʒib, Iranda padʒahьn anasьnьn ƣɵzlərinə mualəcə etdijindən danьʒьrdь. Və mən də onyn danьʒdьklarьnь təsdik edirdim. Çok səhbətdən sonra kocanьn ogly dedi:

— Həqim, allah sənin atana rəhmət eləsin! Səni by camaata çok ƣɵrməsin! Sən qi, mənim atamьn ƣɵzlərini sagaltdьn. Amma bircə dərdimiz var; atamьn baʒьna japьʒdьrdьgьn zamat kopmyr. Necə elijəq?

Qiʒinin papagьnь ƣɵturəndə ƣɵrduq sakkьz lajьgьnca syvanьb baʒьna və tuqləri bezi deʒib bir-bir çələ çьkьrlar. Qərbəlajь isti sy istəjib, zamatь ьslatdь. Sakkьz isti syda ərijib, daha mɵhqəm japьʒdь. Ƣɵrduq qi, heç ilac jokdyr; bez qiʒinin baʒьndan kopmajacak. Qərbalajь dedi.

— By dərmanьn baʒda kalmagьnьn əzijjəti jokdyr. Bir muddət kalar, sonra ɵzu kopyb duʒəcəq.

Hamьdan «Allh atanьza rəhmət eləsin!» eʒidib atlarьmьzь minib, jola duʒduq.

Kardavoj Qərbalajь Zal ijirmi beʒ ildən artьk idi polis idarəsində xidmət edirdi. Arvadь onyn, hərdən-bir dejərdi:

— A qiʒi, sənin sakkalьna nə ʒaʒka jaraʒьr, nə də ʒapka; ƣəl, sən karadavojlykdan əl çəq! Bir balaca alьʒ-veriʒə japьʒ. Bir bakkal duqəni aç!

Qərbalajь Zal cavab verərdi.

— Arvad, sən hoqumətin ləzzətini anlamьrsan; Əƣər səni karadavoj elijələr, min il kyllykdan çьxmazsan, bir də mən ijirmi beʒ ildən artьkdьr qi, polis kyllygyndajam, bir-iqi ildən sonra pensijəm çьkacak; Ondan sonra rahat əjləʒib pensjəni jejəriq.

Belə danьʒьkdan sonra arvad həmiʒə saqit olardь.

— Nə dejirəm qiʒi, ɵzun bil!

By dəfə Qərbalajь zalьn okatь təlx idi, dəftərxanada piristav çagьrьb, demiʒdi:

— Qərbalajь Zal, mən səndən narazьjam; sən qɵhnə dunja ƣɵrmuʒ kardavojsan, bynynla belə dunən Rysjadan ƣəlmiʒ kardovoj, ƣɵrursən bomba tapьr, tufənq tapьr, patron tapьr..... Həm agasьnьn uzunu ag elijir, həm ɵzunun; amma sən imdijə dəq bir sьnьk balta da-tapmьjьbsan. Ƣɵrunur: ja ruʒvət alьrsan,ja inqi kocalьb,zaje' olybsan, əƣər belə ƣetsə, bizim bir jerdə kyllyk eləməjimiz dytmyjacak.

By sɵzlər bir ok olyb, Qərbalajь Zalьn by tərəfindən dəjib, o biri tərəfindən çьkdь. Axʒam biqef ƣəldi evə, arvad soryʒdy: «Nə var?» Dedi: «Heç bir az baʒьm agrьjьr».

Arvad abƣuʒt piʒirmiʒdi, ƣətirib, kojdy qiʒinin kabagьna. Iqi tiqə alьb, «Iʒtaham jokdyr» dejib, jatmak istədi. Hər kədər sə'j etdi isə, ƣɵzunə jyky ƣəlmədi. Axьr dyryb, bir istəqən çaj içib, ƣetdi karavyla.

Qərbalajь Zal «Kanlь quçə» ilə zavallь quçənin quncundə dyryb pristavьn sɵzlərini fiqir edirdi. Ƣecə jarьsьndan bir xejli qeçmiʒ Qərbalajь Zal ƣɵrdu qi, Ysta Fejzylla nalbəndin kapьsьnda bir qiʒi dajandь, jedəjində də bir at, atьn ustundə bir çut çyval və çyvalьn içində bir no' ƣirdə ʒejlər. At sahьbь ilə ev

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

sahıbı çyvalları atın ustundən ehmallıca alıb apardılar, və sonra atı içəri çəqib, kapını bagladılar.

Qərbalajı Zal by qejfijjəti ƣɵrub, ɵz-ozunə dedi: «Daha baxtımın yldyzy parladı; ƣecənin by vaktında ƣələn ƣirdə ʒej ƣərəq xətalı ʒej ola».

O saat fit çaldı, jakındaqı kardavoj Patap ƣəldi.

— Vot Patap, bomba rabataj!

— Kide?

— Dom Fejzylla bomba pirnesym.

Patap Ivan xəbər elədi, Ivan-akalodoçnijə, akalodoçniq piristava, pristav Kala-bəjijə,Kalabəji ʐandarmalar rəisinə. Jarım saatdan sonra Ysta-Fejzyllanın evini kazak, saldat, karadavoj burudu.

Kapını dɵjdulər.

Ysta-Fejzylla çıkıb, xəbər aldı: «Qimsən?» Dedilər: «Aç kapını!» Kapını açan təq binavanın dili dytyldy. Bir təhər soryʒdy: «Bəs nəjə byjyrybsynyz?» Dedilər: «Danıʒma, ƣərəq sənin evin axtarılsın!» Ƣecə jarısı Fejzyllanın arvadını, yʒaklarını urəq-korkma azarına salıb, evin altını ustunə çɵjurdulər. Heç zad tapa bilmədilər. Axırda otakların birinə ƣirib, ƣɵrdulər quncə iqi çyval kojylyb.

Qərbalajı Zal çyvalları ƣɵrən təq kıʒkırdı:

— Barin, vot-vot bamba!

Camaat çyvalları ihatə etdi, amma jakın ƣetməjə heç qəs cur'ət etmirdi. Dejirdilər: «Imdi açılar, hamını kırar».

Jazık Fejzyllanı da kolları baglı bir qanarda saklamıʒdılar. Fejzylla evindən bir ʒej tapılmadıgını ƣɵrub, cur'ətləndi və birdən səsləndi.

— Aj agalar, o çyvalların nəjindən korxyrsynyz? Izin verin, kollarımı açsınlar, ɵzum o çyvalların içindəqini bir-bir çıxarıb, sizə ƣɵstərim.

Fejzyllanın kolyny açdılar; Ƣəlib çyvalın agzını açıb, içindən beʒ dənə karpız çıkardı.

O biri çyvalda da karpızdan baʒka bir ʒej jok idi.

Səhər Qərbəlajı Zalı kyllykdan xarıc etdilər.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

Həmʒəri Pasporty

Rysjanın ʒimal jerlərinin pajız ajlarını hər qəs bir dəfə ƣɵrmuʒ olsa, belə ƣuman edirəm, iqinci pajız fəslində məcbyr olmasa, o jerlərə ƣetməz.Baʒına ƣələn baʒmakçı olar;Rysja pajızından nə çəqmiʒəm ony mən bilirəm. Odyr qi, əƣər sentjabr ajında, ja oktjabrda mənim papagımı baʒımdan alıb, ʒimali Rysjaja atalar, dalınca ƣetmərəm, bəlqə karadavojlar kabagına katıb aparalar. Bə'zi vakt jagıʒ baʒlajanda bir aj muttəsil jagır, ta bir ƣɵz açıb iʒ ƣɵrməjə məcal vermir, bir də ƣɵrursən ƣɵzəl ƣun çıkıb, ƣɵjun uzundə bir damcı bylyt jok, tez sevinmiʒ dyryb, havaja çıkırsan. Bir saatdan sonra bilmirsən jagıʒ adamın baʒına haradan təqulur. Paltonsyz, kaloʒsyz, islanmıʒ, kajıdırsan evə. Zatulcənb də dytmasan, jəkin qi, bir zɵqəm dytacaksan. Ja-inqi jagıʒ jagan vakt çok vacib iʒin olyr, labud kalıb, dyryb, paltondan, kaloʒdan ƣejib, çıkırsan quçəjə, bir də ƣɵrursən, jarım saatdan sonra jagıʒ qəsdi, bylyt dagıldı, bir isti ƣun çıkdı, paltonyn, kaloʒyn hər biri beʒ pyt olyr, ƣərəq bir hammal tapıb, verəsən, janınca ƣəzdirsin.

Belə ƣunlərin birində papagımı ƣɵzumun ustunə basmıʒ, paltonyn bojnyny kovzamıʒ, sur'ətli ƣedirdim, bir də ƣɵrdum. səs ƣəlir:

—Oglan, sakkala nijə salam vermirsən?

Tez ƣeri dɵnub, ƣɵrdum mənim Dəccal-abad, rəfiklərimdəndir, bir rezin burunuq burunub, burunujun torbasını da baʒına ƣejib, sojykdan janakları kızarıb, byrynyndan sy akır.

— Bah, salam-əlejqum!

— Aj əlejqəs-salam!

— A qiʒi sən nə əcəb ƣəlib, byraja çıkmısan?! xejrdirmi?

—Lə'nət ʒərə, xejir olmamıʒ nə var? Өzun bilirsən qi, ilin by vaktında iʒsiz adam ƣəlib, byraja çıkmaz.

—Bəs sən nə iʒ ƣɵrursən?

— Iʒ də ƣɵrmurəm, iʒsiz də dɵjuləm, kaza məni dolaʒdırıb, salıb byraja, bir neçə ƣun sonra kaçaçagam ƣɵzəlcə Dəccal abada.

—Necə kəza dolaʒdırıb?

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

— Iʒ yzyndyr, qəl mənzilə, səhbət edəq!
— Harada duʒmusən?
— «Girjaznьja Nomera»da
— Axʒam saat səqqizdə mənzildə ol, qələrəm.
— Qɵzlujurəm.
— Xuda-hafiz!
— Xada-nasir!

Axʒam saat səqqizdə jenə paltonymyn bojnyny jykarь kovzajьb, papagьmь qɵzlərimin ustunə basьb, bir baʒ «girjaznь Nomera» ja rəvan oldym. Kapьçьdan soryʒdym «Filan qəs mənzildədirmi?» Dedi: «Byjyryn, mənzildədir!» Və cavab vermədən kabak iqi kat baʒ əjib, iqi barmagь ilə bojnynyn ardьnь kaʒьdь. Bojyn ardь kaʒьmak Rysjada bir zəbani-haldьr, bynyn mə'nasь bydyr qi; «Byraja qəlib qedəndə qasьb-qusyby ynytma!» Çьkdьm jykarь, dɵrt otak qeçib, jeddinci otagьn kapьsьnь dɵjdum. Dostym Fovrən kapьnь açьb, dedi: «Byjyr a qiʒi! Sən xalis nemsə imiʒsən?». Dedim: «Necə nemsə?». Dedi: nemsələr bir camaatdьrlar qi, ɵz iʒlərində həmiʒə dəkik olarlar və verdiqləri sɵzdə də ɵz vaktьndan bir dəkikə qeçirməjib əməl edərlər. Biz Dəccal-abadlьlar bir aja pyl alьb, bir il bir ajdan sonra veririq. Musəlman karadaʒa saat səqqizə muntəzir olarsan, uç qun sonra qələr. Amma sən saat səqqizin dəkikəsini ɵturməmiʒsən». Dedim: «Səhv etmə, mən də sən dejən musəlman kardaʒdanam, amma jerin xəsijəti məni dəjiʒdirib».

Bir az quluʒduq; sonra rəfikim, samavarь mənə tərəf çəqib, dedi: «Sojykdan qəlmisən, hələ qəl, bir az çaj içəq, karnьn kьzьʒsьn». Əjləʒdiq stolyn janьnda, byxarь asimanə bilənd olan samavarьn kyllygynda. Rysjanь qɵrməjənlərə byny ərz etməlijəm qi, Rysja numrələrində həʒaratul-ərzdən hər nə istəsən, tapьlar; birə, taxta biti, sьçan, tarakkan dejilən bir no' donyzan kyrdy qi, adьna bizim qəntlərdə «Kara Fatma» dejərlər. By bir hejvandьr; bojy qɵdəq, amma Alь-kaçar bьglarьna bənzər yzyn bьglarь olyr. Bynlardan ilavə rutybət kokysy numrələrin zinətidir. Bynynla bahəm Rysja numrələrinin samavarьna sɵz ola bilməz. Bir kətrə syjy kalьnca kajnardan duʒmur. Bəli adama bir istəqən çaj içəndən sonra rəfikim iqinci istəqəni doldyryb, dedi:

— Kardaʒ, mən baʒьma qələn əhvalatdan nagьl edim. Durust kylak ver; amma qərəq by səhbəti bir jerdə açьb danьʒmьjasan. Dedim: «Filan,by nə sɵzdur? Məqər məni tanьmьrsan? Allaha ʒuqur,otyz ildən artьkdьr qi, bizim rəfakətimiz var, məqər bizim aramьzda olan qejfijjti bir jerdə mən danьʒmьʒam?

Dedi: «Xejr, jenə tevsijjə edirəm». Mən də səz verdim qi, bir qəsə demijəm və səzumun ustundə imdi də məhqəm dyrmyзam, rəfikimdən eзitdijimi kijamata dəq bir zi-nəfsə deməram, jazmaga bakmajьn, jazmak baзka, danьзmak baзka. Joldaзьm dedi: «Di imdi kylak as».

Mən çajdan iqi kyrtym alьb, dedim: «Byjyr!». Joldaзьm baзladь:

— Mənim, əzun bilirsən, Dəccal-abadda iqi oglym var, iqi kьzьm. Bir gun zənn ilə bakьb, gərdum: oglanlarьm da bəjujublər, kьzlarьm da; gərəq oglanlarь evləndirəm, kьzlarь da ərə verəm, amma cibimdə təzə aj çьkanda uzunə bakmaga bir gumuз pyl jok. Yзaklarьn fiqri məni aldь. Neçə gun divanə qibi gəzdim. Bir gun dolaзa-dolaзa, gedib çьkdьm haman sən gərdujun «Insafijjə» mehmanxanasьna. Jadьndadьrmь: bir dəfə otyryb səhdət etdijimiz jerdə qursu altьnda dagьldь; jьkьldьn, bəjrun əzildi, neçə gun ondan aksadьn?».

— Çok jaxзь jadьmdadьr; hələ byrasь da jadьmdadьr qi, qursunun pylyny da məndən aldьlar.

—Bəli, getdim «Iansafijjə» mehmanxanasьna, otyryb, mehmanxana sahьbь ilə səhbət edirdiq. By halda beз-altь nəfər iranlь daxьl oldylar, numrə istədilər. Bynlarьn altьsьna bir numrə verib, hamьsьndan basport istədilər: musafirlər basportlarь bir-bir çьkardьlar, verdilər. Bir nəfər də pasporty kantorçyja yzadьb, dedi:«Sən allah, jaxзь jerə koj itməsin əzgənindir». Iranlьlar getdilər mənzillərinə, mən kantorçydan xəbər aldьn qi, məgər əzgə pasporty ilə də gəzməq olar? «Iranda olar, by qiзinin iзi jəkin tə'cilə duзub, joldaзьnьn paspartyny gəturub, gəlib; Joldaзь da bir jerə getməq istəsə gedib bir neçə manat verib bir ajrь basport da alьb, onynla hara lazьmdьr jola duзəcəq. Nə dəftərə bakmak var; nə haralь oldygynyn təhkiki var; pyl qi, verdin jazьb verirlər. «Soryзdym qi,» Bəlqə mən getdim pasport istədim verərlər?» Dedi: «dyr, gedəq, sənə bir gundə həзtad həmзəri pasporty alьm». Bir az da səhbət etdiq. Dyrdym, evə tərəf jola duзdum.

Kantorçynyn səhbəti məni dytdy, gəldim evə,nə kajda ilə çaj içə bildim, nə зam jejə bildim gecə də subhə dəq gəzumə jyky getmədi.

Jorganьn altьnda o tərəfimdən by tərəfimə dənub, fiqir edirdim qi, kantorçynyn qəməji ilə əlimə beз-on dənə həmзəri pasporty sala bilsəm, iзim iзdir.

Subh tezdən dyryb, bir istəqən çaj içib, bir baз getdim «In-

safijjə» mehmanxanasına. Qθrdum kantorçy θz jerində əjləзib, çθtqə çəqir.

— Salam-əlejqum!

— Əlejqəs-salam!

Dedim:

Əzizim qəlmiзəm, zəhmət çəq, mənim uçun bir neçə ədəd pasport duzəlt!.

Dedi: «Baз ustə, axзam byraja zəhmət çəqərsən, cavab verərəm».

Axзam qetdim jenə mehmanxanaja, kantorçy cavab verdi qi, lazım olan adamlar ilə danıзıb; hər basporta on manat pyl istəjirlər.

Mən tez juz manat çıkarıb, verdim; təvəkki etdim qi, mənim uçun on ədəd pasport alsın.

Iqi qundən sonra on dənə pasport, hər biri bir adamın adına jazılmıз, koltyk cibimdə hazır idi.

Evə qəlib, oglanlarıma xəbər etdim qi, mənim bir iqi ajlık Rysja səfərim var və tapзırdım qi, evdən, eзiqdən mygajıt olsynlar.

Xulasə, evi bθjuq oglyma tapзırıb, mindim paraxoda, bir baз qetdim Hacıtərxana, duзdum mehmanxanaja.

Subh qetdim qeзiзin kyllygyna, sθjlədim qi, mən Iran əhlijəm, qəlmiзəm kyllygynyza qi, məni pravoslavni məzhəbinə dθndərəsiniz. Qeзiз çok məmnynijjət ilə mənim əlimi sıkıb alnımdan θpdu və mənim dθnməjim uçun qun tə'jin etdi.

Muəjjən qun qilsəjə qedib, qθrdum kapıja dəq adam cəm olyb. Məndən pasport istədilər, o saat təkdim etdim.

— Məmganlı Dyrsyn-Əli Ballıbadı ogly.

Bθjuq bir cəlal ilə məni dθndərib, pravoslavni elədilər. Hər tərəfdən camaat baзıma pyl jagdırdı.

Evə qəlib qθrdum iqi juz manatdan artık pyl cəm olyb.

Sabahı qunu Hacıtərxandan jola duзdum Sarisinə tərəf. Orada da iqinci pasporty qeзiзə təkdim etdim.

— Mərəndli Səbz-Əli Syltan-Əli ogly.

Orada həmçinin çok pyl jıgdım.

Sarisindən Xarkofa, oradan Qijefə (Qijefdə hər jerdən çok pyl jıgıldı). Beləliqlə зəhərləri qəzib qəldim çıkdım byraja. Imdi çibimdə iqi dənə pasport kalıb. Iqicə dəfə də dθnsəm, iзim duzələr.

Qecə jarı idi, dyryb, «Xuda-hafiz!» edib, çıkdım, quclu jagıз jagırdı. Bir fajton dytyb, qəldim evə.

Rəfikim ilə neçə qun qθruзə bildim. Sonra qetdim, eзitdim

qi, çıkıb, qedib Kafkaza.

Neçə il ondan sonra onyn harada oldygyny bilmədim.

Bir dəfə Tiflisdə iqən, quçədə kabagıma çıkdı.

— Salam- əlejqim rəfik! Işlər necədir.

— Necə olacak. Oglanlarımı da evləndirmişəm, kızlarımı da ərə vermişəm, ɵzum də papagımı əjri kojyb padşah qibi qəzirəm!-dedi.

Qeçmiʒ ƣunlər

Kəza Ispalkomynyn Məsarif Ʒɵ'bəsinin zavxozy Sulejman Kyrbanof (sabik: Sulejman-bəj Kyrbanbekof) çajçь duqəninin kabagьnda bir istəqən acь çaj ilə damagьnda bir yzyn kyjryk Ʒəqi dimisi qəmali-istirahət ilə əjləʒib, Həsən Dadanof maxorkasьnьn tustusunu halka-halka havaja byrakmakda idi. Onyn ətrafьnda əjləʒən beʒ nəfər ʒəxs həmçinin kabaklarьnda çaj, damaklarьnda papiros Sulejman-bəjin səhbətinə hyʒ-ƣyʒla kylak verirdilər.

By adamlar bynlar idi: Kəza Ispalkom sədrinin muavini-qeçmiʒdə Sulejman-bəjin fajtonçysy Sadьk (imdi-isə, Sadьk Cavadof), kəza kyrjeri-Sulejman-bəjin xalasь ogly Cahanƣir Nyry ogly (qeçmiʒdə Cahanƣir-bəj Nyribekof) və qənt karaylçysy Kasьm (sabikdə :Kasьm juzbaʒь) Sulejman-bəj qeçmiʒ ƣunlərdən, Tiflis, Qislavodsk, Vladikafkaz, Moskva səjahətlərindən kьzgьn bir nəfəs ilə laf vyrmakda idi:

— Kasьm Juzbaʒь, Tiflisi qi, ƣɵrmusən, ƣunlərin bir ƣunundə bakdьm qi, libasьmьn təzələnməjinə bir az ehtijac var. Libas tiqdirməq uçun bir istədim Ƣəncəjə ƣedim. Sonra fiqir etdim qi, Ƣəncə nə jerdi qi, dərzisi də nə ola; helə həm zijarət, həm ticarət, ƣəl, bir baʒ ɵzunu sal Tiflisə, həm ɵzunə paltar tiqdir, həm də bir az havanь dəjiʒ! Ax ƣɵzəl Tiflis! - Hanь, səndə çəqdijim qeflər, ƣɵrdujum ƣunlər, agrьlarьnь aldьgьm nazənin sənəmlər! Sən ɵləsən, Kasьm juzbaʒь! By zalьm oglynyn ʒəhərini qonlym belə istijir qi, heç dilnən deməq mumqun dəjul. Bydyr, neçə ildir, ha çalьʒьram, heç olmasa, ƣedim ƣendən də olsa, o qef çəqdijim mehmanxanalara tamaʒa elijim. Bir para ƣɵzəl vakt qeçirdijim evlərin heç olmasa, kapьsьnьn kabagьndan addьjьm, amma mumqun olmyr. Hər-çi çalьʒьram əlimə bir juz manat sala bilmirəm.

Gərəz, mətləbdən yzak duʒduq. Tiflisə uç juz, beʒ juz ilə ƣetməq olmaz idi. Uç min, manat cibimə pyl kojyb, jola duʒdum. Tiflisə varid olyb, bir baʒ Orijant mehmanxanasьna surdum. Avtomobilçijə dedim: Ƣərəq mehmanxanaja çatьnca Tiflis

quçələrində bir çʟgʟr-bagʟr salasan qi, hamʟnʟn dikkətini cəlb elijəq. Zalʟm ogly dogrydn da baзladʟ avtomobilin zyrnasʟnʟ çalmaga və bir no' bagʟrtʟ saldʟ qi, tamam quçələrdə ɢəzən xanʟmlarʟn, qiзilərin nəzərlərini mənə tərəf çəqdi.

Uç min manat cibimə kojyb Tiflisə jola duзdum.

Mehmanxanaja çatan təq kapʟçʟ çʟkʟb, iqi kat baз əjib, çamadanʟmʟ aldʟ, apardʟ içəri, mən də avtomobilçijə hakkʟndan baзka bir kʟzʟl onlyk da ystalʟgʟna bagʟзlajʟb, mehmanxanaja ɢirdim. Laqejlər səf-səf dyryb, bir-bir «Aga xoз ɢəlibsiniz!» dejirlərdi. Mehmanxana sahʟbʟ ɢəlib, dedi: Sulejmanbəj, bagʟзlajʟnʟz, kijmətli numrələrimiz dytylyb, ancak bir dənə on iqi manatlʟk numrə var, kabyl etsəniz, sizin uçun hazʟrlasʟnlar». Dedim: «Ejbi jokdyr, hazʟrlasʟnlar, bir dəfə də ycyz numrədə mənzil edəriq». Sonra fiqir elədim qi, dost-aзna ɢəlib məni on iqi manatlʟk numrədə ɢərsələr, dejəcəqlər qi, Sulejmanbəj qasʟblajʟb, ycyz numrədə əjləзir. Mehmanxanaçʟja dedim: «By numrədə əjləзirəm, sonra bir əməlli numrə boзalanda mənə xəbər verərsən». Dedi: «Baз ustə! Peterbyrgdan varid olmyз vəzir Iqi ɢundən sonra ɢedəcəq, onyn numrəsinə qeçərsiniz».

Dedim: «Çok ƣɵzəl deƣinən: mənim uçun vanna hazьrlasьnlar». Laqejə dedim: «Duʒ kabagьma, numrəni ƣɵstər! Laqej numrəni açьb, çamadanьmь kojdy içəri, sonra paltonymy çьkarьb, divardan asьb, çьkdь eʒijə. Numrə bəd dejildi, ancak mənə jaraʒmazdь. Vanna ƣɵtururb, ƣəlib, numrədə bir uç saat jatdьm, sonra dyryb, ƣetdim restorana nahara, «Orijantьn» restoranь da qi, vəsfə ƣələn dejil, bir behiʒtdir, behiʒt....

Sadьk byrada Sulejmanbəjin sɵzunu qəsib, soryʒdy:

—Sulejman-bəj, o restoranla by çajçьxana necədir? By maxorkadan orada da çəqirdinmi?

— Sən ɵləsən biri bir manatdan ycyz sьgar əlimə də almazdьm, nə səjlujursən! Nijə ɵzun bilmirsənmi?

Kasьm juzbaʒь Sadьgь dajandьrьb, dedi:

— Joldaʒ Sadьk, mən ɵlum, koj Sulejmanbəj naglьnь kyrtarsьn. By sɵhbətlər mənə can verir. Axьr o xarabada mən də ƣɵzəl ƣunlər qeçirmiʒəm. Sulejman-bəj, naglьnь sɵjlə!

— Bəli, naharь kyrtarьb, ƣetdim bir baʒ dərzi Solomonyn janьna, bir dəst lətif çərqəzi libas zakaz verdim, dedim: ƣərəq by ƣecə jatmajьb, sabbah by və'dəjə hazьr elijəsən!

Solomon dedi: «Baʒ ustə, ancak ƣərəq iqi kat myzd verəsiniz!» Dedim: «A həpənd!» Sizin canьnьz uçun helə belə dedim: «A həpənd, məƣər məni tanьmьrsan? Uç kat myzd al, urəjimcə paltar tiq!» Dedi: «Can ustə»!.

Dogrydan da sabahь ƣunu haman vakt libasь ƣətirdi. Zalьm ogly bir libas tiqmiʒdi qi, bakan dejərdi byna insan əli dəjməjib, libasь bəzənib, çьkdьm Galavinsqijə. Bir kədər ƣəzib joryldym; ƣirdim kəhvəjə, əjləʒmiʒdim, ƣɵrdum: bir nəfər ƣəlib mənə: «Sulejman-bəj, xoʒ ƣɵrduq!» dedi. Dedim: «Bagьʒlajьnьz, mən sizi tanьja bilmirəm».

Dedi: «Məni tanьmьrsьnьz? Məƣər knjaz Kyrkyraʒvili jadьnьzdan çьkьbdьrmь? Mən sizin atanьz ilə neçə il çɵrəq jemiʒəm. Mən sizin evə həmiʒə ƣəlib, ƣedərdim. Ʒuqur allaha bɵjuq ƣɵzəl oglansьnьz. Tiflisdə sizi tanьmьjan kьz jokdyr. Məclislərdə ancak sənin sɵhbətindir. Sən tamam Tiflis ƣɵzəllərinin dillərinin əzbərisən. Dunən axʒam bir evdə sənin sɵhbətin idi. Mən dedim o mənim jakьn dostymyn oglydyr. Mənim Batymdan təzə ƣəlmiʒ kardaʒьm kьzь dedi: - Əmi hər nə' olsa, məni onynla tanьʒ edəsən! Siz haraja duʒmuʒsunuz? Jəkin «Orijant numrələrinə!» Dedim: «Bəli on səqqizinci numrəjə. Byjyrynyz kəhvə içiniz!». Knjaz əjləʒib, bir istəqən kəhvə içib bir az da sɵhbət ojandan, by jandan eləjib dyrdy: «Axʒam ƣələrəm, bir jerdə

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

ƣedəriq tiatroja, by ƣecə jaxʒь tiatro var!» Knjaz ƣetdi.

Mən də bir avtomobil ƣɵturub, bir iqi saat ʒəhəri dolanьb, ƣetdim numrəjə. Nahar edib jatdьm. Axʒam saat jeddidə ƣɵrdum kapь dɵjulur. Kapьnь açdьm, knjaz Kyrkyraʒvili daxьl oldy. Samavar istədim, çaj içdiq, sonra libasьmь dəjiʒdim ƣetdiq tiatroja.

*
* *

Tiatroda əjləʒib, pərdənin kalkmasьnь ƣɵzləjirdiq, by halda bir nəfər ƣɵzəlliji vəsfə ƣəlməjən cavan, norəsidə, on səqqiz ja ijirmi jaʒьnda bir kьz knjaza jakьnlaʒьb dedi: «Əmi siz də byradasьnьzmь»? Knjaz uzunu mənə dytyb dedi:

—By nə ƣɵzəl iʒ oldy. Sulejman-bəj, by mənim kardaʒьm kьzьdьr. Təvvəkki edirəm tanьʒ olasьnьz».

Kьzьn əli mənim əlimə dəjəndə elə bil, əlimə bir od basdьlar, istisi urəjimə vyrdy. Tiatro kyrtarandan sonra knjaz və kardaʒь kьzьnь ʒama təqlif etdim: çok həvəslə kabyl eləjib, mənimlə ƣəldilər mehmanxanaja. Orada ʒam jejib, saat uçə dəq səhbət etdiq. Saat uçdə knjaz dedi:

— Tamara, Sulejmanbəjin jatmak vaktьdьr, dyr, ƣedəq!

Sonra uzunu mənə dytyb dedi:

—Sulejman-bəj, təvəkki edirəm sabah naharь bizim evdə elijəsini!

Tamara həmçinin dedi qi, əƣər mən iltifat edib, sabah onlara nahara ƣəlsəm, məndən çok razь olar.

Mən «Baʒ ustə, ƣələrəm!» dedim. Knjaz evinin adresini verib, Tamara ilə ƣetdi.

O ƣecə subhə dəq jata bilmədim. Bir az məni hyʒ aparanda zalьm kьzь ƣəlib, dyryrdy ƣɵzumun kabagьnda.

O biri ƣunu, nahardan kabak dəlləq ƣətirdib, ɵzumə bir jaxʒь təravət verdim; sonra bir dəstə ƣul ƣɵturub, ƣetdim nahara.

Tamara by dəfə bir dəst paltar ƣejmiʒdi qi, daha nə ərz elijim: cyna paltar altьndan mərmər təq bədən par-par parьldajьr. Bakan dejir: ƣɵrəsən by bir mələqdir, pəridir, behiʒtdənmi ƣəlib, joksa, belə insan bədəni, jəkin eləjin qi, dunja uzundə jokdyr.

Siz ɵləsiniz joldaʒlar nə jedijimi anladьm, nə içdijimi; agzьm jejirdi, ƣɵzum Tamarada idi. Bir də ƣɵrdum nahar kyrtarьb, naharda nə jedim. Ony imdi də bilmirəm, nahar dadlь idimi,

tyrз imidi, acı, idimi, əsla bilmirəm. Nahardan sonra əjləзdiq søhbətə, Tamara məndən soryзdy:

— Sulejmanbəj, siz Batymy qørmusunuzmu?

— Xejir, xanım, çok зəhərlər qəzmiзəm, amma Batyma jolym duзmujubdur.

— Elə olan syrətdə mən by axзam jola duзurəm, əmim də mənimlə qedir. Çok jaxзı olardı qi, siz də bizimlə qedə idiniz. Həm Batymy qørərdiniz, həm də mənim atam və anamla tanıз olardınız. Onlar siz ilə tanıз olmakdan çok razı kalarlar.

Mənim «Baз ustə»dən savaj bir deməli søzum kalmadı. Numrənin hesabını verib, qetdim vagzala. Qørdum knjaz və Tamara da orada hazırdırlar. Batyma uç bilit alıb jola duзduq.

Kytajısa jakınlaзanda knjaz dedi:

— Sulejmanbəj, siz qərəq qi, Kytajısı da qørməmiзsiniz. Nə olar, dønub, orada bir qun kalsak? Çok qørməli зəhərdir.

By fiqirə Tamara da зəriq oldy, mən də «Çok qøzəl olar» dan baзka bir søz tapmadım.

Rion stansjasından Kytajısa dønduq və bir mehmanxanada mənzil edib, çaj içib, зəhərə çıkdık. Nahar vaktına dəq зəhəri qəzib numrəjə kajıtdık. Nahara əjləзdiq, knjaz dedi:

— Sulejmanbəj byrada mənə konaksınız. Mən sizə kajdalı qurcu naharı verəcəjəm.

Baзladı zakazı, døjmə qabab, cucə qababı, çoxoxbili, daha nə bilim nə, зarab potylka-potylka, pejdər-pej qəlir, knjaz зarabdan tøqur, Tamaranın saglıgına təqlif eləjir. Mən də istəqəni istəqən dalınca içirəm. Qefimiz qecə jarısına dəq çəqdi. Mən зarabı o kədər içirəm qi, məni nə təhər sojyndyryb, jatırdıklarından xəbərim olmyr. Qøzumu açdım qørdum sabahdır. Əlimi atdım saata qi, vaktı bilim, qørdum saat jokdyr. Orada saat-byrada saat, tapılmadı.

Sonra qørdum, kızıl qəmərim də mənzildə jokdyr; Bildim qi, məni sojyblar. Əlimi cibimə apardım, qørdum qi, pyllarım da jokdyr. Fovran zənqi çaldım, kyllykçy qəldi. Dedim: «Amandı bir tezcə knjazı byraja çagır!»

Kyllykçy soryзdy:

— Necə knjaz?

— Mənimlə dunən byraja qələn.

— Knjaz da, kız da vagzala qetdilər.

— Necə qetdilər?

— Qetdilər və dedilər qi, Batyma qedirlər.

— Bəs mənim pylymy, saatımı, qəmərimi ogyrlajıblar.

— Byrada ogry-filan jokdyr, aparmьзsa, өz joldaзьnьz apaгьbdьr, tәvәkki edirәm bizi tөhmәtlәndirmijib, mәnzilin, naharьn pylyny verәsiniz.

— Mәԍәr knjaz naharьn pylyny vermәjibmi?

Bizә pyl çatmьjьb. Hәr sizin qibi jolyk-molyk ԍәlib byrada nahar elijib, sonra ustumuzә ogyrlyk jьxsa, ԍora jaxзь salamat baз apararьk.

Nә kәdәr and içdimsә dә, pylymy ogyrlajьblar, ьnanmadь. Axьrь labud kalьb dedim. Canьm sabaha dәq ԍөzlә, telegraf vyrym pyl ԍәlsin. Hesabьnьzь verim. Dedi:

— Ԍөzlәrәm, ancak pyl ԍәlmәjincә, sәni by numrәdәn byrakmьjacagam. Joldaзlarьn qibi sәn dә kojyb, kaçarsan.

Ciblәrimi aktarьb bir dәnә uçluq tapdьm. Bir telegraf Tiflisә «Orijant» mehmanxanasьnьn sahьbьna vyryb, uç juz manat istәdim. Sabahь ԍunu pyly alьb, mehmanxananьn hesabьnь verib, Batyma çatdьm. Hәr qәsdәn soryзdym. Dedilәr: Batymda Kyrkyraзvili adьnda knjaz jokdyr. Abaзidze var, Зervaзidze var, amma Kyrkyraзvili jokdyr.

Batymdan Tiflisә ԍәlib, haman nahar etdijim evә soryзdym:

— Kyrkyraзvili evdәdirmi?

— Kyrkyraзvili qimdir?

— Necә, qimdir, by mәnzilin sahьbь!

— By mәnzilin sahьbь mәnәm vә Kyrkyraзvili adlь adam tanьmьram.

— A qiзi, iqi ԍun byndan әkdәm hәmin by evdә o mәni nahara konak elijibdir.

— Sәhvsiniz, әzizim. By evdә dejil, adresi ynytmyзsynyz.

Daha byrada jәkin etdim qi, loty әlinә duзmuзәm, mәni tovlajьb sojyblar. Ԍәlib, әhvalatь mehmanxana sahьbьna nagьl elәdim.

Dedi:

— Bәj, byra Tiflisdir, belә iзlәr çok olar, dөjlәtli adamsan, urәjini sьkma, by da bir dәrsdir, aldьn.

Tiflisdәn evә qagьz jazdьm, min manat ԍәtirdib, mehmanxana sahьbьnьn borcyny verib, Tiflisdәn çьkdьm.

— Imdi joldaзlar, Tiflis belә Tiflisdir. Pylym ԍetdi isә dә, jenә bir dojynca lәzzәt ԍөrdum.

Sulejmanbәj sөhbәti kyrtaran tәq Sadьk soryзyr:

— Naglьnь kyrtardьn?

— Bәli.

— Di cəld dyr, ƣet, ambarın kapısını aç, atların arpasını ver. Ħər ata dɵrt ovycdan artık arpa verm̄ə. Sən də joldaʒ, Cahanƣir, ƣərəq by saat ƣedəsən, Ħacı-Babalıja dejəsən qi, camaat sabaħ cəm olan pambıgı zavoda jola salsınlar. Sən də joldaʒ, ƣet, bir az dincəl, by ƣecə karayl nevbəti sənindir. Mən də ƣedim dəftərxanaja, ƣɵrum mərqəzdən əmirdən-filandan jokdyr qi; di, tənbəlliq vaktı dejil, ajaga kalkın, ħajdı!

———————

Yca dag baʒьnda, mədənijjət mərqəzlərindən və dəmir jolyndan yzak, laçьn jyvasьna bənzər xьrdaca bir ʒəhər duʒubdur. Dagьn sag və sol ətəqlərində sur'ətlə qɵpuqlənərəq akan iqi çaj axьrda iqi mehriban kardaʒ qibi birləʒib akarak, duzlərdə jaʒajan əhalьnьn baglarьnь, əqinlərini sirab edirlər.

Ʒəhər tamam kьʒь və baharьn jarьsьnь kara, dymana bɵrunmuʒ qeçinib, axьrda by kara çadirʒəbi atьb, ƣɵzəl bir nazənin sənəm təq syrətinin parьltьsьnь aləmə salьb, tamam jaj istirahəti arzьsьnda olan isti jerlər əhalьsьnь ɵz agyʒyna cəlb edir.

Ətrafь safalь, meʒələr, sərin bylaklar, havasь mə'sym yʒak kəlbi qibi paq. By ʒəhərin ɵmru bir elə yzyn dejilsə də, tarьxi bir ʒəhərdir. Byraja adlь xanlar, bəjlər, hətta ʒahzadalar ƣəlib, ƣediblər; byrada padʒah baʒь qəsilib, təpiqlərdə pajmal olyb. Abu-havanьn ʒairanəliji əhalьsьnьn təbiətinə sirajət etdiji uçun o ʒəhər məʒhyr ʒairlərin, ədiblərin, mysiki-ʒinaslarьn, xanəndələrin mənbəi olmyʒdyr.

Maj ajьnьn birindən sentjabrьn ortasьna dəq ʒəhər ʒənliq və abad olyr. Jajlaga ƣələnlər daglara mal və kojynlar ilə ʒəhərin altьndan ƣedib və kajьdan qɵçərilər... by muddətdə ʒəhəri bir kajnar kazana dɵndərirlər. Elə qi, pajьz ƣəldi və ʒəhər təzədən çadirʒəbini baʒьna çəqdi, ʒəhərin evzaь tamamən dəjiʒilir. Tərəddud azalьr, ticarət qəsilir, camaat biqarlaʒьb, ɵzunə məʒgylijjət aktarьr.

Məʒgylijjətlərin ən birincisi dəli ojnatmakdьr; ʒəhərin hər il qərəq bir dəlisi olsyn qi, ony ojnatmakla camaat vaktьnь qeçirsin.

Neçə il byndan əkdəm ʒəhər əhalьsьndan bir nəfər ticarət məksədi ilə konʒy kəzaja ƣedir. Ʒəhərin mejdanьna varid olyb, ƣɵrur qi, bir nəfər baʒь açьk, ajak jalьn, libasь cьndьr laubali yʒaklar kabaklarьna salьb o baʒ,by baʒ ƣəzdirirlər. O saat by adam dəli oldygyny ƣɵrur və fovrən jadьna duʒur qi, ɵz ʒəhərində by saat dəli jokdyr.Camaat məʒgylijjətsiz kalьbdьr.Ticarətini kyrtarandan sonra haman divanəni tovlajьb, ʒəhərə ƣətirir

və ʒəhər mejdanьnda byrakьb dejir: «Byraja dəq mən səni ƣətirdim, imdi ƣet, ɵzunə çərəq tap!». Camaata da dejir qi, «Aj camaat, dogrysy by dəlini sizin uçun məʒgələ ƣətirmiʒəm, kьʒdьr, biqarçьlьk zamanьdьr». Camaat hamьsь izhari-təʒəqqur edib dəlijə məʒgyl olyr. Ʒəhər dəlilərinin hamьsьnьn tərcuməji-halь, tarьxi, dəlilijinin vəzijjəti, hansь sɵzdən qeqəlib, tundtəlx olmaları tamam əhalьja mə'lymdyr. By dəlilərin və adamlarьn qejfijjətindən bir neçə sətir jazmak zijan etməz.

Məzəli ʒəxslərdən birisi bir nəfər dəlləq, ɵzu də Hacь qiʒi idi. Ʒəhərin təmam evlərinin kapьsь Hacь qiʒi uçun açьk idi; kan alardь, həcəmət kojardь, diʒ çəqərdi, zəli salardь, hətta cərrahlьk da edərdi. Rysca jalan-palan danьʒardь. By Hacь adi bir ʒəxs olyb, heç vəch ilə məzəlilijini bildirmirdi. Amma xudanəqərdə bir nəfər ondan «Hacь, saat neçədir?» Dejib xəbər alsa idi; Hacь o saat halьndan çьkьb, olmazьn fəhʒunu o adama verərdi. Byndan savaj heç bir jol ilə ony haldan çьkartmak olmaz idi.

Iqinci məzəli - Alьʒ adlь bir ʒəxs idi. By adam həmçinin adi ƣɵrulurdu. Byna da dejəndə: «Zənbilini tapmьʒam», halətindən çьkьb, jeqə divanə olyrdy. Jol ilə ƣetdiji vakt ʒəhər yʒaklarьndan birisi ona: «Zənbilini tapmьʒam» dejib, kaçanda dalьnca papej olmajьb, ilq əlinə qeçən yʒagь dytyb, dɵjərdi, dejirdilər: «Kardaʒ, sənə sataʒan yʒak kaçdь, by taxsьrsьzь nijə dɵjursən?» Cavab verərdi qi: «Yzaklaʒsa, by da sataʒacak».

Uçuncu məzəli - Kyrban adlь bir qiʒi idi. Kybyʒ ləkəbi ilə məʒhyr idi. By adamь bir aj rəmazan və məhərrəm ajьnьn birindən səfər ajьnьn ijirmisinə dəq məscidlərdə, təqjələrdə əjləʒib, baʒьna dɵjub, ƣɵzlərindən kan jaʒь abi-nisan qibi təqən ƣɵrurdulər. Ʒəvvalьn birində və səfər ajьnьn birində Kybyʒ lul pijan bazara çьkardь və həmiʒə də məst olardь. Ʒəhər ʒairlərindən birisi bir xanədanьn həcvində Kybyʒy da jadьndan çьkarmajьb jazьbdьr:

Əmunullah jaʒasьn toragь sanь Kybyʒyn.
Bəhri jeq cureji mej kajьn anasьndan qusən əst!

Hər subh Kybyʒ bazara çьkьb, kabagьna ƣələn ʒəhər əhalьsьndan arak pyly istərdi: Xalk da muzajəkə etməjib verərdi. Kybyʒ cəm etdiji pyldan lazьmi kədər arak bahasь ƣɵturub, kalan paranь da fukəraja pajlardь. Bir dəfə ʒəhər kazьsь Kybyʒy janьna çagьrьb baʒlajьr ona nəsihət etməjə qi, bəlqə tɵvbə edib, içməqdən əl çəqsin. Kybyʒ bir sɵz deməjib, dyryb, bajьra çьkьr və tez ƣeri kajьdьb, bir istəqən və bir kədər uzum ƣətirib,

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

kazının kyllygyna kojyr və kazıja syal verir:

— Kazı aga, mən by uzumu jejə bilərəmmi?

— Əlbəttə jejə bilərsən.

Kybyз uzumun syjyny istəqənə sıkıb, jenə sorysyr:

— Kazı aga, mən by uzum syjyny içə bilərmmi?

— Çok qөzəl içə bilərsən.

— Imdi içməjib, saklajıb, uç ajdan sonra içəcəjəm. Byny dejib, dyryb, kazıxanadan çıkır.

Bir-iqi saatdan sonra Kybyз möhqəm pijan, dalınca bir suru yзak qəlib, kazıxananın kabagından adlajıb qeçirdi. Beqar vaktı, camaatı məзgyl edən simalardan biri də by idi. Axyndlar dejirdilər qi, bircə dəfə onyn dilindən tөvbə çıxsa əshabi-qəhfin iti qibi jeri behiзtdir.

Dөrduncu məzəli - Əsəd dajı idi qi, camaat ona «Molla Əsəd» dejərdi. By qiзinin, qөqundən, savadı jok idi. Hətta өz adını da jazmagı bacarmazdı. By adam risalə dəlisi idi. Təzə bir muctəhid çıkan qibi onyn risaləsini qөturub, duзərdi зəhərə; bir jerdə qi, bir məclis tərtib olyndy-tojmy, vajmı-molla Əsədi orada qөrərdin. Camaat araja bir təharət, ja izaleji-nəcasət məsələsi salıb, təfrih uçun Molla Əsədi çəqərdilər mubahəsəjə. Molla Əsəd bir gejzlə mubahəsə edərdi qi, agzından qөpuq daзardı və qөrərdin: jerindən diz-dizi surunub, qələrdi məclisin ortasına, orada kıзkırmaga baзlardı.

— Aj, bədbaxtlar, aj dunjadan bixəbərlər; məjər cəhənnəm əzabından korkmyrsynyz? Inqir-Minqir syalına nə cavab verəcəqsiniz? Kijamət syrgy-syalında diliniz dytylyb, cavab verə bilmijəcəqsiniz. Cəhd edin vakt var iqən, səhvijjat, зəqqijjatınızı өjrənin! Furyuddinə dikkət veriniz, joksa, kijamətdə pəзimanlık səmərə verməz.

Camaat baзlarını bylajıb dejirdilər: «Allah sənin imanını qamil etsin, Molla Əsəd dajı! Nə jaxзı bizim səhvimizi bizə өjrətdin».

Molla Əsəd dajı da by sөzləri ciddi hesab edib, dejirdi: «Əmr-bə-mə'ryf və nəhj əz munqər, hər bir musəlmanın borcydyr. Mən by barədə danıзmasam, məзgylizimmə olaram. Hər alim qərəq bildijini bilməjənlərə өjrətsin».

Belə-belə söhbətlər ilə camaat biqar vaktlarını qeçirirdilər. Jenə bir dəfə зəhərə bir məзhyr muctəhid qəlir. Molla Əsəd istəjir onyn kyllygyna qetsin.

Зəhər cavanları cəm olyb, dejirlər: «Biz səni by sifətdə muctəhidin janına qөndərməriq. Qərəq səni adına lajık bir

kijafəjə salak. Təfrih uçun Molla Əsədin baзьna bir əmmama kojyb çijninə bir aba salьb, өzləri də mirid sifətində onyn dalьna duзub, Rastabazar ilə muctehidin kyllygyna aparьrlar. Tamam bazar əhli tamaзaja cəm olyr. Hətta duqançilər belə hamьsь duqanlərini baglajьb Molla Əsədin dalьnca duзurlər. By sajakla Molla Əsədi qətirib muctehidin kapьsьndan içəri salьb, kaçьb, dagьlьrlar.

Xalkьn məзgələsinin biri də Molla Əsəd idi qi, xəlvətdə adьna «Dəli Molla Əsəd» dejərdilər.

Beзinci məzəli: «Sofi Husejn»adь ilə məзhyr, yzyn bojly, ag yzyn sakkallь, kəvi heqəl bir qiзi idi qi, biqar xalk uçun bөjuq зugul idi. By qiзidə bir gəribə kabilijjət var idi: hər vakt istəsə idi, səbəbsiz aglardь. Qөrərdin kьз fəslində tacirlər hamьsь duqanlərini byrakьb, həmqarlarьndan bir nəfərin duqəninə cəm olyrlar. Mankal kьragьnda hər biri kabagьnda bir istəqən çaj kojyb, əjləзiblər, jykarь baзda da Sofi Husejn əjləзibdir. Birisi dejəndə qi:

— Husejn əmi mən өlum, bir agla!

Sofi Husejn də qөzunu bir iqi dəfə jymyb, açanda jaз qөzundən sakkalь yzyny sel qibi akardь.

Məhərrəm ajьnda təqjələrə Husejn əmini sinə vyrmak uçun xusysi çagьrardьlar. Novhə baзlananda Husejn əmi sinəsini açьb, baзlardь novhənin havasь ilə зarpa-ha зarp sinəsinə çьrpmaga, sinəsinin зarpьltьsь bir verst jola qedərdi. Hər bir təqjə sahьbь tə'zijəsinin зuqyhy uçun Sofi Husejni çagьrmagь vacib bilirdi. Odyr qi, Husejn ustundə təqjə saklajanlarьn həmiзə davasь duзərdi.

«Bajram Əlisiz toj olmaz» misalь qibi Sofi Husejnsiz təqjə olmaz, məзhyr olmyзdy.

Sofi Husejnin bir peзəsi var idi. By da aglaзmalarda «agь» dejib arvadlarь aglatmak idi. Dөjlətli зəxslərin tə'zijəsinə Sofi Husejni əlbəttə çagьrardьlar.

Husejn qөzəl agladьrdь. Aglamak qi, peзəsi idi, ilavə onyn dəjərli səsi arvadlarь halətdən salьrdь. Qөrərdin: əlini kylagьna kojyb, okyjyr:

By daglar, yly daglar,
Çeзməli, syly daglar,
Byrada bir cavan өlub,
Qөj qiзnər, bylyt aglaьr, hej!.....

Arvadlar da agьz-agьza verib, onyn dalьnca «hej!..... dejərdilər.

Dəjlətli təzijələrində bir «haxıзta vyrmak var idi, Arvadlar dajirə duzərdilər. Bir nəfəri arada dyryb, «bəhər» dytardı. Jerdə kalanı «зaxsej», «vaxsej» dejərdi. «Haxıзta» vyrmakda heç qəs Sofi Husejnə barabar ola bilməzdi. Arvadlar halaj vyryb, Husejni araja salardılar. O «bəhər» dytardı, onlar da зaxsej dejərdilər.

Sofi Husejn — Araz kıragı ləqlər,
Arvadlar — Зaaxsej-Vaaxsej!
— Çirmənib ag biləqlər,
— Зaasej-vaaxsej!
— Dyзmana xəbər olsyn
— Зaaxsej-Vaaxsej!
— Hasil olyb diləqlər,
— Зaasej-vaaxsej!
— Jar joly taxta-taxta
— Зaaxsej-Vaaxsej!
— Bir atda iqi noxta,
— Зaasej-vaaxsej!
— At dəli, oglan dəli,
— Зaasej-vaaxsej!
— Зahbaz ogly Məmdəli
— Зaasej-vaaxsej!

Sofi Husejn də belə bir məzəli vucyd idi.

Altıncı məzəli - Rəhim qiзi idi. Adına «Piзiq Rəhim» dejərdilər. By ləkəbin ona verilməjinin səbəbi by oldy qi, hər jerdə qi, pilov verərdilər, istər toj olsyn, istər vaj-piзiq Rəhimi orada qərərdin. By jerlərin hamısına da təqlifsiz qedərdi. Hətta ehsana çagırılacak adamların sijahısı dytylan vakt bir nəfər Rəhimin adını çəqəndə dejərdilər qi, ony jazmak lazım dejil-ozu qələcəq. Onyn ozundən xəbər alanda qi, Rəhim əmi, by konaklıklara çagırılmamıз nijə qedirsən? Cavab verərdi qi, qetməjəndə incijərlər. Həmiзə də mollalar ilə bir jerdə məclisin baзında əjləзərdi.

Konaklıkların birisində ortalıga xərəq qətirənlər səzləзirlər qi, xərəq pajlajanda Rəhimi aradan qeçirsinlər və belə də edirlər. Rəhim heç bir səz deməjib, saqit jerində əjləзir. Xərəq jejilib, kyrtarır. Molla «Fatihə!» dejəndə Rəhim də onyn dalınca yca səslə kıзkırır:

— Fatihə, jedilər dojdyk.

Məzəlilərdən by altı nəfəri sajmakla iqtifa edib, deməlijəm qi, bizim cavan jazıçılarımız uçun by adamların hər biri-bir

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

tip, hər biri - bir komedja uçun kahraman olmaga lajıkdır.

Ilavə byny deməlijəm: зəhərimiz baзdan-ajaga məzəlilər зəhəri idi: cavanları məzəli, kocaları məzəli, bəjləri, xanları, mərsijəxanları, sejidləri həmçinin məzəli, Əhalısı on mindən zijadə olmajan зəhərdə dərt məzhəb var idi. Mollalar axзama dəq mubarəzədə idilər. Xalk da iзini, gucunu byrakıb, axзama dəq bynların dalınca duзub, boз mubahəsədə qeçirirdi:

— Imam, divarın dalını bilər ja bilməz?

— Vəkta qi, imamdır, əlbəttə bilər!

—Xejir, bilməz!

— Əmr olsa bilər-olmasa bilməz.

Hər Mollanın dalınca əzunə gərə dəstəsi var idi, məsələn: Dəmirçi ysta Rystam, baзmakçı Mələq Ogly Kasım, syçy Abtalib, kəlb pyl qəsən Meзədi Həsən Əli, hamamçı Mir Mejti. By mubahəsələri də duzəldənlər bəjlər və xanlar idi.

Iз jok, peзə jok, pyl jok: nə etsinlər? Uç jol var idi: kymar, içgi məclisi, biri də molla dəjuзdurməq. Əzləri nə allah bilirdilər nə зejtan. Məhz vakt qeçirməq uçun xarc çəqib, konaklıklar duzəldirdilər və tamam зəhərin axyndlarını, tacirlərini, də'vət edib, xərəqdən sonra ortalıga bir dini mubahəsə salırdılar. Mollalar camaaata, camaat mollalara karıзardılar. Bəjlər də qənardan tamaзa edib by çarpıзmadan həzz aparardılar.

Cavan bəjzada və xanzadaların da kıз uçun əz məзgələləri olardı. Cavanların xusysi bir təзqilatları vardı. *(təзqilat* təzə səzdur, o vakt təзqilata *kampanja* dejərdilər) təзqilatın hər gecə uçun xusysi programı olardı.

Gun batandan sonra gecədə bəjzadaların birinin evində konaklık duzəlib, зarablar içilərdi.

Saat iqidə-uçdə baзlar gərm olandan sonra programın iqinci maddəsinə зury' edib, duзərdilər kapılara və hər kapı gəldi dəjərdilər.

— Əli Xəlifə, Əli Xəlifə?

— Qimsən? Nə dejirsən ?

— Amandır, bir tez eзijə çık!

Əli Xəlifə də gyman edirdi qi, jəkin can verən var. Tez kalkıb qurqə, ja jorgana burunub, çıkardı eзijə.

— Bala! Qimsən? Nə dejirsən?

— Bir зej demiriq. Pis jatmısan, get təzədən jat!

Sonra qeçərdilər baзkasının kapısına:

— Həsən əmi, Həsən əmi! Bircə tez eзijə çık!

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

Çəp ƣɵz Həsən də ƣyman edirdi qi, konʒyja bir hadisə uz verib, ony qɵməjə çagırırlar; cəld libasını ƣejib, balkona çıkırdı.

— Qimsən? Nə istijirsən!

— Bagıʒlıjın, Həsən əmi! Əzijjət veririq, biz mərc çəqiʒmiʒiq, dejirlər: çəp adam bir ʒeji iqi ƣɵrər jalandır ja dogry?

Sɵz jok qi, belə jykydan ojadılan ʒəxslər olmazın sɵjuʒ edib kapını baglardılar. Bəjzadalar da byndan ləzzət alıb ƣuluʒərdilər.

Jykarıda sɵjlədiq qi, camaatın məʒgələsi uçun ƣərəq ʒəhrin həmiʒə bir dəlisi ola idi. Dəli tapılmajanda, ja xusysi adamlar ƣɵndərib baʒka kəzalardan ƣətirdərdilər, ja-inqi əhalısından birisini dəli elərdilər. By da bir asan məsələ idi. Bir nəfəri dəli eləməq uçun beʒ-altı ʒahı maja kojmak lazım olyrdy.

Altı-jeddi nəfər yʒak çagırıb, hər birinə bir ʒahı verib, salardılar bir bədbəxt ogly bədbaxtın arkasına, bir az muddət də ƣɵrərdin qi, ba-kajda dəli edib, bazara çıkartdılar.

Dəlilərdən bir nəfəri dejirdi: «Dəliliq jaxʒı ʒejdir, kırılmıʒ yʒaklar daʒlamasalar».

Camaat tərəfindən dəli kajrılıb, quçəjə atılanların biri də bizim konʒymyz Əlibəj idi. By bədbaxt oglynyn heç bir qəs ilə əlakəsi jok idi; Baʒı aʒagı ɵz peʒəsinə məʒgyl idi. Hər subh ƣedib ʒəhərin ƣirəcəjində əjləʒib, ʒəhərə daxıl olan qəntliləri dajandırıb, nə iʒə ƣəldiqlərini sorardı. Vakti qi, bildi: qəntlinin sydda iʒi var, baʒlardı ona na muəjjən bir vəqili tə'rif etməjə.

Çokysy da ona e'tibar edib, ɵz iʒini onyn tə'riflədiji vəqilə aparıb tapʒırardı. Əli-bəj də vəqildən hakkı-zəhmət alardı. Vəqil dəllallıgı bir mutədavil peʒə idi; Əli-bəjdən baʒka bir neçəsi də by peʒənin dalınca ƣedirdi. Muxtəsər hər vəqilin ɵzunə məxsys bir Əli-bəji var idi.

Konʒylara Əli-bəji dəli eləməq lazım ƣəldi. By jerdə həmiʒə iʒ ƣɵrən quçə yʒakları olardılar.

Bir dəfə Əli-bəj bir dəstə quçədə ojnajan yʒakların janından atlı ɵtduqdə yʒaklardan biri xəbər alır:

Əli-bəj! Hara ƣedirsən?

— Nə borcyndyr, ogyl!

Məni də tərqinə al!

— Əli-bəj atını surub ƣedir, yʒaklar duʒurlər onyn dalınca və kıʒkırırlar: «Əli-bəj, məni də tərqinə al! Əli-bəj, məni də tərqinə al!»...Dalısınca bir neçə yʒak:«Əli-bəj, məni də tərqinə al!» dejib jujuruʒurlər. Bazar adamı-duqənçilər hamısı yʒaklara ka-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

rьзьrlar; Duqənlərin hamьsьndan bazarda ƣəzən adamlarьn aƣьzlarьndan«Əli-bəj məni də tərqinə al!»sədasь зairlər demiзqən -asimanə bilənd olyr.

Əli bəj ƣɵrur qi, daha onyn uçun bazarda dajanmak mumqun dejil. Evinə kajьdьr.

Subh Əli-bəj dyryb kapьnь, açьr bir o jana, bir by jana nəzər jetirir; ətrafda heç qəsi ƣɵrməjib çьkmak istəjir. Bir də eзidir qi, səs ƣəldi: «Əli-bəj, məni də tərqinə al!» By səsə bir neçə səs daha ilavə olanda Əli-bəj kapьsьnь baglajьb evdə əjləзir. By minval ilə neçə ƣun o, xanəniзin olyr. Həmiзə evdə otyrmak olmaz, çolma-çocyk çərəq istəjir. Bir ƣun Əli-bəj mulahəzə edir qi, yзaklar saqit olyblar. Evindən çьkьb, sydxanaja tərəf uz dytyr.

Rasta bazarьna dəq ƣedir. Ƣɵrur qi, bir sɵz dejən jokdyr. Sevinir. Rastabazara daxьl olan qibi jenə dɵrt bir tərəfdən «Əli-bəj məni də tərqinə al» sədasь bulənd olyr. Byndan sonra Əli-bəj həkikət dəli olyb, duзdu quçələrə. Camaat da məramьna çatьb, təzə bir dəli kazandь.

Camaat tərəfindən iqinci dəli edilən bir nəfər Avanes adlь tacir erməni idi. Hər sabah əlində açarlarь, koltygynda dəftərləri ƣəlib, duqənini açardь, ticarətini edib, axзam jenə evinə kajьdardь.

Bir dəfə jenə duqəninə ƣetdiqdə konзy duqənçi səslənib, dejir:

— Sabahьn xejr, Avanes!

By səsə konзylardan da bir neçə adam «Sabahьn xejr, Avanes!» dejib səs verirlər. Avanes «Akibətiniz xejr» dejib cavab verməqlə duqəninə qeçir.

Dogrydyr: by bir artьk sɵz dejil: «Sabahьn xejir!» dejirlər, cavabьnda «Akibətin xejr!» alarlar. Amma bir ƣundə altьmьз adam ƣəlib, bir «Sabahьn xejr, Avanes!» dejə, onda adam dəli ola bilər. Avanes də beləliqlə az kaldь dəli olsyn. Çunqu bazara çьkmaga jazьgьn mumqunu olmadь. Avanes bazara çьkanda məgribdən, məзrikdən, ƣɵjdən, jerdən, hər jandan «Sabahьn xejr, Avanes!» sədasь ƣəlirdi. Axьrda duqənini baglajьb, зəhərdən baз ƣɵturub, kaçmaga məcbyr oldy.

Zejnalabdьn adlь koca bir qiзi iзləməjə takəti olmadьgьndan və sajilliq etməq istəmədijindən baзmakçьlardan hər ƣun beз-altь çut baзmak alьb, əlində ƣəzdirib, satardь; onynla məaзьnь qeçirərdi.

Bir dəfə Zejnalabdьn bir dəstə yʒaklarьn janьndan etəndə yʒaklarьn biri dejir:

O əmijə bakьn: kyzgyna oxʒyjyr. Kalan yʒaklar by sezu eʒitcəq «Aj kyzgyn, aj kyzgyn!» dejib, onyn arkasьnca duʒurlər. Haman ɋunu tamam ʒəhərə mə'lym olyr qi, Zejnalabьdьnьn ləkəbi «Kyzgyn» dyr. Zejnalabьdьnь da by no' xanənizin eləjib, bazardan və qasьblьkdan avara edirlər.

Jazьk adamlarьn biri də Mirza Alь qiʒi idi. By bədbaxt bir nəfər ilə səhbət etdiqdə danьʒьk nədən olyrsa, bir dəfə dejir:

— Namərdəm, əɋər by iʒi belə etməsəm!

Qanar adamlardan neçəsi by səhbəti eʒidir. Mirza Alь qiʒi bir də ɋerur dalьnca ʒəhərin hesabsьz yʒaklarь təqulub, «Aj namərd, aj namərd!» dejərəq, ɋəlirlər.

Mirza Alь kaçьb ɋizlənir. Subh evindən çьkьr bazara tərəf ɋetməjə. Jenə ɋerur qi, hər jandan «Aj namərd, aj namərd!» səsi ɋəlir. By qiʒini belə bazara həsrət edirlər.

Bir ɋun rəmazan ajьnda Mirza Alь, axynda ʒiqajət etməq xəjalьna duʒub, məscidə ɋedir. Məscidə jakьnlaʒanda ɋerur namaz kyrtarьb camaat dagьlьr. Bir azdan sonra axynd çьkьr. Mirza Alь jakьnlaʒьr.

— Salam əlejqum!

— Əlejqəs-səlam. Nə var a Mirza Alь?

— Okydygna kyrban olym aj axynd, ezun ɋerursən qi, camaat mənim baʒьma nə iʒ ɋətirir: bazara çьka bilmirəm; qasьblьga ɋedə bilmirəm, aman ɋunudur, by camaata bir nəsihət et, bir lə'nətləmə oky, bəlqə mənim ustumdən by adь ɋeturub, jakamdan əl çəqsinlər!...

Axynd, Mirza Alьnьn sezunə kylak asьb dejir:

A-namərd, nijə ɋec ɋəldin? Ɋerursən qi, camaat məsciddən dagьlьr.

Axyndyn dilindən çьkan «anamərd» sezunu Mirza Alь ciddi hesab edib, axynda fehʒ verir.

Bynyn ustundə də camaat qiʒini o qi, var dejur.

Bir ɋun ɋerdum: bir cinazə aparьrlar. Ʒəhər yʒaklarьndan bir neçə juzu cinazənin dalьndan duʒub, kьʒkьrьrlar: «Aj namərd, bizi kojyb, haraja ɋedirsən?»

Xəbər aldьm qi, nədir? Dedilər:

— Namərd Mirza Alь elubdur, dəfn etməjə aparьrlar.

Bir nəfər ʒəhər əhlinin adьnь səbəb nə olyrsa, «Farmazon» kojyrlar. By adam labud kalьb, ɋedib Miravoj Syda, ca-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

maatıın əlindən ʒiqajət edir. Muhaqəmə ɋunu sydja «Farmazon» ləfzinin mə'nasıını soryʒyr.

Cavab verirlər qi, by səzun mə'nası jokdyr. Sydja dejir: belə olan syrətdə mə'nasız səzdən incinəq nə lazım? Nə eləjəq. «Farmazon» siz olmajıın, mən olym.

Byndan sonra camaat ʒəhər əhlinin jakasıını boʒlajıb duʒur sydjanıın ustunə. Sydja bazara, quçəjə çıkanda hər jerdən: «Farmazon, Farmazon» səsi eʒidir.

Sydja axırda labud kalıb, istə'fa verib, Rysja ʒəhərlərinin birisinə baʒ ɋəturub, ɋetdi.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

Sejidlər ocaƣь

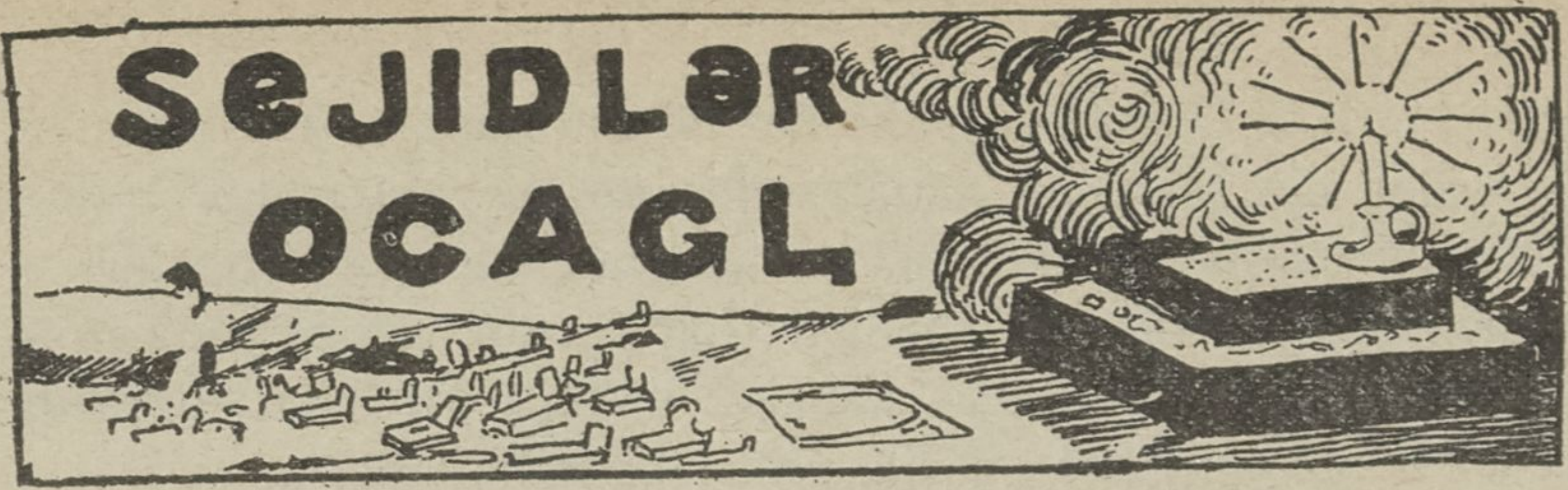

Mə'lymdyr qi, islam və xusysən ʒiə Əmirəl-mөminin vilajətlərinin cəm ehtijacatьnь istər xejrdə, istər ʒərdə rəf' edən Irandьr.

Əƣər Iran olmasa idi, bilmirəm by jazьk camaat haraja ƣedərdi.

Ʒad ƣunumuzdə Iran bizə ƣөzəl mutrublər, hokkabazlar, qəndirbazlar, mejmyn ojnadanlar, ajь ojnadanlar... ƣөndərir.

Dini ehtijaclarьmьzьn rəf'i uçun mahir vaizlər risalələr, mərsijəxanlar, sejidlər və dərviʒlər ƣөndərir. Xulasə allah abad eləsin və bəd-nəzərdən muhafəzət etsin, jaxʒь vilajətdir.

Hətta musəlman kardaʒlara søjlədijim mətaьn artьk luzymyny nəzərə alarak, xusysi sejid, rovzaxan, vaiz, mutrub və dərviʒ fabriqləri tə'sis olynybdyr.

Ƣөturəq məsələn «Quqəmər»i. By jer əhalьsь təmamən sejiddirlər. By qəndə ƣetsən ancak arvad, yʒak və koca qiʒilərdən baʒka bir canlь ƣөrməzsən. Kalanlarьn hamьsь dagьlьblar vilajətlərə, qənt-bə-qənt, ʒəhər-bə-ʒəhər, məscid-bə-məscid, təqjə--bə-təqjə ƣəzib «xums» toplajьrlar və ildə bir dəfə evlərinə kajьdьb, ajilələri ilə ƣөruʒub, ƣətirdiqləri pyllarь cabəca edib, jenə ƣedirlər kazanc dalьnca.

Bir əlli-altmьʒ il byndan əkdəm iq nəfər Quqəmərli sejid: biri Sejid-Əhməd və biri Sejid-Səməd Kafkaza varid olyrlar. Bynlar hər çi ƣəzirlər, əllərinə bir ʒej duʒmur. Məscid həjətində mat, mə'jys hər iqi joldaʒ dizlərini kycaklajьb, jaman ƣunlərə duʒduqlərinə aglajьb, dərdlərinə çarə fiqir edirlər. Sejid-Əhməd dejir:

—Canьm, deməq olmaz qi, Camaat dindən çьkьb, Mollanь, sejidi, mərsijəxanь ynydyrlar. Dөrt jana bakьrsan: hamь mө'min və dindardьr. Mən iqi dəfə by ʒəhərə ƣəlib, hər dəfəsində vətənə bir ətəq pyl aparmьʒam. Vətəndə iqi jaxʒь bag almьʒam. Imdi nə olybdyr qi, camaatьn ƣөzu bizi ƣөrmur?

Sejid-Səməd baʒьnь silqələdi:

— Bilirsənmi, Dadaʒ! Byrada baʒka bir sir jokdyr. Məhz

bizim baxtımız jokdyr; qizijə hər zejdən kabak baxt lazımdır. Nə kədər çalızsan, nə kədər nəfəs dəjub, «Ja cədda!» dejib bogazını jırtsan,-baxtın qi, olmadı,-heç bir mətləbə najıl olmyjacaksan. Mənim bazıma bir fiqir duzub, gəl ony da imtahan edəq. By da dytmasa, kajıdak vətənə, bir ildən sonra dubara byraja muraciət edəriq, bəlqə baxtımız açıla.

— Søjlə, gørəq, bazına gələn nə fiqirdir.

—Jaxzı olar qi, həvalidəqi devlətli gəntlərin birində bir ocak binası kojak, əjləzəq orada; camaat nəzirdən sədəkədən: halvadan gətirsin, biz də rahat jazajak.

Gecə subhə dəq iqi joldaz baz-baza verib, tədbir təqdulər.

Subh Sejid- Əhməd agacını və xyrcynyny gøturub, -ja «Əli Səndən mədəd!» dejib, jola duzdu.

* * *

«Yzyn-kylak» gəndi səqqiz juz evdən ibarətdir. Camaatı varlı, døvlətli, dindar, rovzəxan-pərəst, həztad fajızı hacı, qərbalajı və məzədidir. Məhərrəm və rəməzan ajlarında rovzəxan gəntdən əjsiq olmaz. Øzləri də hər rovzaxanı bəjənməzlər gedib, zəhərdən on-on bez rovzaxanın içindən birini seçib, gətirirlər və jaxzı pyl ilə də razı edib, jola salarlar. Hər cyma camaat məscidə cəm olyb, «camaat namazı» kılıb, axyndyn və'zinə kylak verirlər.

Cyma gunu məscid camaat ilə doly idi. Kapıda tanız olmajan bir «Ja cədda!» səsi ezidildi. Camaatın hamısının nəzəri kapıja døndu.

Sejid-Əhməd ajak jalın, sinə-çaq, bazına døjə- døjə məscidə daxıl oldy. Mənbərə jakınlazıb dedi:

Əjjuhənnas! Byraja Sejid-Səməd adlı bir zəxs gəlibdirmi?

— Xejir, gəlməjibdir. Gəlsə idi, bilərdiq.

— Hejhat, hejhat! Məgər mənim rø'jam səhv miz, məgər mən elə gunahi-qəbirə murtəqib olmyzam qi, cəddim məndən uz døndərib və mən səhv rø'jalar gørurəm! Vaj mənə! Vaj mənə!

Belə dejib, Sejid bazladı zarp-ha-zarp təpəsinə çırpmaga...

Axynd jerindən kalkıb, sejidin kollarını dytyb, sakladı.

— Aga Sejid, saqit olyn! Nə vake olybdyr qi, øzunuzə belə cəza verirsiniz?

— Mən bədbəxt! mən naumid, mən fələq zədə!...

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

— Bircə byjyryn gørəq: nə vake' olybdyr?

Sejid aglar gøzu ilə baзladı.

— Mən Qirmanзahda iqən, gecə rø'jada cəddimi gørdum; byjyrdy: Ej mənim bədbaxt oglym, sənin jedinci baban Sejid-Səfa «Yzyn-kylaklı» qəndində iqi juz əlli il byndan mukəddən mədfyn olybdyr; O, mø'min, qəзfi-qəramət sahıbı bir vucyd idi. Byndan əvvəl hamı dərdlilər mərizlər зiqestlər, mə'jyblar....onyn kəbrindən dərdlərinə dərman olardılar.

O kəbrin imdijə dəq məchyl kalması, evladına ejibdir. Əlbəttə sabah jola duзərsən, «Yzyn kylaklı» qəndinə. Səninlə bir vaktda mənim evladımdan Sejid-Səməd adlı bir nəfər Ərdəbildən haman «Yzyn kylaklı»ja varid olacak, onynla bahəm gecə jarısından sonra qəndin ətrafına çıkıb, gəzərsiniz; kəbr øzu-øzunu niзan verər. Imdi mən gəlmiзəm, Sejid-Səməd jokdyr. Məgər mən gərdujum rø'ja vəsvəsə imiз, xəjalat imiз! Vaj mənə, va musibata!

Sejid jenə baзladı, təpəsinə jymryk endirməjə. Axynd øny bir no' aram edib, evinə təqlif etdi:

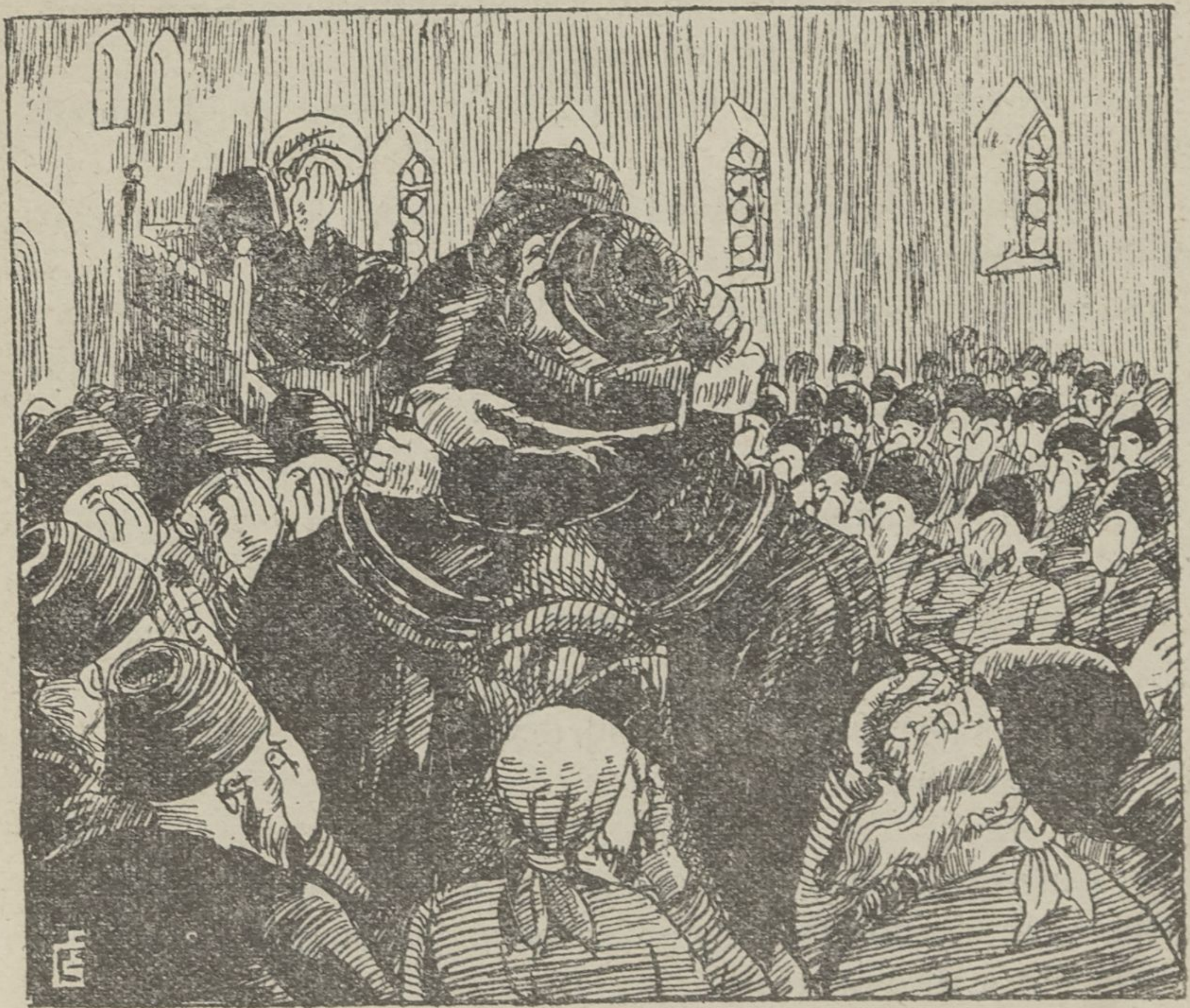

Məscidin ortasında bynlar kycaklaзdılar və baзladılar aglamaga

— Byjyryn bizim mənzildə bir kədər rahət olyn jəkin acıgınız var.

— Jok mən acımdan ələrəm, amma sejid-Səməd gəlmijincə dilimə çərəq və sy vyrmaram.

By halda məscidin kapısından vəhзijanə bir səs ilə «Ja cədda!» eзidildi. Tamam camaat nəzərini kapıja tərəf dəndərdi.

Sejid-Əhməd, Sejid-Səmədi gərən qibi camaatı basa-basa, ona tərəf jujurdu. Sejid-Səməd isə, Sejid-Əhməd tərəfə jujurdu. Məscidin ortasında bynlar kycaklaзdılar və baзladılar aglamaga.

Sejidlər aglajırdılar, camaat da bir suru kojyn təq agız-agıza verib, «salavat» çəqirdilər.

Axзam Sejidlərin hər iqisi axyndyn evinə konak getdilər; qəndin ag sakkallarından da bir neçə nəfər axyndyn evinə cəm olyb, gecə jarısına qibi səhbət etdilər.

Mə'lym oldy qi, Sejid-Səməd də haman gecədə Ərdəbildə Pejgəmbəri rə'jada gərub, bir baз dyryb, «Yzyn kylaklı»ja gəlibdir.

Gecə jarısı camaat dagıldı, Sejid-Əhməd və Sejd-Səmədə xusysi bir mənzildə jorgan-dəзəq saldılar.

Elə qi, iqi joldaз təq kaldılar, Sejid-Əhməd Sejid-Səmədə dedi:

— Dadaз, dejəsən, kymarımız dytybdyr; byra bizim-əlub-kalan jerimizdir!

Sejid-Səməd cavabında dedi:

— Bak, imdi gər qi, mən necə tədbirli зəxsəm. Belə tədbir heç qəsin aglına gəlməzdi.

Qəndin adı «Yzyn kylaklı», camaatı da yzyn kylak!

Iqi sejid əmmaməni bir tərəfə, abanı o biri tərəfə atıb, bir kədər ojnadılar. Axırı jıkılıb jatdılar.

Bir aj da byndan sonra ətraf camatı hər gun sejidlərə nəzir, təsəddək və xəl'ət gətirmədə idi.

Bir ajdan sonra Sejid-Əhməd dedi:

— Bilirsən nə var?

— Nə var?

— Camaatın tərəddudu azalıb, xalk by saat ocagın açılmasına muntəzirdir. Gərəq by gecədən isə зury' edəq.

— Çok əcəb, çok gəzəl!

Gecə jarısı iqi joldaз qəndin qənarına-kəbristana tərəf getdilər. Qənt camaatı hamısı istədi onlar ilə mukəddəs kəbri aktarmaga getsinlər. Sejidlər razı olmadılar; dedilər qi, sizin

aranьzda bi-namazlar, oryc dytmajanlar, jetim malьna kəsd edənlər, zinaqarlar, əkidəsi sust olanlar vardьr; siz bizimlə ƣetsəniz, biz kəbri tapa bilməriq; ƣərəq bizim janьmьzda bir zinəfəs olmasьn.

Camaat mə’jys evlərinə kajьtdь, sejidlər ƣetdilər.

O jan-by-janь çok ƣəzib, dolaʒьb, axьrda bir ɵlmuʒ eʒʒəq sumuqləri tapьb, bir kədər kazьb, orada dəfn etdilər. Və səhər dəstə-dəstə ƣələn camaata ƣɵstərib, dedilər qi, aktardьgьmьz Sejid kəbri bydyr.

O ƣundən zijarət baʒlandь.

Naxoʒ ƣəldi, sagaldь, ƣetdi; çolak ƣəldi, ajaklь ƣetdi; qor ƣəldi, ƣɵzlu ƣetdi....

Sejid kəbrinin səsi cəmi kəzaja, hətta yzak ɵlqələrə də jajьldь: Ocagьn qəramətinə sejidlər ɵzləri də məəttəl kalmьʒdьlar.

Kanyni-təbiətdir. Bir kyry agaca, ja bir daʒa sədəkə ilə ьnanьb, bir mətləb sɵjləjəsən, jəkin, alarsan. Belə agaclar və daʒlar Məʒrik-zəmində çokdyr.

By vək’ədən bir il qeçdi, bir ƣun Sejid-Əhməd dedi:

— Sejid-Səməd, bilirsən: nə var?

— Xejir, bilmirəm.

— Mən istijirəm, bir vətənə ƣedim. Ʒuqur olsyn allaha, kymarьmьz dytyb, jaxʒь pyl kazanmьʒьk, xudavəndi-aləm by camaatьn kylagьnь bir az da yzatsьn. Mən bir iqi ajlьga ƣedim, arvad-yʒaga baʒ çəqim, sən də mən ƣəlincə, əjləʒ byrada, mucavirliq et. Mən kajьdandan sonra da sən vətənə ƣedərsən. Amma bir ʒərt var; ƣərəq mən kajьdandan sonra mənimlə halal hakk-hesab çəqəsən, ocagьn mədaxьlьna xəjanət etmijəsən.

Sejid-Səməd sɵz verdi qi, onyn mədaxьlьndan bir gyryʒ o jan, by jan eləməsin.

Sejid-Əhməd ƣetdi.

Sejid-Səmədə təqliq əl verib, on altь-on jeddi jaʒьnda bir kьz sigə eləjib, ocagьn kьragьnda əjləʒdi.

Pyl bir ycdan sel qibi ƣəlir, Sejid-Səməd hər ƣecə cucəpilovy piʒirib, nazlь arvadь ilə agьz ləzzəti ilə jejir.

Iqi aj tamam oldy. Sejid-Əhməd səfərdən muracəət byjyrdy.

Bir iqi ƣun jorgynlygyny alandan sonra Sejid-Səmədi çagьrьb, hakk-hesab istədi.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

Sejid-Səməd bir dəftər ƣətirib, Sejid-Əhmədin kabagьna kojdy və dedi:

— Olan mədaxьl bydyr.

Sejid Əhməd mədaxьlь az ƣɵrub, joldaʒьndan ʒubhələndi və dedi:

— Sejid-Əhməd, by mədaxьl qeçmiʒlərə ƣɵrə çok az dьr; Ƣərəq mədaxьl nə-inqi iqi belə, bəlqə bir az da artьk olajdь. Jəkin byrada bir kədər pyl jaddan çьkьb, jazьlmьjьb.

Sejid-Səməd baʒladь and içməjə:

— And olsyn cəddimə, kyrana, joldaʒlьkda jedijimiz çɵrəjə, and olsyn atam Sejid-Kyrban-Əlinin ƣoryna: byrada bir həbbə ojan-by jan olmyjyb.

Sejid Əhməd dedi:

— Andьna ьnanьram. Amma ƣərəq bir ʒejə də and içib, məni durust ʒəqdən çьkardasan.

— Baʒ ustə, istijirsən, kyrana əl basьm.

— Jok kyran lazьm dejil, deƣinən: and olsyn by kəbrdə jatana qi, by hakk-hesabda noksan jokdyr.

Sejid-Səməd fiqrə ƣetdi. Bir azdan sonra baʒьnь kalkьzьb dedi:

— Sejid-Əhməd, bilirsən nə var?

— Xejir, bilmirəm.

— By kəbirdə jatanь sən də bilirsən, mən də. Bynynla belə and içməcəjəm. Həkikət; həkk-hesabda bir neçə məbləg kələmdən duʒub.

Byny dejib, həkiki hakk-hesabь ƣɵstərdi.

Sejidlər ɵpuʒub, jenə ticarətlərinə məʒgyl oldylar.

Зəhərimizdə məзhyr advakat Mahmyd-bəj əhli-qef və əhli - damag bir vucyd idi. Əhalьdan hər urəji darьxan istəjəndə qi bir kədər ƣefi açьlsьn, ƣedərdi Mahmyd-bəjin səhbətinə. Və həkikət onyn janьnda əjləзənlər iqi-uç saat dunja kejdini jadьndan çьkardardь. Mahmyd-bəjin mənzilindən lətifələr danьзьb, ƣulməqdən savaj bir iз olmazdь. Зəhərin cəmi zəriflərinin jьgьncagь Mahmyd-bəjin mənzili idi. Byny da kejd etməlijəm qi, iз vaktьnda hər bir qanar səhbəti atьb, ciddən iзə məзgyl olardь. Зəhərin ən kabil advakatlarьndan sajьlardь.

Mahmyd-bəj qitaba və gəzetəjə aзьk bir adam idi. Çok ƣɵzəl bir qutubxanasь var idi və Rysjada çьkan gəzetələrin zubdələrinə həmiзəliq abynaçь idi. Hər vakt ƣəlsə idin, masasьnьn ustunu gəzetələrələ doly ƣɵrərdin. Dost, aзnalar çok vakt onyn janьna, xusysən gəzetə okymaga, ƣedərdilər.

Mahmyd-bəjin əziz dostlarьndan Mirzə-Əhməd bir ƣun əjləзib, ƣɵzundə Mahmyd-bəjin çeзməji bir iqi saat gəzetə okyjandan sonra dyryb, xudahafiz edib, ƣedir.

Əhməd-bəj ƣedəndən sonra Mahmyd-bəj çeзməji masanьn ustundə ƣɵrməjib, ƣyman edir qi, Əhməd-bəj çeзməji səhvən ɵzu ilə aparmьз ola. O saat nɵqəri Əhməd-bəjin dalьnca çeзməji ƣətirməq uçun kaçьrdьr. Laqin nɵqər ƣedəndən sonra Mahmyd-bəj gəzetələri aralajьb, çeзməji gəzetələrin altьndan tapьr.

Nɵqər ƣəlib, Əhməd-bəjin kapьsьnь dɵjur

Əhməd-bəj çьkьr:

— Kapьnь dɵjən, qimsən?

— Mənəm, Abbas-Kyly, Mahmyd-bəjin nɵqəri.

— Nə var, Abbas-Kyly! Xejirdirmi?

— Xejir olmamьз nə var, bəjin çeзməjini ƣɵturmusunuz. Agam dejirdi, versin.

— Ƣet agana deƣinən: kabakca bir masasьnьn ustunu axtarsьn, sonra səni ƣɵndərsin. Çьk ,ƣet, məndə çeзməq, filan jokdyr.

Nəqər kajdıb əhvalatı agasına jetirir.

Mahmyd-bəj hər çənd çeзməji tapmıзdı, bynynla belə təfrih uçun dosty Əhməd-bəji bir no' dilxor etməq fiqirinə duзur.

Pəncərənin kabagında dyryb, quçəjə bakarqən, qœrur: Əhməd-bəjin ogly Mehdi qœdir. O saat dajandırır:

— Mehti, sən allah, evə çatan qibi atana deqinən: mənim çeзməjimi qœndərsin.

Mehdinin dalınca Əhməd-bəjin konзysy tarzan Kylyny qœrur.

— Kyly, mən ølum, Əhməd-bəjin kapısından qeçəndə onyn darvazasını takkıldat!

Deqinin mənim çeзməjimi səhvən aparıb, ony qœndərsin.

Xulasə, o qun uç-dørt adamdan və sabahı qunu jenə bir dørt-beз adamdan sifariз edib, Əhməd-bəjdən çeзməq istəjir.

Uçucu qun Əhməd-bəj øzu qəlir Mahmyd-bəjin evinə əvvəl bir az çırtık çalıb, ojnajır; sonra dejir:

— Sabah qedirəm vagzala, oradan da o jana qedərəm. Hər nə bilirsən byndan sonra elə!

Bir-iqi istəqən çaj içəndən sonra Əhməd-bəj dyryb, qedir.

Mahmyd-bəj əjləзib, Əhməd-bəj qedəsi jolda olan cəmi dost-aзnalarına məqtyblar jazıb, haman axзam jola duзən fajtonlarla qœndərir.

O biri qunu Əhməd-bəj bir fajton dytyb, зəhərdən çıkır; birinci mənzilə çatan qibi bakkal Qosa Baxзalı qəlir:

— Əhməd-bəj salam-əlejqum.

— Əlejqəs-salam Paзa, qefin necədir?

— Nijə Sizin døjlətinizdən... Зəhərdən çıkanda Mahmyd-bəji qœrmədiniz qi,?

— Bir qun iləri qœruзduq. Necə?

Heç, helə bydyr: mənə bir qagız jazıbdır qi, qyja siz onyn çeзməjini aparıbsınız. Jazır qi, sənin duqəninin kabagından øtəcəq, əlbəttə mənim çeзməjimi ondan alıb, qœndərəsən.

Əhməd-bəj okatı təlx olmyз, cavab verir qi: - Kardaз Mahmyd-bəj məinmlə zarafat edir. Jazqilən qi, çeзməji masanın ustundə kojyb, qəlmiзəm.

Qosa-Baxзalı ınanar-ınanmaz qedir.

Fajtonçy atlara bir az arpadan, sydan verib, koзyb, joladuзur.

Iqi-uç saat jol qetmiз, qөrur qi, bir atlı sur'ətli daldan «Dajan, dajan!» kıзkıra-kıзkıra qəlir:

— Fajtonda qedən Əhməd-bəj dejilmi?

— Bəli!

— Salam-əlejqum, bagıзlajın Əhməd-bəj! Sizi joldan elədim Sizdə Mahmyd-bəjin çeзməji var. Jazıbdır: qor qibi kalmıзam, nə qitab okyja bilirəm, nə də jazı jaza bilirəm. Əhməd-bəj jəkin, sizin evin janından өtəcəq, mənim çeзməjimi ondan alıb, bir adam ilə qөndərəsən.

Əhməd-bəj and içib, byny da ınandırır qi, by zarafatdır, onda çeзməq jokdyr.

Iqinci mənzildə Əhməd-bəj fajtondan duзub, bir nəfər aзnasını qөrməq uçun bazara qedir.

Nalbənd Paзa at ajagına mıx çaldıkda byny qөrub əlini saklajır.

— Bagıзlajın, siz Əhməd-bəj dejilmisiniz?

— Mənəm Necə?

— Mahmyd-bəj qagız jazıb, onyn səndə çeзməji var, zəhmət olmasa, ver, qedən adam var, qөndərim.

Əhməd-bəj gejzdən daha өzunu saklamıjıb dejir:

— Mahmyd-bəj də gələt elijir, sən də. Rəhmətliq yзagı, kojmazsınız jolymyzla qedəq cəhənnəmə.

— Bəj, hara qedəcəqsən, qet; sөzum jokdyr, daha mənim taxsırım nədir, ustumə gejzlənirsən? Vermirsiniz, jazaram: vemədi.

— Jazqilən: vermədi!

— Baз ustə!

Əhməd-bəj nalbənd Paзadan өtub aзnasının duqəninə qəlir Aзnası əvvəl bynynla qөruзduqdə Mahmyd-bəjin çeзməjini istijir.

Əhməd-bəj çatır vagzala. qarvansaranın kabagında dajanan təq, qarvansaraçı Kyrbanof qəlib, salam verib, «Xoз qəldin» dejəndən sonra Mahmyd-bəjin çeзməjini istijir.

Əhməd-bəj byny da baзa salır qi, by Mahmyd-bəj tərəfindən joldaзlıkda bir zarafatdır.

Bir neçə qun Əhməd-bəji dindirən olmyr. Bir qecə jatdıgı zaman qөrur: kapını bərq çırpırlar. Kapını açıb, qөrurlər Açık-Qəntli Səməd-juzbaзıdır.

— Səməd-juzbaзı, by qecə jarısı xejirdirmi?

— Əhməd-bəj byraja duзub?

— Bəli!

— Ona dejin qi, Onda Mahmyd-bəjin çeзməji var, versin. Sabah gərəq byradan poçta salıb, gəndərim.

Əhmad-bəj dəli qibi jerindən kalkır.

— A gedə, Həpənd yзagı, mən çeзməq ogrysy idim?

Səməd-juzbaзı da hər adamdan səz saklajan dejil: Cavabında dejir:

— Həpənd ogly sən əzunsən. Mahmyd-bəj qibi dagdan agır qiзi məgər jalan jazır. Ja-inqi mən yзagam qi, by gecə jarısı ijirmi verst at surdurəm? Çok danıзık lazım dejil, dinməz-səjləməz çeзməji by saat ver. Joksa, almamıз jakandan əl gəturmərəm.

Bir kədər də gəftu-gydan sonra Səməd-juzbaзını çagırırlar evin içinə, jorgan-dəзəq verirlər, jatır. Subh Əhməd-bəj dejir:

— Səməd-juzbaзı, məndə çeзməq, filan jokdyr, bəlqə səhvən gəturub, evdə kojmyз olam, oglyma jazaram, tapıb, aparıb, versin.

Beləliqlə bir no' ony saqit edib, jola salırlar. Xulasə Əhməd-bəj Tiflisə gedir: çeзməq istijirlər, Gəncəjə gedir, həmçinin, Baqıja-həmçinin. Axır labud kalıb baз gəturur Turqustana kaçır. Byrada iqi il kalır. Daha Turqustanda ony dindirən olmyr. Iqi ildən sonra jenə kajıdır Kafkaza: зəhərə getməjib, Aclar-Qəndinə gedib, Abbas-bəjin evinə duзur.

Kıз gecələrinin birində Əhməd-bəj və Abbas-bəj byxarı qanarında əjləзib tyrac qababı jediqləri halda gərurlər kapı açıldı. Bir nəfər baзı, gəzu sarıklı girdi içəri. By adam baзlıgını baзından açınca tanılır. Sifəti açılanda gərurlər qi, by sevdagər Meзədi Dadaзın kardaзı Ələqbərdir.

Ələqbər hər çi istəjir: salam versin, sojykdan dili dytyldygyndan bacarmır. Ev sahıbı kalkıb, tez onyn kolyndan dytyb, gətirir, byxarının kıragında əjləзdirir. Bir azdan sonra Ələqbərin dili açılır, ev sahıbı soryзyr:

— Aj Ələqbər, kijamatda nə duзubdur sənə, bir belə jol at surub gəlmisən? Xejirdirmi?

Ələqbər, dili guclə səz dytarak ancak by cavabı verə bilir:

—Çe.... çe.... çe.... çeзməq!......

By qejfijjət Əhməd-bəji bilmərrə halətindən çıkardır. Kalkır, baзlajır otakda by baз - o baзa getməjə

— Rəhmətliq ogly! Zarafat bir gun olar, bir aj olar bir il olar, Tiflisə kaçdım olmadı, Turqustana kaçdım olmadı.... Mən

baʒьmь ƣɵturub, dunjadan da qi, kaça bilmərəm.

Ələqbər, kadan alьm, Mahmyd-bəji tanьjьrsan. Bydyr, iqi ildən artьkdьr, mənimlə bir çeʒməq zarafatьnь baʒlajьb, sabah by sojyga bakmajьb, bir baʒa ƣedərəm ʒəhərə, ɵzu ilə ƣɵruʒub, by məsələni kyrtararam.

Ələqbər heç və'də ьnanmazdь qi, Mahmyd-bəj qibi bir mɵhtərəm adam by kьʒьn kьjamat ƣununda ona on, on beʒ verst jol çapdьrsьn. Nədir? Mənim Əhməd-bəjlə zarafatьm var. Jəkin etdi qi, həkikət Əhməd-bəj onyn çeʒməjini ƣɵturbdur, və imdi də qi, ʒəhərə ƣedir, jəkin hesablaʒar.

Səhər Əhməd-bəj çaj içib, ʒəhərə ravanə oldy.

Mahmyd-bəj ƣun orta nahar etdiji zaman bir də ƣɵrdu qi, Əhməd-bəj kapьdan ƣirdi. Onyn kabagьna ƣedib, həmiʒəqi qibi baʒladь çьrtьk vyryb, atьlьb, ojnamaga. Amma ƣɵrdu qi, Əhməd-bəj donmyʒ adam təq dyryb, bynyn hərəqətinə cavab vermir. Birdən Əhməd-bəjin ƣɵzundən jaʒ cari oldy və dedi:

— Aj canьm, belə də zarafat olarmь, bir-iqi dəfə zarafat etdin, qifajətdir. Butun dunjanь mənim baʒьma tənƣ etmisən... Mən badbaxtdan nə istijirsən. Səni and verirəm balarьnьn canьna, atanьn ƣoryna, bir jerdə jedijimiz dyz çɵrəjə.

Daha məndən əl çəq, koj rahat ƣora baʒ aparьm.

Mahmyd-bəj sɵz verdi qi, byndan sonra onynla iʒi olmasьn. Ancak dedi:

— Sən byradan ƣedəndə dedin: nə bilirsən elə, mən də bildijimi elədim. Əlimin syjyny sənə ƣɵstərdim. Byndan sonra and olsyn oglymyn canьna, çeʒməq sɵzunu dilimə də ƣətirmərəm. Ƣəl ɵpuʒəq, barьʒak.

Mahmyd-bəj və Əhməd-bəj kycaklaʒьb, ɵpuʒdulər və əjləʒib, bir jerdə nahar etdilər.

Əhməd-bəj ƣetdi.

Mahmyd-bəj dogrydyr, by ƣundən ondan əl çəqdi, daha çeʒməq sifariʒini ona etmirdi. Amma by ahvalat cəmi ʒəhərə jajьlmьʒdь, duqənlərdə, bazarda, jьgьncaklarda, ancak Mahmyd-bəj ilə Əhməd-bəjin çeʒməq əhvalatьndan baʒka bir sɵhbət jok idi.

Əhməd-bəj byndan da diltənƣ olyb, həmiʒəliq xanəniʒin olyb, altь-jeddi il evindən çьkmadь. Ʒəhərdə belə danьʒьrdьlar qi, Əhməd-bəj xətbi-dimag olyb, dogrydyr byny ɵz ajiləsindən savaj ƣɵrən jok idi, amma hamь byny dogry bilirdi.

Axьr ƣunlər Əhməd-bəjin evinin ustundə çəqilən səlat, onyn vəfat xəbərini ʒəhər əhlinə jetirdi.

Camaat hər jerdən dəstə-dəstə onyn təзjii-cinazəsi uçun cəm oldylar.

Əhməd-bəjin nə'зinin ustundə hamıdan çok aglajan və «Karдaз vaj!» dejib, baзına dəjən Mahmyd-bəj idi. Dostynyn dəfni uçun hətta Mahmyd-bəj juz manat da para verdi.

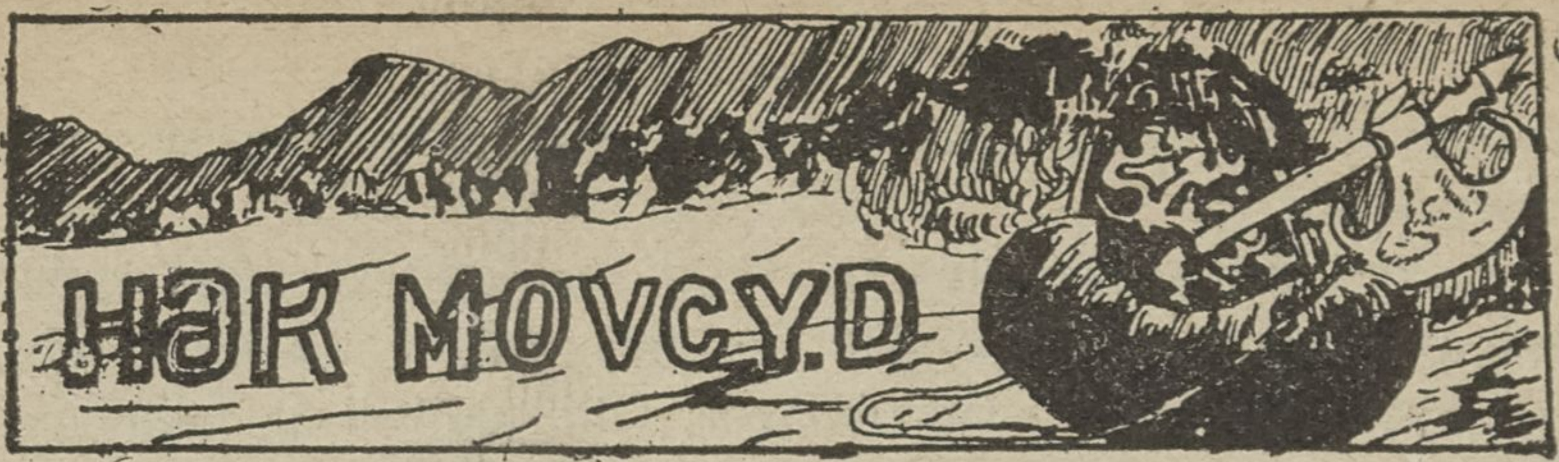

Kara saçlarь çijninə tɵqulmuş, başьnda kara qəndir ilə sarьlmьş təjləsan, kara, yzyn kyrşagьna dəq sakkal, kara bɵjuq və surməji ƣɵzləri, bojnynda bir pyt ƣələn zəncir, arkasьnda bir cejran dərisi.... By idi onyn kijafəsi.

Jol ƣedəndə heç qəslə danьşmazdь., heç qəsin syalьna cavab verməzdi. Dilindən ancak by sɵzlər eşidilərdi:

— Həkk movcyd! həkk movcyd!

By səbəbə onyn adьna hamь Həkk Movcyd dejərdi.

Uşaklar ony quçədə ƣɵrəndə hər biri bir jana kaçьb dagьlardь.

Analar uşaklarьnь korkyzmak istəjəndə dejərdilər: «O dyr, Həkk Movcyd ƣəlir!», ja-inqi «Hakk Movcyd, ƣəl, byny apar!»....

Uşak nə kədər aglagan olsa idi, fovrən səqit olardь. Nəinqi uşaklar ondan korkyrdylar, hətta bɵjuq adamlar da onyn muhib kijafəsindən çəqinirdilər.

Hər evə ƣetsə idi, əlbəttə ona pyl verərdilər, və dejərdilər qi, ony əli - boş jola salmak ajiləjə badbaxtlьk ƣətirər. Dərviş pyly alьb «Hakk Movcyd!» dejib ƣedərdi.

Bojnynda asdьgь agьr zəncirin nə oldygyny hər qəs soryşsa idi, cavab by olardь:

— Həkk movcyd!

Xalk «Hakk Movcyd»yn bir qəramət sahьbь oldygyna şəqq etmirdi.

Biri dejirdi-Cadyƣərdir, biri-sahirdir, biri-qimijaƣərdir.... xulasə, hərə bir ad kojmyşdylar. Hətta dejirdilər qi, ona itlər hurmur. Kapьlarda tojyklar, quçələrdə kyşlar, ony ƣɵrəndə kaçmьrlar. «Hakk Movcyd» məscid həjətində bir pəncərədə əjləşərdi, məsciddə təhsil edən tələbələrdən birisi ɵz ƣɵzu ilə sərçələrin hər ƣun ƣəlib «Hakk movcyd»yn mənzilinə dolyb, onyn dɵrt ətrafьnda atьlьb duşduqlərini ƣɵrmuşdu. Tələbə jəkin etmişdi qi, «Hakk movcyd»yn şəjatьn ilə əlakəsi var və ətrafьnda atьlьb, duşub, cykkyldaşan sərçələr heç bir şej dejil mə-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

ɢər-inqi əcinnə və зəjatin. Kalan tələbələr də hamısı byna ınanmıзdılar.

Bə'zi vakt neçə ɢunlərlə «Hakk movcyd»yn kapısından kıfıl asılmıз ɢөrurdulər. On, on beз ɢunlər ilə itirdi. Heç jerdə ony «ɢөrdum» dejən olmazdı. Qimi dejirdi qi, jəkin magazaların birində rijazətə əjləзib, amma axynd və mollalar sərsəm xalkı ınandırırdı qi, by ɢunlərdə ɢecə xoryz banlajan zaman qimja ody ıзık verər; və ony da ancak əhli təkva ɢөrər. «Hakk Movcyd» da əhli təkva oldygyndan, jəkin, qimja ody aktarır.

Axynd ilavə edirdi qi, byny өzundən demir. By fikrəni Mirdamadın «Məcməul-ɢəramat»ında və həqim Findirisqinin «Qitabus-sirrul xəfijjat»ında ɢөrub.

Axynd molla sərsəm nufyzly bir vucyd oldygyndan hamı ınanmıзdı. Byna urəqdən e'tikad edənlərdən biri də nusxə bənd Meзədi Əqbər olmyзdyr.

By зəxs nusxəbənd oldygyndan өzunu elmi-qimjaja dara hesab edirdi. Qimja jolynda, jə'ni dəmiri və misi kızıla dөndərməq jolynda çok paralar sərf etmiзdi. Qimja odynyn muəjjən ɢecələrdə ıзık vermәsini da Mirdamadın və haqim Findirisqinin qitablarında okymyзdy. Hətta neçə ɢecə ɢedib meзədə kalmıзdı. Əhli təkva olmadıgından ony tapa bilməmiзdi. Meзədi Əqbər axyndyn mubarəq dilindən by sөzləri eзidib, «Hakk Movcyd»ilə dostlaзıb, ondan qimijaɢərliq өjrənməji kərara aldı.

«Hakk Movcydy» neçə dəfə Meзədi Əqbərin evinə ɢəlib, ɢedən ɢөrdulər. Meзədinin bir no' elmi-qimjadan baзı çıkdıgını bilib, jəkin etdilər qi, Meзədi, «Hakk Movcyd»dan qimja өjrənir.

ɢunlərin bir ɢunundə «Hakk Movcyd» jenə jok oldy. Neçə ɢun konзylar onyn Meзədi Əqbərin evinə tərəddunu ɢөrmədilər. Meзədi Əqbərin konзysy bir dəfə ondan xəbər aldı.

— A meзədi, by «Hakk Movcyd» ɢөrəsən jenə necə olyb? ɢөrunmur.

Meзədi by sөzu qinajə hesab edib, dedi:

— Mən nə bilim, necə olyb, onyn peзəsi ajlarla itib jenə uzə çıkmakdır. Bir də ɢөrəcəqsən çıkdı bazara. Bir də byny məndən soryзmagının mə'nası nədir? Mən «Hakk Movcyd»yn taj-tyзy dejiləm, joldaзı dejiləm.

Meзədi belə ɢyman edirdi qi, «Hakk Movcyd»yn bynyn evinə ɢəlib-ɢetdijini heç qəs bilmir. Amma bizim зəhər elə зəhərlərdən dejil, ɢecə xəlvət otakda birisi arvadı ilə bir səh-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

bət edə, subh ony tamam əhalı bilər. Belə camaatdan «Hakk Movcyd», fılan qizlətməq olmaz.

«Hakk Movcyd»yn itməq səhbəti by dəfə зəhərdə ɵzqə bir vəzijjət aldı. Səhbət arasında əhalıdan biri zarafatla arvadına dedi:

— Jəkin Meзədi Əqbər «Hakk Movcyd»dan qimja ɵjrənəndən sonra ony ɵldurub qi, qimjanı ondan baзka adama ɵjrətməsin.

Arvad səhər hamamda halvaçı arvadı Xan-Sənəmi qɵrub, dedi:

— A kız, Xan-Sənəm, bir sɵz dejirlər axır..... Dejirlər: Meзədi Əqbər «Hakk Movcyd»y ɵldurub.

— A kız, o ony ɵldurub nə elijəcəq, «Hakk Movcyd» bir joksyl dilənçi dərviзdir, ony da ɵldurərlərmi?

— Axır, o qimja bilirdi. Meзədi Əqbər ondan qimjanı ɵjrənib, sonra da ɵldurub. Bak, by agıl qəsən iзdir.

Xan - Sənəm xala Fatma Nisəjə sɵjlədi, Fatma Nisə Əmir Alıb ogly Ələsqərin arvadı Qulxanıma dedi: Qulxanım Pərnisəjə, Pərnisə-Cahanbanıja, Cahanbanı jyjycy Allahjetərə, jyjycy Allahjetər - gəzet Mələjə. Xulasə, by xəbər tamam зəhərin arvadlarının arasına jajıldı.

Meзədi Əqbər «Hakk Movcyd»dan qimja ɵjrənib sonra da ɵldurub.

Axır byny da bilməq lazım olyb qi, ɵldurəndən sonra onyn nə'зini nə eləjib?

Biri dedi: «Zirzəmində basdırmıз olacak», biri dedi:«Dɵjlətli adamdır, kojar bir çyvalın içinə, qɵndərər зəhərdən çɵlə, bir jerdə basdırarlar». Biri dedi: «Jok, nə lazım basdırmak, təq adam bacarmaz зəhadət janında da basdırsa, axırda ustu açılar. Mən bilirəm jəkin ony ɵldurub bədənini də təndirə basıb, jandırıb. Ajrı cur heç ola bilməz».

By nəzərijjə arvad məclislərində çok danıзıldıkdan sonra məxfi bir syrət aldı və arvadların hamısı bir dil ilə dejirdilər:

Meзədi Əqbər «Hakk Movcyd»y ɵldurub, bədənini də təndirə basıb, jandırıb. Hətta arvadlardan neçə nəfər nəkl edirdilər qi, pijin kokysyndan meзədi Əqbərin evinin janından ɵtməq olmyr.

Meзədinin konзysy bir arvad təqjədə ətrafında otyranlara nəkl edirdi qi:

«Hakk Movcyd» axırıncı dəfə Meзədi Əqbərin evinə qələndən sonra dɵrt beз qun qecələr Meзədinin kapısından qələn

pijin kokysyndan jatmak olmadı. Jenə kabakca qıyman etdiq qi, konзyda sabınxana açıblar. Amma soryзyb bildiq qi, konзyda heç qəs sabın piзirmir, ij Meзədi Əqbərin həjətindən qəlir.

By fiqrə axırda qiзilər də зəriq oldylar və baзladılar Meзədi Əqbərə əjri bakmaga.

Bir qun Meзədi Əqbər duqənində əjləзdiji halda karadavoj qəlib xəbər verdi qi, pristav ony istəjir. Θmrundə pristav kapısı tanımajan Meзədi Əqbər kalkıb, duqəni baglajıb, karadavoj ilə qetdi.

Bəzzaz Qərbalajı Myxtar əhvalatı qərub, əttar yzyn byryn Xydaverdini səslədi:

— Xydaverdi, aзnanı pristav apartdı, «Hakk Movcyd»yn qimjasını byrnyndan təqəcəqlər.

Yzyn byryn Xudaverdi qulub, cavab verdi:

— Bəs qunahsız bir jazık dərviзi θldurəsən, onyn kanı jerdə kalarmı?

Pristav Meзədi Əqbəri qərən təq θz kabinəsinə çagırıb, kapını bagladı. Otakda ancak iqi nəfər kaldılar.

Pristav əjləзib və Meзədi Əqbərə də jer qθstərib, dedi:

— Meзədi, siz θzunuz bilirsiniz qi, mənim nə kədər sizdən razılıgım var; Xusysən sizin həmiзə θz qəsbinizdə olyb, baзı aзagı, namıs ilə çərəq kazanmagınız, həqumətin əmrlərinə urəqdən tabe' olmanız bir para həqumət əlində olan cəmijjətixejrijjələrdən pyly muzajəkə etməməjiniz həmiзə imnaji-devlətin iltifatına sizi najil edib.

Mən sizə zəhmət verib, byraja çagırmızam, amma nə etməli. Dogrydyr, çok da xəcalət çəqirəm, çunqu mənim bojnyma kojylmyз vəizfə çok agır vəzifədir. Amma bagıзlajasınız, kyllyk əmrinə itaət etməq də bizim borcymyzdyr.

Зəhərdə qəzən зajiatdan muxbirsiniz və mənə də əmr olynybdyr qi, sizi danıзdırıb, bəratulkovl jazıb, silistçijə qθndərim.

Bizə mə'lymdyr qi, «Hakk Movcyd» dejilən dərviз axır o vaktlar sizin evinizə qəlib-qedirmiз və byny da sizin konзylarınız hamısı qθrubdur. Avgyst ajının beзində haman dərviзin sizin evinizə qəldijini qθrublər, amma kajıdıb, qetdijini qθrən olmyjyb. Haman qundən dərviз «Hakk Movcyd» itibdir. Mən jəkin etmiзəm qi, dərviз «Hakk Movcyd»yn itməjinin sizə qəlib qetməsi ilə əlakədarlıgı jokdyr, bə-hər hal siz təq məhtərəm зəxsə by ləqəni ustunuzdən rədd eləməq vacibdir. Ona qθrə xahiз edirəm, by xysysda bir izahat verəsiniz.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

Pristav bir vərəkə qagьz ƣɵturub, kələmi əlinə alьb, jazmaga hazьrlaʒdь.

Pristav, Meʒədi Əqbərin oglynyn xəbərini, ja bankda jatan pyllarьnьn batmasьnь xəbər versə idi, bir belə əsər etməzdi qi, by sɵzlər ony jandьrdь; dedi:

— Aga pristav! Ʒəhərin arvadlarь agьzlarьnь avara kojyb, ƣundə bir ƣecə vagja (vək'ə) ƣɵrduqlərini həkikət hesab edib, boʒ ʒajiələr byrakacaklar, siz də ona kijmətmi verəcəqsiniz? Mən sizi ьnandьrьram qi, «Hakk Movcyd ɵlmujub, ƣɵrəsən, kəzalarьn hansьna ƣedib. Bir də ƣɵrəcəqsiniz qi, odyr bazarda ƣəzir. Siz mənə on ƣun məhlət verin, mən Hakk Movcydy jer dejiʒindən də olsa, ɵlusunu, ja dirisini tapdьrьb, kyllygynyza piʒnihad elijim.

Pristav cavab verdi qi:

— Mən sizi danьʒdьrьb, bəratulkol baglamaga məcbyram, və hətta byny sizə birdən deməq istəmədim. Ƣərəq sizi byradan karadavojlar silistçinin kyllygyna aparsьnlar.

«Silistçi» sɵzundən Meʒədinin az kaldь, dili dytylsyn. Baʒladь jalvarmaga:

— Pristav aga, mən ʒəhərdə bir abьr sahьbьjam, and olsyn sizin əziz baʒьnьza, ƣetdijim Məʒhədi-Mukəddəsə, mən mənə isnad verilən jollarьn adamь dɵjuləm.

Pristav Meʒədi Əqbər təq ƣirinə qeçmiʒ jaglь kojyny əlbəttə asanlьkla byrakmajacakdь; dedi:

— Mənim, sizin təmiz, mɵ'mun, mukəddəs, bir ʒəxs oldygynyza ʒəqqim jokdyr. Nə etməli əmrə itaət etməq mənim vəzifəmdir; joksa, məni kyllygymdan xarьc edib məhqəməjə verərlər. Təvəkki edirəm izahat verəsiniz.

Məsələsinə Arif, həmiʒə ɵz təqlifini bilən Meʒədi Əqbərin sag əli ƣetdi arxalьgьnьn cibinə və pristav da zənn ilə ƣɵzlərini tiqdi onyn əlinin hərəqətinə. Bir azdan sonra əl çibdən çьkdь və bir dəstə əsqinas pristavьn masasьnьn ustunə kojyldy.

Pristav masa ustunə kojylanьn nə oldygyny ƣɵrdu isə də, jenə Meʒədinin ƣɵzunun içinə bakьb sɵryʒdy:

— By nədir?

— Bir ʒej dejil, cənab! Mən sizdən təvəkki edirəm: by pyly ƣɵndərəsiniz gybernatoryn hərəminə, xejrijjə iʒlərinə xarc olynmak uçun. Mənə də bir az mɵhlət verəsiniz, mən kəzalara adam saldьrьm Hakk Movcydy harada olsa, tapьb ƣətirsinlər.

— Byny mən kabyl edərəm, by saat bir kəbiz jazьb, sizə verərəm.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

Pristav stolyn kytysyny açdь. Meʒədi ony dajandьrdь:

— Zəhmət çəqməjin, sizin sɵzunuz mənim uçun kəbizdən artьkdьr. Izin veriniz, kyllygynyzdan murəxxəs olym.

— Xoʒ ƣəldiniz. Sizə bir aj mɵhlət verirəm. Əƣər by bir ajьn muddətində dərviʒ tapьlmasa, məndən incimə jəsiniz.

— Baʒ ustə kəbylymdyr, allah sizi by camaatьn ustundən əjsiq etməsin! Xyda hafiz!

— Xoʒ ƣəldiniz.

Meʒədi ƣəldi duqəninə. Bir az otyryb, ƣetdi evinə. Sabahь ƣunu uç nəfər adam icrət ilə dytyb, kəzalara ƣəndərdi qi, Hakk Movcydyn ɵlusunu, ja dirisini tapьb ƣətirsinlər.

By fikrədən neçə ƣun qeçmiʒ ʒəhərin cavanlarьndan bir dəstə səjahat uçun ʒəhərin ətrafьnda məʒhyr bir bylagьn ustunə ƣedirlər. Jejib, içdiqdən sonra cavanlar dagьlьrlar meʒəjə bənevʒə və sajir çiçəqlər dərməjə.

Cavanlardan birisi meʒənin kalьn jerindən qeçməq istədiqdə agaclarьn arsьndan bir xorylty eʒidir.

Cavan kabakca ƣyman edir qi, surudən ajrьlmьʒ donyzdyr, agaclarьn arasьnda dolaʒьb, çьkmaga jol tapmьr. Istijir xoryltyja tərəf ƣetsin. Jenə ehtijat edib, joldaʒlarьnь səsləjir. Joldaʒlarь cəm olyrlar. Hamьsь bir jerdə agaclarь aralьjьb, jerijirlər, kabaga bir az ƣedəndən sonra joldaʒlardan birisi səsləjir,

— Qimsən? Aj oradaqь!

Cavab ƣəlmir.

— Qimsən? Cavab ver! Joksa, vyrdym.

Birdən səs eʒidilir.

— Hakk Movcyd!

Joldaʒlar «Hakka Movcydy» çəqirlər eʒijə.

— A qiʒi, neçə muddətdir, byrada nə kajrьrsan?

— Hakk Movcyd

Subh camaat Hakk Movcydy bazarda ƣəzən ƣɵrur. Meʒədi Əqbər onyn kolyndan japьʒьb ƣətirir pristavьn kyllygyna.

— Byjyryn, aga! By da sizin Hakk Movcydynyz! bilin qi, mən adam ɵldurən dejuləm.

— Məƣər mən ʒəqq edirdim Meʒədi!

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

IT OJYNY

Kapьsь daldan baglь bir otagьn içində dərt nəfər ħəqumət çərəji jeməjə məhqym olmyʒlar əjləʒmiʒdilər.

Biri (N) kəzasьnьn afət və bəlasь sabik prakyror Ivanof idi, iqincisi ħaman kəzanьn pristavь Əzrajьl-bəj idi qi, onyn adь ilə onlar yʒaklarьnь korkydyrdylar. Iqi nəfər bazarda dalaʒanda biri-birinə dejərdi:

— Kardaʒьm, mənim canьma Əzrajьl-bəj olmamьsan? Nə istijirsən məndən?

Iqi jerdə kalanlar da neçə illərlə eli dəhʒətdə saklajan iqi kardaʒ kyldyrlar idi.

Ʒəhərdə pristavdan savaj heç qəsin əkrəbasь jok idi. O idi qi, onyn evindən hər ꞡun xərəq ꞡəlirdi. Pristav xərəjinin çok oldygyndan prakyrory da konak eləjirdi. Bə'zi vaktlar kyldyrlara da az-maz çatьrdь.

Bir ꞡun nahar vaktь pristav uzunu joldaʒlarьna dytyb, dedi:

— Ħəzərat! Sizə bir gəribə nagьl elijim. By prakyrory qi, ꞡərursunuz, bir vakt (N) kəzasьnьn Bəlaji-naꞡəhanь idi. Nə etməli qi, imdi təkdiri-kəzadan mənim bozbaʒьma məhtac olyb. Mən bynyn baʒьna-osmanlьlar demiʒqən-«tam mə'nasь ilə» bir it ojyny ꞡətirdim. Onyn imdijə dəq mənim o qələjimdən xəbəri jokdyr. Kojyn: imdi bilsin.

Mən (N) kəzasьnda pristav idim, kьlьcьmьn dalь da qəsirdi, kabagь da. Bir ꞡun adam dəjdurməsə idim, ꞡecə jata bilmirdim. Əvvələn by jerin camaatьna kьlьc musəlmanlarь dejərlər. Bynlarьn qi, bellərindən bir ꞡun dəjənəq əjsiq oldy, kydyryb, jollarьndan çьkьrlar. Iqincisi adam dəjdurməjən pristavьn camaat arasьnda kədr və kijməti olmaz; dejərlər: «Agzь javan pristav idi».

Səhbətin ʒirin jerində «Moltanь» ꞡəldi: «Allah saklasьn!». Bir də ꞡərdum haradansa, by zalьm ogly prakyror tə'jin olynyb, ꞡəldi, çьkdь. Bir iqi ꞡundən sonra məni çagьrьb dedi:

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

— Əzrajьl-bəj, mənə xəbər verirlər qi, siz byrada adam dəjdurursunuz, təvəkki edirəm, belə iʒləri kojasьnьz. Joksa bir də eʒitsəm, qi adam dəjdurmusunuz, məndən inciməjin, sizi məhqəməjə verəcəjəm.

Əlim, ajagьm qəsildi. Pristav olyb adam dəjdurməməqdən isə, ƣedib, əqinçiliq eləməq jaxʒьdьr.

Kardaʒlar, ɵz baʒьnьza ƣəlib; azьndan hər biriniz juz ogyrlyk etmisiniz. Imdi insafla dejin, belinizə agac dəjmijincə, bojynyza alьrdьnьz, ja jok?

Kyldyrlar iqisi də pristavьn sɵzunu təsdik etdilər. Birisi dedi:

Papagьnь koltygyna vyryb çəpər altьndan ogyrlyga ƣedən binamьsьn atasьna ƣərəq od vyryla.

Pristav nagьlьnda davam elədi:

—Bəli, əlim ajagьm qesildi, arvad qibi oldym; istədim istc'fa verim; sonra kəza ɵzu mənim kolymdan dytdy.

By prakyroryn bir jaxʒь av tylasь var idi. Jasavyllarь ɵjrətdim, tylanь ogyrlajьb, ƣizlətdilər. Prakyror bir ƣun, iqi ƣun, iti aktardь, tapa bilmədi. Axьr məni çagьrьb, jalvardь, qi, onyn itini tapьm. Dedim: «Baʒ ustə aktararam!». Bir on ƣun qeçdi. It tɵjlədə əjləʒib istirahətlə hər ƣun ətdən, çɵrəqdən jejirdi.

Bir ƣun mə'jys bir halda prakyroryn janьna ƣəlib, xəbər verdim qi, bəs iti ogyrlajan tapьlьb, jəkindir qi, iti aparan odyr; amma əldə rəsmi dəlil jokdyr; hər çi tə'qid edirəm, bojnyna almьr. And içir qi, itdən xəbərim jokdyr. Amma iti aparmagь jəkindir. Prakyror gejzə ƣəlib birdən dedi:

—Belə, bas o qafьr ogly qafьrь agacьn altьna! O kədər vyr, bir kat kabьgь ƣetsin! Onda bojnyna ƣɵturər.

Dedim: «Baʒ ustə!.»

Sabahdan prakyroryn itini ƣɵndərdim və o ƣundən bynyn izninə ƣɵrə baʒladьm: «Babam mənə qor dejib, ƣəlib-ƣedəni vyr, dejib!» baʒladьm sagdan sola, soldan saga dəjənəq çьrpmaga.

Prakyror kylak asьb, soryʒdy:

— Əzrajьl-bəj həkikət, iti sən ogyrlatmьʒdьn?

— Bəli!

— *Ax, tь maʒenniq!*

Hacь-Rystam təzə ʒəhərdə mɵ'təbər və mɵhtərəm bir tacir idi. Onyn həmiʒə ʒiarь by idi: «Fursəti fovt ejləməz akil, məƣər nadan ola». Ticarətə jeni kədəm kojanlara nəsihəti by idi: «Oglym, kazancьn azь-çoky olmaz. Bir jerdə qi, kazanc jeri ƣɵrdun, ɵzunu at oraja. Dejirlər ʒarab alьʒ-veriʒi haramdьr, boʒ sɵzdur. By hədisi ermənilər çьkarьblar qi, ʒarab-alьʒ-veriʒini ɵz əllərində saklasьnlar. Vəkta qi, ʒarab alьʒ-veriʒində kazanc ƣɵrdum, al, sat!. Mən ɵzum koca qiʒi Məqqəni, Mədinəni zijarət etmiʒ və uzumu Həcərulə-əsvədə surtmuʒəm. Vəkta qi, mən dejirəm, kabyl edin». Hacь-Rystam heç vakt firsəti fovt etməmiʒ. Odyr qi, təzə ʒəhərdə uç bɵjuq evi, iqi mejvə bagь və bir top dagьtmaz duqəni var. Bnynla belə heç bir iʒdə danьʒьb, qəsiʒməsə, əlini cibinə salmaz. Mə'lymdyr qi, xəzinədən ƣələn verƣi e'lanьnьn mukabilində danьʒьk olmaz. Hacь-Rystam byrada da çalьʒьrdь qi, bir neçə ʒahь, heç olmasa, bir neçə kəpiq saldьrsьn. Ƣɵrəndə qi, danьʒьk jeri jokdyr, qagьzь verərdi oglyna:

— A bala çɵtqəni ƣɵtur, hesabla, ƣɵr byrada səhv jokdyr qi!. Taks-maks bilməzdi. Bazara ƣundə juz taks kojsynlar Danьʒьb qəsiʒməsə idi, jarьm ƣirvənqə sogan da almazdь.

Oglyna, duʒəndə dejirdi:

— By əjjamьn cavanlarь hər biri ildə neçə juz manat «Eh nejlijim»ə verir. Məsələn: ƣedir, bazardan çit, ja mejvə alьr, ƣəlir evə, hesablajanda ƣɵrur iqi ʒahь artьk veribdir. O saat dejir: «Eh, nejlijim, cəhənnəmə! Dyryb iqi ʒahьdan ɵtru bir də duqənçi ilə çənə-bazara çьkmьjacagam qi?!». Çənə bazara da çьkaram, duqənçinin atasьna da od vyraram. Fajtona minirlər. taksь beʒ ʒahьdьr, duʒəndə bakьr qi, cibində xьrda pyl ancak altь ʒahьdьr, ƣɵrursən hamьsьnь atdь fajtonçynyn ustunə. Soryʒsan qi, nijə fajtonçydan bir ʒahьnь almadьn, dejəcəq: Eh nejlijim, atasьnьn əti olsyn.

By ahmak iʒdir, kojma bir kəpijin nahak jerə ƣetsin! Vaktdan, movke'dən istifadəni həmiʒə cavanlara məsləhət ƣɵrurdu.

Byrada bir balaca haʒijə çьkьb, jenə də mətləb ustə kajьdьrьk.

Bir nəfər maraldan nagьl edirdilər (əl-əhdəhu ələr-ravi, vəbalь nagьl edənin bojnyna. Jalan-dogrylygyna zəmanət etmirəm. Jalan isə də-əz ƣil saxtənd,xyb saxtənd), bəli, bir nəfər maraldan, nagьl edirdilər qi, o da fursəti fovt eləməzdi. Iranda çok biqar ƣəzəndən sonra bakьr, ƣɵrur qi, sigəxanalar sahьblarьna çokly mənfəət verir. Ancak ony dajandьran bir məsələ idi; bakьr, hər sigəxanada bir nəfər muəllim axynd əjləʒib, ƣələnlərə sigə okyjyr. Maral molla da ƣəldi. Sonra ƣɵrdu qi, byrada mollalьk artьk ƣərəq dejil, təq byny bilməq qifajətdir: «Məttə'tu nəfsi bi-nəfsiqə.-Kəbiltu!» vəssalam. By sɵzlər dejiləndən sonra kьz olyr sigə eləməjə ƣələnin halal malь.

Maralьm savadlь idi, təb'i-ʒe'ri də vardь.

Çok fiqirdən sonra mənzil qirə edib, neçə nəfər quçələrdə dolanan arvadlardan oraja doldyryb, baʒьna bir qarlь əmmamə sarьjьb, əjləʒdi jykarь baʒda və məʒgyl oldy ticarətə.

«Məttə'tu nəfsi bi-nəfsiqə-kəbiltu»!

Bir neçə muddət maral by iʒə məʒgyl oldy. Axьrda Iran polis adamlarьnьn dəkikədə bir jol ƣələnlərinin «muftə» istifadə edənlərinin əllərindən tənƣə ƣəlib, sigəxananь baglajьb ag əmmaməni ala-bəzəq əmmaməjə dɵndərib, mərsijəxan sifəti ilə Kafkaza ƣəlir. Neçə il qəmali-muvəffəkijjətlə rovzəxanlьk elijir. Axьrda dokkyz juz beʒinci ilin inkьlabь duʒur. Hər jerdə mətbyat iʒləri baʒlajьr ƣeniʒlənməjə. Camaatьn təvəccuhu javaʒ-javaʒ mollalardan dɵnur. Maral o saat bynyn ƣələcəjini ƣɵrur. Əmmaməni jerə kojyb, zijalьlarla jakьnlaʒьb, əl kojyr ƣəzetələrə zəmanəjə muvafik əʒ'ar jazmaga. Bynynla Husnurəgbət və ʒɵhrət kazanьr. Bir az qeçir, Iran inkьlabь baʒlanьr. Səttərxan, Bagьrxan, Jefrimxan, Nəmənəxan, Nəstəxan...maral baʒlajьr patron-tufənƣ ticarətini. Sɵz jok qi, byrada da fьlan kədər para kazanьr. Axьr hɵqumət byny dytyb, surƣun edir. Maral surƣundə də biqar dyrmyr. Bir dənə bakkal duqəni açьb əjləʒir ticarətə.

On jeddinci ilin inkьlabьnda vətənə kajьdьb, hamьnь inandьrьr qi, o əsla ticarət etmirdi. Onyn çalьʒmagь ancak Iran inkьlabçьlarьna mukavəmət ƣɵstərməq idi. Irana ƣɵndərdiji əslihə təʒqilat malь idi və bynyn ustundə də surƣun edilmiʒdi. Beləliqlə ɵzunu menʒeviqlər partijasьna sokyr. Sonra qələjinin us-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

tu açьlьb partьjadan kovyrlar. Kafkazda kala bilməjib, jenə qeçir Irana. Neçə il byndan əvvəl dostlarьmdan biri Maralь Xorasanda ƣɵrmuʒdu. Dejirdi qi, by saat orada sigə dəllallьgь edir. Qarvansalarь dolanьb, zuvvarlara sigə təqlif edir:

«Meʒədi, sigə nə mixahi?» çok təcribə etdiqdən sonra hər jerin adamlarь nə no' arvad xoʒladьklarьnь ƣɵzəl bilir. Məsələn Baqьdan ƣələnlərə.... qifajətdir, təfsil baʒlasak, axьrda cəncələ duʒəriq.

Bəli, Hacь-Rystamdan danьʒak.

Hacь Rystamьn atasь bakkal idi. Hər il jaj fəslində jajlaga motal, jag almaga ƣedərdi; Xьrman zamanь da ƣedib, qənt-bəqənt ƣəzib nisjə jьgardь. Çok vakt oglyny da ɵzu ilə apararardь. Hacь-Rystam bakьb atasьnьn pyl kazanmak jolynda çəqdiji zəhməti ƣɵrurdu. Bir jandan da bakьrdь qi, Irandan qeçmiʒ bir sejid iqi gyryʒ majasь jok, «Ja cədda!» dejib xьrmanlarь dolanьr, axʒama dəq bir at juqu taxьl cəm eləjir, aparьr, bazarda satьr, jenə duʒur qəntlərə. Hacь-Rystamьn cavanlьkdan ƣɵzləri açьk idi. Bakdь qi, bakkallьkdan sejidliq xejirlidir; nə səriʒtə, ʒəcərə istəjən var, nə bir sorgy-syal edən.

Atasь ɵləndən sonra duqəni baglajьb, baʒьna bir jaʒьl əmmamə sarьjьb, baʒladь sejid sifəti ilə ƣəzməjə. Həkikət də pyl baʒladь baʒьndan jagmaga.

Bir dəfə joly jajlaga ƣedən elata duʒdu. Qɵç mənzil elijib hejvanlarь duzə byrakmьʒdь. Hacь-Rystam ƣəlib, «cəddimin pajьnь» istədi. Qɵç əhli e'tina eləmədi. Atьnьn jedəjindən dytyb, alaçьklarь bir-bə-bir ƣəzdi, bir ʒej olmadь. Labudd kalьb birdən kьʒkьrdь.

— Camaat, mənim cəddimin pajьnь verməsəniz sizin sutunuzu kana dɵndərəcjəm. By sɵzlə dьrnagьnьn arasь kьrmьzь cəhər ilə doly barmagьnь «Ja cədda!» dejib, bir kazan təzə sagьlmьʒ sudun içinə salьb byladь. Fovrən sydun rənƣi kьzardь.

By «mɵ'cuzu» agadan ƣɵrən qɵç əhli onyn ajagьna duʒub, uzr istəjib, torba dagarcьgьnь doldyrdylar. Atьnь byrnyna dəq juqləjib, ƣəldi evinə.

Bir az zamanda Hacь-Rystam atasьnьn iqi-uç dɵjlətincə dɵjlət kazandь.

Ƣunlərin bir ƣununda xəbər aldь qi, hɵqumət təzə ʒəhər binasь kojyr, xahiʒ edənə pylsyz ev və bag jeri verib, on iqi il də hər bir xəracatdan azad edirlər.

By xəbəri eʒidib, Hacь-Rystam evi bɵjuq oglyna tapʒьrьb, bir baʒ təzə ʒəhərə uz kojdy. Jetiʒib ƣɵrdu qi, hər jerdən ev

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

jeri almak uçun adam gəlib. Ətraf tamam əvamıstan, by jerdə jaxзı dəjlət kajırmak olar.

Ərzə verib, həm ev jeri, həm bag jeri alıb, kajıtdı vətənə. Byrada satmalını satıb, aparmalını gəturub, qəç quflətini jıgıзdırıb, qəçdu təzə зəhərə. O vaktan orada saqindir. Jaxзı dəjlət kazanıb Məqqəjə gedib.

Mən gərəndə jaзı həзtada adlamıзdı. Camaat arasında da bəjuq e'tibar sahıbı idi.

Onyn əz iзlərində sər-hesab oldygyndan bir зej jenə nagıl edim.

Bir gun Hacı-Rystamın duqən konзysy Ysta-Həsən papakçı, gərdu: bydyr Hacı, baзı, gəzu, sarıklı, jaman bir halda gəlir.

— Aj Hacı, olmasın azar; sifətini nijə sarımısan?

— Ysta-Həsən əlurəm. By gecə səhərə dəq ylamıзam.

— Nə olyb? de gərum!

— Nə olacak Diзim məni əldurur.

— Mən də dedim, gərəsən nə var, diз agrısının bircə ilacı var: Qəlbətin, Hətta by xusysda atalar da dejiblər:

Konзyn pisdir, qəç kyrtar!
Diзin pisdir, çəq kyrtar!
Arvad pisdir, boзa kyrtar!
Canın pisdir, əl kyrtar!

— Rəhmətliq ogly, sənin də içini zarafat almıзdır mən dejirəm əlurəm, by da otyryb mənə kyrt-kyran açır.

Axır mən nə elijim? Get çəqdir, kyrtarsın!

— Elə mən də ona gəlmiзəm. Dejirlər byrada bir jaxзı ləzgi dəlləji var. Amandır, harada olsa, gər, ony tapdıra bilərsənmi.

— Aj Hacı, dəlləq nədir? Çagıraçaksan, gəlib, bir at qəlbətinini salacak diзinə, dartıb əngini də diзinin ustundə çəqəcəq. Byrada gəzəl diз həqimi var. Dyr, səni aparım onyn janına! Bir dəkikədə diзini çəqib səni rahat eləsin.

— O mənim bir diзimi çəqməjə məndən neçə alacak.

— Necə, neçə alacak? Nə istərsə, verərsən.

— Jok kardaз, mən tacir adamam, mənim hər bir hakk-hesabım gərəq ajdın olsyn.

— On зahı verərsən, kyrtarar, gedər.

— On зahı nədir, qiзi! On зahıja mən on dənə diз çəqdirərəm. Bircə kylak as, sənə baзıma gələndən bir qejfijjət nagıl elijim. Cavan vaktımda... yf!... yf!... yf!... aman! aman...

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

ɵldum, kyrbanьnьz olym. Cavan vaktьmda (hələ byraja qɵçməmiʒdim) sag tərəfimdən ust diʒlərimdən biri bərq agrьdь. Ustunə saglьk, Ysta-Həsən! Bir agrь dytdy qi, dizin-dizin surunub, əlimlə ot joldym. Adam ƣɵndərdim bazardan dəlləq Meʒədi-Tejmyr var idь., ony çagьrtdьm... yf.... yf... yf!... jenə nə jaman agrьsь dytdy by zəhrmarьn! Meʒədi-Tejmyr ƣəlib bakdь, dedi qi: çəqməqdən savaj ilacь jokdyr. Dedim: «Nə bilirsən, elə!» Qəlbətini iliʒdirdi diʒimə, ƣucu ƣəldiqcə, dartdь. Diʒ çьkmьr qi, çьkmьr..... Jazьk Meʒədinin alnьndan tər tɵqulur. Hər dəm bir dejir: «Aga-Rystam bərq dyr!» (o vakt hacь dejildim) dejirəm: «Dyrmyʒam». Xulasə:... yf!... yf!.... yf!... aman allah... aman allah... elə qi, ƣɵrdu ƣucu çatmьr, dedi: «Dyr ajaga!». Kalkdьm ajaga. Qəlbətini bir də iliʒdirdi. Bir də bakdьm: Meʒədi ajaklarьnь jerdən uzub diʒimdən asьlьb. Daha diʒim davam eləməjib, bir qɵqlu agac qibi jerindən kopdy. Jazьk Meʒədi Tejmyr jerə dəjib, çyl qibi sərildi. Jalan olmasьn, jarьm saat o halda kaldь. Bir belə zəhmətdən sonra ona mən iqi ʒahь kara pyl verdim, hər kəpijinə bir dəfə «Allah qisənə bərəqət versin!» dedi. Imdi mən aparьm matьʒkanьn birinə on ʒahь verim? Nədi-nədi, bir az «iʒto-miʒto» okyjyb! Bacarmьjacagam.

— Aj qiʒi, bynyn əli təmiz, ajagь təmiz çiçəq qibi. Meʒədi-Temyr hara? By hara!

— Necə, Meʒədi-Tejmyryn əlindən onyn əli təmizdir? Meʒədi-Tejmyr ƣundə uç dəfə dəstəmaz alьr, amma sənin matьʒkan təharət nə oldygyny bilmir... aman!.... aman!... Aman!... Baʒьm çatladь!

«Danьʒma, dyr, duʒ kabagьma! ƣedəq. Sən diʒini çəqdirərsən, mən də bir az ʒirə çəqərəm. Ony ƣɵrəndə dejəcəqsən: diʒimin otyz iqisini də byna çəqdirim.

Ysta-Həsən, Hacь-Rystamь apardь diʒ həqiminin janьna.

Həqim, timtraklь bir xanьm Hacьnь əjləʒdirdi, qursunun ustundə.

— Agrьjan diʒinizi ƣɵstərin!

Hacь dedi:

— Xanьm mən tacirəm; Kabakca byjyr, ƣɵrəq nə alacaksan.

— Diʒ çəqmənin taksasь on ʒahьdьr.

— Mən heç bir ƣirvənqə qələmi taksa ilə almьram, taksa ilə diʒ çəqdirəcəjəm? Sənə bircə abbasь verəcəjəm diʒimi çəqəcəqsən, vəssəlam!

— Byra sənin duqənin dejil, çənə bazarƅna çƅkasan. Xahiʒ eləmirsən ƣedə bilərsən.

Hacƅ dajanƅb, fiqrə ƣetdi. Bir azdan sonra dedi:

— Ejbi jokdyr, çəq! Agrƅjan diʒim bydyr.

Həqim diʒi çəqib kojdy jerə.

Ysta-Həsən! Allah sənin evini bərbad eləsin! Məni jaxʒƅ həqim janƅna ƣətirdin! By qi, bajtaldƅr, belə də həqim olar. Allah bynyn evini jƅxsƅn!

Həqim sorysdy. Nə olyb?

— Nə olacak? Allah sənin bəlanƅ versin. Agrƅjan diʒimi kojyb, salamat diʒimi çəqdin!

Həqim hər çi ƅnandƅrdƅ qi:

— Ɵzun ƣɵstərdijin diʒi çəqmiʒəm. Hacƅ sɵjub-sɵjlənib dedi:

— Di, ƣəl evi jƅxƅlmƅʒƅn kƅzƅ, bak agrƅjan diʒim bydyr.

Həqim ony da çəqib jerə kojdy.

Hacƅ ilan çalmƅʒ təq jerindən kalkdƅ.

— Aj sənin adƅnƅ həqim kojyb, byra ƣɵndərənin atasƅ it olsyn! Aj sənə dərs verənin atasƅ ƣor-bə-ƣor olsyn! Ƣərəq dəlləqlijini bizim baʒƅmƅzda ɵjrənəsən? Səni həqim jazanƅn kələmi sƅnsƅn. Jenə salamat diʒimi çəqdin. Agrƅjan diʒim bak bydyr, by!

Həqim nə kədər and içdi isə, jenə Hacƅ saqit olmadƅ.

— Adƅnƅ diʒ həqimi kojynca, ƣedib ɵzun uçun bir junƣul peʒə tapa idin. Bak zalƅmƅn kƅzƅ, agrƅjan diʒim bydyr.

By dəfə Həqim, Hacƅnƅn agrƅjan diʒini çəqdi.

Hacƅ on ʒahƅ verib sɵjlənə-sɵjlənə çƅkdƅ çɵlə və çɵldə Ysta-Həsənə dedi:

— Ysta-Həsən! Ƣɵrdun analar necə ogyl dogyb? Bak əsil ticarət byna dejərlər. Diʒimi bir abbasƅja çəqməjə razƅ olmadƅ, mən diʒin birini ona on jeddi kəpijə çəqdirdim. Byndan sonra kijamətə dəq Hacƅ-Rystam onyn jadƅndan çƅkmaz.

Qitabɩn içindəqi heqajələr

Səhifə

Mukəddimə əvəzinə 3

1-Mutrub dəftəri 5

2-Ʒiqajət 7

3-Kiraət 10

4-Dəccal-abad 16

5-Ʒəbih 20

6-Pir 23

7-Tənkid 29

8-Acɩndan təbib 34

9-Bomba 37

10-Həmʒəri pasporty 39

11-Qeçmiʒ qunlər 44

12-Yca dag baʒɩnda 51

13-Sejidlər ocagɩ 61

14-Çəʒməq 67

15-«Hakk movcyd» 73

16-It ojyny 79

17-Diʒ agrɩsɩ 81

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

Bibliothek der
Deutschen
Morgenländischen
Gesellschaft.

Fai 26087

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

D: Fai 26087

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

ULB Halle 3/1
001 351 559

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19

Ə. HƏKVERDOF

MARALLARЬM

1927 AZƏRNƏƷR BAQY

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881717347-19